

UNIVERZITA JANA AMOSE KOMENSKÉHO PRAHA

MANŽELSTVO A JEHO ÚLOHA PRE SPOLOČNOSŤ
BAKALÁRSKA PRÁCA

2012

NIKOLETA SELLÁROVÁ

UNIVERZITA JANA AMOSE KOMENSKÉHO PRAHA

Bakalárske štúdium

2008 – 2012

BAKALÁRSKA PRÁCA

Nikoleta Sellárová

Manželstvo a jeho úloha pre spoločnosť

Praha 2012

Vedúci bakalárskej práce:

JUDr. Michal Kunošík

COMENIUS UNIVERSITY PRAGUE

Bachelor Full – Times Studies

2008 – 2012

BACHELOR THESIS

Nikoleta Sellárová

Married life and its funkcion for community

PRAGUE 2012

The bachelor work supervisor:

JUDr. Michal Kunošík

Prehlásenie

Prehlasujem, že predložená bakalárska práca je mojím pôvodným autorským dielom, ktoré som vypracovala samostatne. Všetku literatúru a ďalšie zdroje, z nich som pri spracovaní čerpala, v práci riadne citujem a sú uvedené v zozname použitej literatúry.

Súhlasím s prezentačným zprístupnením svojej práce v univerzitetnej knižnici.

V Prahe dňa.....

Meno autorky:

.....

Podpis

Pod'akovanie

Chcela by som poďakovať JUDr. Michalovi Kunošíkovi, CSc. za odborné vedenie, za pomoc a rady pri spracovaní tejto práce.

ABSTRAKT

SELLÁROVÁ, Nikoleta: Manželstvo a jeho úloha pre spoločnosť

/Bakalárska práca, 3. ročník/ Nikoleta Sellárová. – Univerzita Jana Amose Komenského Praha; Katedra práva: Právo v podnikaní. – Konzultant: JUDr. Michal Kunošik, CSc.

Bakalárska práca chce čitateľovi viacej priblížiť tému „Manželstvo a všetko okolo neho“. Zo začiatku táto práca rozoberá motívy a formy uzavretia manželstva, taktiež poukazuje na faktory ovplyvňujúce vzťahy v manželstve, jeho ciele a úlohy manželstva. V tejto kapitole je spomenutý aj historický vývoj manželstva, k nemu naväzujúci vznik a vývoj rodiny, základné funkcie, ktoré má plniť rodina, formy rodinného spolužitia a niektoré sociálne faktory ovplyvňujúce fungovanie rodiny, rodinné prostredie. V druhej kapitole podrobnejšie charakterizuje krízu rodiny, rozvod manželstva a jeho štádiá, presnejšie opisuje štádium predrozvodové, štádium rozvodové, štádium porozvodové. Najpodstatnejšia je štvrtá kapitola, kde sú rozpísané zákony ovplyvňujúce manželstvo a rodinu na území Slovenskej republiky.

Kľúčové slová:

Manželstvo, Rodina, Rodičovstvo, Ciele a úlohy manželstva, Funkcie rodiny, Manželský vzťah, Kríza rodiny, Rozvrat manželstva, Štádiá rozvodu.

ABSTRAKT

SELLÁROVÁ, Nikoleta: Married life and its funkcion for community

/ Bachelor thesis, 3 year / Nikoleta Sellárová. - Jan Amos Komensky University Prague, Department of Law: Law in the business. - Consultant: Dr.. Kunošík Michal, MD.

Bachelor wants the reader to work closer on "Marriage and everything around him." Initially, this work examines the motives and forms of marriage, also highlights the factors affecting marital relations, its goals and tasks of marriage. This section is referred to the historical development of marriage to him after-formation and evolution of the family, the basic features that meet the family, a family living together and form some social factors that affect family functioning, family environment. The second chapter describes in more detail a family crisis, divorce and its stages, precisely describes before divorce stage, the stage of divorce, post-divorce stage. The most important is the fourth chapter, where the broken laws affecting marriage and family in Slovakia.

Kľúčové slová:

Marriage, Family, Parenting, objectives and role of marriage, family functions, marital relationship, family crisis, marriage breakdown, divorce stage.

OBSAH

ÚVOD	9
1. VÝBER PARTNERA, MANŽELSTVO, RODIČOVSTVO, A RODINA	10
1.1 Výber životného partnera, partnerky.....	10
1.2 Manželstvo	14
1.2.1 Motívy uzavretia manželstva.....	15
1.2.2 Formy uzavretia manželstva.....	17
1.2.3 Manželský vzťah.....	18
1.2.4 Faktory ovplyvňujúce vzťahy v manželstve.....	20
1.2.5 Vývoj vzťahu v čase.....	23
1.2.6 Ciele a úlohy manželstva.....	25
1.2.7 Typy manželstiev.....	27
1.3 Rodičovstvo	29
1.3.1 Typy rodičov.....	30
1.3.2 Úlohy matky a otca.....	32
1.4 Rodina	34
1.4.1 Vznik rodiny a jej vývoj.....	35
1.4.2 Typológia rodín a rodinné prostredie.....	41
1.4.3 Funkcie rodiny.....	48
2. KRÍZA RODINY, ROZVRAT MANŽELSTVA	58
2.1 Všeobecná charakteristika rozvodu.....	63
2.2 Štádiá rozvodu	64
2.2.1 Štádium predrozvodové.....	65
2.2.2 Štádium rozvodové.....	67
2.2.3 Štádium porozvodové.....	69

2.3 Zánik manželstva rozvodom.....	71
3. ZÁKONY TÝKAJÚCE SA RODINY A MANŽELSTVA V SR.....	75
3.1 Ústava Slovenskej republiky	75
3.2 Občiansky zákonník, Občiansky súdny poriadok.....	76
3.3 Trestný poriadok	77
3.4 Zákon o rodine	80
ZÁVER.....	83
SLOVNÍK TERMÍNOV	85
POUŽITÁ LITERATÚRA	86

Úvod

Boli ste niekedy zamilovaní? Takmer určite áno. Pre mnohých z nás je láska a zamilovanosť jedným z najintenzívnejších citov, ktorý kedy prežijeme. Prečo sa ľudia do seba zamilujú? Láska je vyjadrením vzájomného fyzického a osobného vzťahu, ktorý vzniká medzi dvoma jednotlivcami. Zdá sa nám prirodzené, že dvaja ľudia, ktorí sa do seba zamilujú, hľadajú vo svojom vzťahu osobné a sexuálne uspokojenie a často vstupujú do manželstva. Tento pohľad, ktorý nám pripadá tak samozrejмый, je však v skutočnosti skôr neobvyklý. Idea romantickej lásky a s ňou spojeného manželstva sa stala v západnom svete bežnou v dobe historicky nedávnej. V minulosti ani medzi bohatými, ani medzi chudobnými nerozhodoval o manželstve jednotlivec samotný, ale celá jeho rodina a príbuzní. Do manželstva sa vstupovalo hlavne preto, aby sa zaistil dedič majetku. Láska bola považovaná v lepšom prípade za nevyhnutnú slabosť a v horšom prípade za chorobu. Táto práca nedáva odpovede na to, prečo sa ľudia do seba zamilujú. Zameriame sa na obdobie, ktoré nasleduje neskôr, konkrétne na spolužitie a manželstvo. V tejto práci sa pokúsime analyzovať manželstvo rodinu a spolužitie v rodine.

1. VÝBER PARTNERA, MANŽELSTVO, RODIČOVSTVO A RODINA

Manželstvo, rodičovstvo a rodina sú od nepamäti neoddeliteľnou súčasťou nášho života. Sú to pojmy, s ktorými sa stretávame každý deň v rôznych podobách a často si ani neuvedomujeme, čo všetko zahŕňa manželský a rodičovský vzťah a aké hodnoty má rodina a rodinné spolužitie.

1.1 Výber životného partnera , partnerky

Teória výberu partnera, partnerky sa pohybuje v rozmedzí motivácie vedomej, alebo nevedomej, ďalej v rozmedzí, kde na jednej strane sú sociálno-kultúrne premenné a na druhej psychologické. A taktiež sa možno na výber partnera, partnerky pozeráť tak, či sa hľadajú a nachádzajú skôr povahy rovnaké, alebo podobné, alebo sa priťahujú protiklady. K harmonickému spolužitiu je potrebné, aby si partneri dobre rozumeli v podstatných stránkach osobnosti. Nemusia sa vo všetkom podobať, ani byť úplne protikladní: niekedy je vhodné, ak sa vzájomne dopĺňajú, pri niektorých vlastnostiach je vhodnejšia zhoda pováh. Kritériá pri výbere partnera uvádza Prevendárová (1996, s. 20) nasledovné kritériá:

- **Fyzický vzhľad** – čím je človek mladší, tým väčšiu úlohu zohráva jeho telesný vzhľad. Podstatnejší je však celkový estetický prejav človeka, jeho upravenosť, čistota, vnútorná príťažlivosť a šarm, teda krása, ktorú môžeme získať prostredníctvom vlastného správania a konania.
- **Vek** – podľa štatistických údajov manželstvá najčastejšie uzatvárajú mladí ľudia vo veku od 23 do 27 rokov. Pokiaľ ide o vekový rozdiel medzi partnermi, jeho vplyv na úspešnosť manželstiev sa často preceňuje. Najbežnejším modelom podľa uvedenej autorky (tamtiež, s. 10) sú manželstvá, kde vekový rozdiel nepresahuje 5 rokov.
- **Vzdelanie** – rozdiely vo vzdelanostnej úrovni partnerov nemusia byť prekážkou v ich vzájomnom porozumení, ale priveľké rozdiely v tejto oblasti môžu brániť manželskému súladu, pretože krané rozdiely sťažujú vzájomné porozumenie a zladenie názorov, potrieb, postojov a životných štýlov.

- **Spoločenské ciele, zameranie, hodnotová orientácia** – súhra v oblasti hodnôt, spoločných životných cieľov, spoločného zamerania sa pokladá popri vzájomnej láske a dôvere za jeden z najpodstatnejších faktorov podmieňujúcich dobrý výber partnera, partnerky. Treba dôkladne zvažovať, aké hodnoty si cení partner, partnerka, čo chce dosiahnuť a vedieť sa o tom s partnerom, partnerkou porozprávať.
- **Spoločné záľuby** – nie sú síce zárukou spokojnosti v manželstve, ale jednoznačným prínosom pre manželstvo je to, ak obidvaja partneri majú aktívne záľuby, pretože prostredníctvom aktívneho „koníčka“ možno voľný čas využiť na vzdelávanie aj na oddych. Pri svojej spoločnej záľube sa partneri nikdy nenudia.
- **Výchova v pôvodnej rodine** – skúsenosti z rodiny tvoria základnú výbavu do nášho ďalšieho života. Rodina ovplyvňuje osobnosť dieťaťa, jeho záujmy, ciele a vytvára v ňom určité predstavy o vzťahu medzi mužom a ženou. Harmonické a spokojné manželstvo rodičov je dôležitým predpokladom spokojnosti ich detí v manželstve. Pri výbere partnera, partnerky je žiaduce prihliadať na to, z akej rodiny pochádza. Je vhodné, ak obidvoch partnerov formovala rodina, ktorá žila podobným štýlom.

Voľbou životného partnera, partnerky sa človek rozhoduje o celkovej kvalite a perspektíve svojho budúceho života, ako aj o jeho pokračovaní v podobe potomstva. Je to veľmi vážne a zodpovedné rozhodnutie. Bernard I. Murstein (in: Plaňava, 2000, s. 181, in: Kratochvíl, 2000, s. 94) vypracoval a empiricky overoval komplexne vnímaný koncept výberu partnera, partnerky pre manželstvo a pokúsil sa analyzovať celý proces. Prvým princípom, na ktorom je Mursteinova teória založená, je princíp vyváženosti vzájomných výmen, čo je východisko blízke behavioristickým prístupom. Druhý princíp spočíva v odlišení troch po sebe nasledujúcich štádií, ktoré Murstein detekoval v procese rozvoja známosti:

Štádium prvé – stimulus. Jedna osoba upúta záujem druhej osoby pre svoje fyzické, sociálne, či mentálne vlastnosti, alebo pre svoju reputáciu. Je ta atraktívna, priťahuje pozornosť a zapôsobí na osobu opačného pohlavia ako podnet.

Štádium druhé – hodnoty, záujmy, postoje. Prebieha zrovnávanie názorov, záujmov a postojov a to prevažne v rovine verbálnej. Dvojica porovnáva svoje záľuby, názory na ľudí, politiku, náboženstvo, sex, postavenie muža a ženy v spoločnosti.

Štádium tretie – rola. Je možné, že sa dvojica rozhodne pre manželstvo na základe podnetovej atraktivity a vzájomnej príťažlivosti, alebo pod vplyvom hodnotovej homogenity. Rola je normou správania sa určitých vzťahoch a situáciách a teda aj rola manžela – manželky a neskôr otca - matky spoločných detí, znamená očakávať, ako má jedinec v určitých situáciách vystupovať. Kratochvil (2000, s. 95) ešte dopĺňa, že „vo všetkých fázach sa uplatňuje princíp vyváženej výmeny. K spokojnosti dochádza, keď je výmena vyrovnaná. Napríklad vzhľadovo menej príťažlivý muž ponúkne príťažlivej žene výmenou materiálne zabezpečenie a životnú istotu.“

Partnera si človek vyberá nielen na základe poznania, ale aj selekcie z celkového počtu partnerov, ktorých v minulosti poznal. Poliaková (1996 s. 38) o tom píše: „Zrelý človek by mal myslieť pred vstupom do manželstva viac známostí a viac skúseností s rozličnými typom ľudí. Správny výber predpokladá mať možnosť si z niečoho vybrať. Mať možnosť porovnávať, zvažovať. Mal by byť natoľko zrelý, aby poznal, že ľudia bez chýb neexistujú. „Richten (in: Plaňava, 1998, s. 88) rozlíšil 5 modelov nevedomého očakávania, ktoré jedinec v sebe nesie z detstva a ktoré sa rozhodujúcim spôsobom uplatňujú pri výbere partnera:

1. Hľadanie partnera má byť náhradou za významné osoby z detstva – najčastejšie jedného z rodičov alebo súrodencov.
2. Tendencia vyhľadávania partnera, ktorý by bol čo najpresnejšou kópiou jeho samotného.
3. Hľadaný partner má reprezentovať ideál, ktorého by hľadajúci rád dosiahol, ale z nejakého dôvodu sa mu to nedarí.
4. Hľadájúci partner má reprezentovať negatívny ideál, má teda predstavovať pravý opak obrazu, ktorý si hľadajúci o sebe vytvoril.
5. Ak jedinec prežíval vo svojom detstve silné pocity neistoty a ohrozenia, má sklon hľadať partnera silného a dokonalého, ktorý by mu zaistil bezpečie.

Dobrá voľba partnera, partnerky je základným predpokladom pre šťastné manželstvo, v ktorom sa vyžaduje zrelosť partnerov, prispôsobivosť a schopnosť riešiť problémy.

Stotožňujeme sa s Poliakovou (1996, s. 37), ktorá uvádza, že mnohé páry, ktoré vstupujú do manželstva, majú rôzne očakávania, aké by chceli manželstvo. Niektoré z týchto očakávaní sú realistické a iné nie. Niektoré vyplývajú zo vzťahu k partnerovi, iné sa vyvíjajú z pribúdajúcej socializácie. Sexuálna príťažlivosť

zvádza ľudí dohromady, zohráva dôležitú rolu v intímnych vzťahoch dospelých, ale nezaručuje, že sa k sebe budú hodiť. Borneman (1990, s. 619) uvádza, že „nepochybne veľký význam pri výbere partnera, partnerky má okrem lásky sexuálny temperament. Nedostatok libida nie je partnerský, alebo manželský problém, pokiaľ sa prejavuje u oboch partnerov. Je však veľmi pravdepodobné, že vášnivý muž nebude nikdy šťastný s chladnou ženou a naopak. Určite sa vyskytnú problémy, ktoré môžu prerásť do vážnych partnerských konfliktov.“ Aj podľa Satirovej (1994, s. 133) „dobrý každodenný vzťah vyžaduje omnoho viac ako len sexuálnu príťažlivosť. Môže sa dokonca stať, že z rozličných dôvodov môže nastať doba, kedy sexuálny život zastane. Vzťah sa však môže aj naďalej zdarne vyvíjať.“ Mladí ľudia, vstupujúci do manželstva veria, že mať lásku na celý život je možné. Problémom je, že chcú lásku nájsť a nie ju vytvárať. Považujú ju za stav, nie za proces.

Mimomanželské spolužitie

Poliaková (1996, s. 59) uvádza, že za posledných 20 až 30 rokov sa v európskych krajinách oproti manželstvu vyvinula alternatívna forma spolužitia muža a ženy známa ako tzv. Mimomanželské partnerstvo. Je rozšírená najmä v Nemecku a krajinách Beneluxu. Najmä mladí ľudia častokrát aj s deťmi uprednostňujú takúto formu spolužitia. Mnohí z nich neskôr uzatvárajú manželstvo, mnohí takto prežívajú väčšinu svojho života. Prejavom takéhoto spôsobu života je aj skutočnosť, že v týchto krajinách sa 20 až 40% detí rodí mimo manželstva.

Mládek a Širočková (2004, s. 426) použili na mimomanželské spolužitie termín kohabitácia, ktorá predstavuje takú formu spolužitia dvoch dospelých partnerov rozdielneho pohlavia, ktorí v dlhšom časovom období žijú spolu ako muž a žena, spoločne bývajú a spoločne hospodária bez toho, aby boli zosobášení. V takomto zväzku môžu žiť spolu i deti jedného alebo oboch partnerov.

Z množstva klasifikácií Mládek (2004, s. 426-427) identifikoval dva hlavné typy:

1. Predmanželské kohabitácie sú také formy partnerstva, v ktorých sa partneri dohodli na spolužití a s určitou pravdepodobnosťou sa ich vzťah sformalizuje uzavretím manželstva. Podľa intenzity a vývoja partnerských vzťahov možno odlišiť dva subtypy:

- a) Kohabitácia ako testovacie partnerstvo („manželstvo na skúšku“). Zámerom partnerov v skúšobnom období je preveriť vzájomnú vhodnosť pre dlhodobé spolužitie v konkrétnych podmienkach spoločnej domácnosti. V tejto forme môže byť silné zastúpenie nielen slobodných, ale i rozvedených partnerov.
 - b) Kohabitácia ako predstupeň manželstva. Charakteristické sú silnejšie väzby a presvedčenie o budúcom spoločnom manželstve. Prevažne ide o mladých slobodných partnerov, ktorí z rozličných dôvodov odkladajú uzavretie manželstva.
2. Kohabitácia ako dlhodobé účelové spolužitie – sú relatívne rôznorodé formy spolužitia, pri ktorých majú partneri spoločnú domácnosť a nemajú v úmysle svoj vzťah sformalizovať uzavretím manželstva. Rozlíšiť je možné dva stupne:
- a) Kohabitácia – alternatíva manželstva. Spolužitie partnerov je veľmi podobné manželskému, môže plniť funkciu výchovy detí. Často ide o partnerov rozvedených.
 - b) Kohabitácia – funkčné partnerstvo. Partneri sa dohodli na forme spolužitia, pri ktorej sú dôležité praktické výhody spoločnej domácnosti. Prevalu majú vekovo starší partneri s minimálnou účasťou na reprodukcii.

1.2 Manželstvo

Podľa Rozinajovej (1990, s. 117) „manželstvo je osobitý vzťah dvoch dospelých ľudí rozličného pohlavia. Je to vzťah muža a ženy, ktorí našli v sebe záľúbenie, cítia voči sebe vzájomnú náklonnosť a prítlačivosť a na základe svojej lásky sa dobrovoľne rozhodli stať sa manželmi. Toto ich rozhodnutie, spečatené sobášom, vzala na vedomie aj spoločnosť a chápe ich už ako jeden celok.“

Prirodzenou túžbou človeka je žiť v šťastnej dvojici. Manželstvo teda vyviera z prirodzenej túžby a potreby človeka. Manželstvom sa rozumie súžitie dvoch partnerov opačného pohlavia, ktorí sa na základe dobrovoľného súhlasu rozhodli, že budú spoločne spravovať nadobudnutý majetok a financie, udrovať svoje obydlie, starať sa o výchovu detí, sexuálne sa stýkať, komunikovať a tráviť voľný čas, pomáhať pri vzniku a realizácii svojich záľub, vyberať priateľov, udržiavať vzťahy so širšou rodinou a starať sa o primerané duševné a fyzické zdravie“ (Cibulec, 1984, s. 14). Tento kultúrne a sociálne usporiadaný vzťah muža a ženy zodpovedá bytostným osobným potrebám, poskytuje špecifické dobré a zvláštne privilégia. Sám o sebe predstavuje určitú hodnotu, ktorá napomáha seberealizácii

a dosahovaniu spoločenských cieľov a umožňuje zmysluplné prežívanie života. Manželstvo sa vyvíjalo najmä čo do vonkajšej formy. Ako je nám známe z histórie a ako uvádza aj Matoušek (2003, s. 23 – 25), v období matriarchátu mala žena v rodine výsostné postavenie, v spoločnosti veľkú vážnosť a všetky príbuzenské vzťahy sa odvodzovali od matky. Domáce ženské hospodárstvo začalo neskôr strácať svoj význam a tak sa postupne narušili staré rodové putá, založené na materskom-právnom poriadku a začína sa upevňovať patriarchát. Postavenie ženy sa počas tohto obdobia zhoršilo. Patriarchát sa v určitých variáciách a obmedzeniach zachoval prakticky až doteraz. Možný (1990, s. 84) uvádza, že manželstvo v súčasnosti nadobudlo novú tvár. Je dovŕšením a spečatením vzájomnej úcty a lásky medzi rovnocennými partnermi – mužom a ženou. Pre moderného človeka je manželstvo základnou oporou, základom. Podľa Rozinajovej (1990, s. 23): „rodina je založená na manželstve a jej stabilita závisí od manželských vzťahov. Vzťahy medzi manželmi sú pre rodinu základným a oporným pilierom. Ak sa narušia vzťahy medzi manželmi, zákonite nasleduje aj narušenie, rozvrat rodiny.“

1.2.1 Motívy uzavretia manželstva

Manželstvo utvára rámec a priestor, v ktorom manželia chcú, majú chcieť a môžu prežívať svoj obsahovo bohatý, zmysluplný a citovo maximálne uspokojivý život. Pevných, trvalých, hlbokých a vrúcnych citových vzťahov, na ktorých spočíva harmonické manželstvo, je schopná iba primerane rozvinutá osobnosť. Manželstvo sa hneď na začiatku musí vysporiadať s dôvodmi jeho uzavretia, ktoré ďalej ovplyvňujú jeho kvalitu. Podľa Matejčka – Dytrycha (1999):

Motívy na strane ženy:

- Potreba uplatniť a získať city
- Získať oporu a pocit bezpečia
- Uplatniť materské city voči partnerovi
- Vyrovnáť sa ostatným vrstovníckam – nestáť pozadu
- Odpútať sa od svojej pôvodnej rodiny

Odpúťanie sa od rodiny, v ktorej sme vyrastali, je úplne prirodzená vec, ku ktorej by mali viesť svoje deti každý rodičia. Ak si mladé dievča zalží svoju rodinu, prechádza z pozície „dieťaťa“ do roly rešpektovanej dospeléj osoby. V našich podmienkach nebýva nezávislosť dieťaťa rodičmi dostatočne podporovaná.

Odchod dieťaťa z rodiny býva mnohými rodičmi ťažko znášaný a býva považovaný za akýsi protest, nepriateľský čin zo strany detí.

- Mat' vlastnú domácnosť
- Mat' deti
- Nechcené tehotenstvo
- Vytrvalý nátlak rodičov
- Vytrvalý nátlak partnera
- Zjavné ekonomické výhody

Výber partnera u mnohých dievčat sa ani neriadi tým, aký partner je, ale aké má ekonomické možnosti. Snaha dosiahnuť pomocou sobáša vysoký životný štandard, zatemňuje oči a zabraňuje vidieť partnera takého, aký v skutočnosti je.

Motívy na strane muža:

- Byť uznávaný a milovaný. Pre muža je veľmi dôležité, aby ho niekto mal rád inak, ako jeho matka, aby niekto uznával jeho kvality a schopnosti.
- Mat' stálu sexuálnu partnerku
- Prispôbovať partnerku svojim predstavám. Mnoho mladých mužov chce, aby ich partnerka bola dokonalá vo všetkých obľadoch, preto si vyberajú väčšinou také partnerky, ktoré môžu podľa svojich predstáv formovať. Dost' často sa toto formovanie odohráva proti vôli partnerky.
- Ovládať partnerku a mať svoj „majetok.“ Mnoho mužov chce, aby sa žena stala súčasťou určitých pravidiel, ktoré on určuje a ona nesmie podceňovať. Ženu považuje za svoj majetok, ktorý on musí chrániť a ktorého sa nikto nesmie dotknúť. Pritom sa často stáva, že určené pravidlá sám prekračuje.
- Mat' spoločné záujmy a ciele pre budúcnosť. Mat' spoločné záujmy je jedna z najdôležitejších podmienok dobrého fungovania manželstva. Nie je náhoda, že mnohí z rozvádžajúcich sa manželov uvádzajú za príčinu rozpadu manželstva stratu spoločných záujmov. Aj spoločné ciele zohrávajú výrazný podiel na stabilizácii manželstva.

Niektorí autori nerozlišujú medzi motívmi na strane muža a na strane ženy, uvádzajú motívy uzavretia manželstva pre obidve strany spoločne. A to:

- emocionálny – reflexívny – najbežnejší motív uzavretia manželstva, niečo si na partnerovi vážime, preto si ho berieme,
- reflexívny – bolo by dobré za teba sa vydať,
- inštinktívny – je založený na vzájomných sympatiách,
- inštitucionálny – pranie si založiť rodinu,
- konformistický – prispôsobenie sa vonkajším podmienkam (napr.: tehotenstvo),
- inštrumentálny – partneri považujú manželstvo ako nástroj, cez ktorý chcú niečo dosiahnuť,
- egoisticko – trucovitý – jeden z partnerov si berie toho druhého z trucu.

Ľudia vstupujú do manželského spoluzitia s rôznymi vlastnosťami, temperamentom, záľubami a hlavne s rôznymi spôsobmi života. Majú vopred poznať navzájom svoje charakterové vlastnosti a svoj zdravotný stav.

1.2.2 Formy uzavretia manželstva

Pod manželstvom rozumieme svetské alebo cirkevné spečatenie zmeny stavu, kedy predchádzame zo života jednotlivca (slobodného, ovdoveného alebo rozvedeného) na život vo dvojici. Zákon o rodine upravuje dve základné formy uzavretia manželstva, občiansky a cirkevný sobáš. Obe formy uzavretia manželstva, občianska i cirkevná, sú rovnocenné a majú rovnaký právny význam.

V zmysle Zákona o rodine musia snúbenci urobiť súhlasné vyhlásenie o tom, že chcú vstúpiť do manželstva pred určeným orgánom obce alebo mestkej časti, ktorá vedie matriku (matričný úrad) alebo pred orgánom registrovanej cirkvi alebo náboženskej spoločnosti (Waldl, Bury, 2005, s. 16)

- Uzavretie manželstva pred matričným úradom

Vyhlásenie o uzavretí manželstva urobia snúbenci na matričnomúrade určenom pre obvod, v ktorom má jeden z nich trvalý pobyt, pred starostom alebo primátorom, alebo povereným poslancom obecného zastupiteľstva alebo mestského zastupiteľstva za prítomnosti matrikára. Miestne príslušný matričný úrad môže povoliť uzavretie manželstva pred iným matričným úradom, alebo na

ktoromkoľvek inom vhodnom mieste. V takomto prípade hovoríme o uzavretí manželstva na základe delegácie.

- Uzavretie manželstva pred orgánom cirkvi

Vyhlásenie o uzavretí manželstva urobia snúbenci pred osobou vykonávajúcou činnosť duchovného registrovanej cirkvi alebo náboženskej spoločnosti ako príslušným orgánom. Manželstvo pred orgánom cirkvi sa uzatvára v kostole alebo na inom vhodnom mieste určenom vnútornými predpismi cirkvi alebo náboženskej spoločnosti na náboženské obrady alebo náboženské úkony.

Podľa ustanovení zákona o rodine manželia sú povinní žiť spolu, byť si verní, vzájomne rešpektovať svoju dôstojnosť, pomáhať si, starať sa spoločne o deti a vytvárať zdravé rodinné prostredie. Tieto povinnosti sú právnym vyjadrením mravných postulátov manželstva.

1.2.3 Manželský vzťah

Vzájomný vzťah muža a ženy je vo svojej pôvodnej podstate biologickou danosťou. V procese vývoja spoločnosti k tomuto biologickému vzťahu pribudol vzťah sociálny. Dohoda medzi partnermi, na základe ktorej vytvoria spoločný vzťah môže byť explicitná (slovná) implicitná (bez slovného vyjadrenia) alebo i právne registrovaná ako manželstvo. Jednou z dominantných premien, ktorými vzťah muža a ženy prechádza a ktorá je aj zdrojom problémov, je stereotyp mužskej a ženskej roly a s ním spojená osvojená sústava očakávaní. V minulosti bolo jasné vymedzenie týchto rolí, ktoré zabezpečoval silný sociálny tlak. Žena bola zverená starostlivosť o rodinnú pohodu, výchovu detí a starostlivosť o domácnosť. Muž finančne zabezpečoval rodinu svojou prácou. Súčasnosť vyvíja menší sociálny tlak na striktné rozdelenie rolí a ponúka možnosť vlastného naplnenia predstavy o mužskej a ženskej role. Pemen rolí býva aj častým zdrojom problémov, najmä keď jeden z dvojice partnerov pochádza z tradičnej rodiny a druhý partner sa stotožňuje s novodobým zmýšľaním rovnomernejšieho rozdelenia domácich povinností. Dvojkariérové manželstvo, kedy sa manželia snažia finančne zabezpečiť svoju rodinu, môže viesť k prehodnoteniu a prerozdeleniu povinností týkajúcich sa mužskej a ženskej roly. Plňava (2000, s. 79) rozlišuje nasledovné vzťahy v manželstve:

- a) Vzťahy navyknuté na konflikt – zo začiatku sa môže dvojica javiť ako priateľská, ale čoskoro sa prejaví množstvo konfliktov, ktoré pretrvávajú dlhé roky.

- b) Devitalizované vzťahy – v ranom štádiu spolužitia boli manželia do seba hlboko zamilovaní, láska však pomaly mizla, až zmizla.
- c) Pasívne vzťahy – manželstvo bolo i je pasívne umŕtvené. Záujmy môžu byť podobné, ale každý si svoj záujem realizuje po svojom, v inom prostredí, s inými ľuďmi.
- d) Vitálne vzťahy – v manželstve existujú vzťahy jeden pre druhého, vzájomné vzťahy majú prioritu pred ostatnými hodnotami.

Každý vzťah zahŕňa určité práva a povinnosti. Aj v manželstve musia manželia plniť určité úlohy, ktoré Rozinajová (1980, s. 59) zhrnula do určitých bodov:

1. Manželvia sa majú navzájom milovať, vytvoriť spoločenstvo lásky.
2. Vytvoriť možnosť pohlavne nažívať. Aby manželstvo obohatili a urobili jeden druhého šťastným, musia sa manželvia naučiť sexuálnej etike, musia sa dať viesť zdravou erotikou, vzájomnou náklonnosťou a príťažlivosťou.
3. Mať spoločné deti. Každý zdravý jedinec túži mať potomstvo. Rodičovstvo je mocný cit, schopný nežistnej a veľkej lásky. Byť rodičom znamená vedieť a chcieť veľa obetovať pre iného.
4. Vzájomná pomoc, povinnosť navzájom si pomáhať je veľmi dôležitá počas celého trvania manželstva a ako pribúdajú roky, jej význam sa znásobuje. Pohlavné nažívanie v manželstve časom stráca intenzitu, deti sú už samostatné a manželov spája láska a ochota navzájom si pomáhať.

Z horeuvedeného vyplýva, že partneri si počas manželstva prejavujú náklonnosť, sú si verní, vzájomne si pomáhajú, sú k sebe taktí, ohľaduplní, ochotní, milí, milujú sa. Starajú sa o to, aby ich vzájomné vzťahy boli dobré, aby sa ich erotická príťažlivosť nevytratila, ale starostlivo ju pestujú udržiavaním osobnej hygieny, starostlivosťou o svoj zovňajšok. Usilujú sa vytvoriť si pokojný a ozajstný domov, kam sa všetci členovia rodiny vždy radi vrátia. Kedy si boli práce „mužské“ a „ženské“ striktné rozdelené. Prišla však emancipácia a feministické hnutia, ktoré ženu postavili „na roveň“ mužovi. Niektorým manželským párom plne zhovuje tradičné rozdelenie prác a na mužské a ženské. V inej rodine sa žena omnoho viac angažuje vo svojej profesii a manžel sa stará o domácnosť.

„V súčasných podmienkach sa úlohy medzi manželmi delia spravidla tak, že obaja zabezpečujú obživu a spoločne sa starajú aj o domácnosť. Dnešná žena sa nemôže uspokojiť iba s verbálnou formou lásky, ale oceňuje aj podiel muža vo forme pomoci v domácnosti. Ponechávanie domácnosti iba na ženu vedie skôr či neskôr k manželskému nesúladu. Podiel muža na úlohách vyplývajúcich z domácich povinností je prejavom jeho vyzretosti, kultúrnosti, je konkrétnym prejavom

lásky k manželke, k deťom, k celej rodine. V harmonickom manželstve sa vzájomná pomoc prejavuje ochotne, iniciatívne, bez vratúvania, kto urobil viac, alebo menej“ (Rozinajová, 1989, s. 96).

1.2.4 Faktory ovplyvňujúce vzťahy v manželstve

Na život v manželstve vplývajú rôzne faktory. My sa zameriavame na najdôležitejšie z nich, ako ich uvádza Rozinajová (tamtiež):

Pozitívne faktory:

- a) Zabezpečenie skutočnej rovnoprávnosti obidvoch partnerov.
- b) Porozumenie medzi partnermi. V manželstve je to najmä ochota podať pomocnú ruku, mať spoločné zájmy, zhodnúť sa v názoroch.
- c) Rešpektovanie osobnosti partnera, partnerky. Každý jedinec túži byť sám sebou, preto sa v manželstve vyžaduje toleranný prístup voči druhému partnerovi.
- d) Dodržiavanie maximálnej intimity. Iba v manželstve môže dôjsť k hlbokému citovému a erotickému vzťahu medzi partnermi, ktorý manželstvo upevňuje
- e) Rešpektovanie realistického pohľadu na svet a manželstvo. V manželskom zväzku tento faktor vyžaduje vedieť žiť v prítomnosti a nie neustále sa pozeráť len do budúcnosti, prípadne vracáť sa len do minulosti.
- f) Zamestnanosť partnerov. Práca človeka zušľachtuje, prácou získava človek skúsenosti a nadobúva odbornú prax. V práci dochádza k seberealizácii človeka, k napĺňaniu zmyslu života.
- g) Dosahovanie úspechov partnerský vzťah pevnuje. Úspechy neprichádzajú samé od seba. Za úspechmi sa skrývajú nespočetné hodiny namáhavy, seba odriekania, čo si vyžaduje aj pochopenie druhého partnera.
- h) Hotné zabezpečenie rodiny. Priaznivo vplyva na spokojný život všetkých členov rodiny a zabezpečuje istoty. Páve bohatstvo je vtedy, keď má človek sám zo seba dorý pôocit. Podstta bohatstva nespočíva len v množstve peňazí, či iných materiálnych statkom, ale v stave mysle človeka, ktorý sa riadi vlastným vedomím.

Negatívne faktory:

- a) Dvojica sa zoznámi a uzavrie manželstvo po krátkej námosti. Partneri by sa mali poznať dlhšiu dobu, aby zistili, či sú schopní žiť v spoločnom vzťahu celý život.
- b) Jeden z partnerov sa snaží o oslobodenie od rodičov. Útek z domova do náručia nových neznámych problémov je riešenie jedného problému ešte väčším problémom.
- c) Vekovo nevyvážený vzťah v manželstve. Do manželstva vstupujú mladí ľudia pred dvadsiatym rokom veku a po tridsiatke. Veľmi mladí ľudia nezvážia všetky aspekty spoločného života a ľudia v zrelom veku sa ťažšie prispôbujú.
- d) Jeden z partnerov má zlé vzťahy so svojou bývalou rodinou. Vzťahy najbližších príbuzných a to rodičov a súrodencov vplývajú na vzťahy v manželstve. Zlé vzťahy sa často prenášajú do mnohých konaní a rozhovorov v rámci rodiny.
- e) Partneri sa navzájom veľmi odlišujú, čo ich rozdeľuje. V oblasti vzdelania je jeden z partnerov vysokoškolák a druhý je bez vzdelania, ktorý obyčajne trpí komplexom menejcennosti. V oblasti životného štýlu si partneri doniesli zo svojich rodín do manželstva odlišné životné štýly, čo ich nespája, ale naopak rozdeľuje, pokiaľ sa nevedia, alebo nechcú jeden druhému prispôbiť. V oblasti náboženstva sú rozdielneho vierovyznania, čo zasahuje do súkromného života výchovy detí a je zdrojom nedorozumení.
- f) Jeden z partnerov je neprimerane emočne závislý od svojich rodičov. Niektoré deti sa nevedia prispôbiť novému životu a uvedomiť si, že na radosti a starosti sú len oni dvaja. Nevhodný zásah tretích osôb vplýva na manželstvo nepriaznivo.
- g) Nevera. Je to jedno z najväčších sklamaní, pretože pilierom spokojného a vyrovnaného manželstva je dôvera, ktorá je najvýznamnejší predpokladom pre udržanie si šťastia. Nevera je najvypuklejšia forma narušenia vzájomnej dôvery v manželstve. Znemožňuje vidieť v manželstve ostatné problémy, ktoré nevere predchádzali. V cítiť sa do myslenia a konania druhého partnera je veľmi ťažké. Často to závisí od pohľadu oboch partnerov na vlastné problémy. Ak sa milostná aféra jedného z partnera nepokladá za katastrofu, ktorá zákonite predznamenáva rozpad manželstva, ale ak sa považuje za varovný signál vážnych problémov, ktoré sa neriešia, existuje nádej manželstvo opäť stabilizovať.

Ďalšie rizikové faktory uvádza Rozinajová (1980, s. 85):

- Rozvedený partner sa môže v budúcnosti vracat' do minulosti, na čo treba pri uzatváraní manželstva pamätať.
- Slobodný rodič vstupuje do manželstva s rizikom, pretože prítomnosť dieťaťa z iného partnerského vzťahu býva v niektorých prípadoch zdrojom napätia a konfliktov.
- Erotoman – hypersexuálne založený človek je zvyčajne citovo nestály. Zamieriava sa len na silné ľúbostné dobrodružstvá. Morálne zábrany zvyčajne nemáva.
- Žiarlivý človek spôsobuje druhému partnerovi neznesiteľný život. Žiarlivosť sa môže prejavovať aj hrubosťou.
- Asociálny človek nie je ochotný rešpektovať spoločenský poriadok a často sa vyhýba práci. Bez výčitiek svedomia je schopný opustiť rodinu, neplatiť výživné na deti.
- Hysterický človek pôsobí navonok ako veľmi jemný a precitlivený. Jeho reakcie však mávajú často až nekontrolovateľný priebeh.
- Lakomý človek spôsobuje nepokoje, obmedzovania, výčitky a vyvoláva hádky za každú „vyhodenú“ korunu.
- Hrubý, egoistický človek má nadradené a namyselné správania, ktoré si nemožno pomýliť a zameniť so sebavedomým správaním. V jeho správaní sa prejavuje bezcitnosť a zameranosť iba na seba.
- Rozdielna úroveň intelektu partnerov určite nezabezpečuje harmóniu a porozumenie v manželstve. Intelekt je vrodená stránka osobnosti a prejavuje sa ako všeobecná rozumová schopnosť.
- Odlišné hodnotové orientácie partnerov sú tiež určitým rizikom v manželstve. Ľudia, ktorí majú podobné hodnotové systémy, si oveľa lepšie rozumejú ako tí, ktorých „rebríčky“ sú diametrálne odlišné.

V týchto súvislostiach Plaňava (2000, s. 193) uvádza: „Odhaduje sa, že každá štvrtá až šiesta dvojica, ktorá uzatvorí manželstvo, môže očakávať, že sa rozvedie a najčastejšie sa tak stane v priebehu prvých desať rokov.“

Podľa Sopóciho, Buzíka (1995, s. 89) je manželstvo sociálne uznávaný a zväčša i formálne uzatvorený zväzok dvoch alebo viacerých osôb, ktorý utvára predpoklady vzniku nukleárnej alebo zväčšenia rozšírenej rodiny a z ktorého pre manželstvo vyplývajú mnohé sociálne práva a povinnosti. Každá spoločnosť reguluje manželstvo mnohými sociálnymi normami, vzormi, predpismi a pod. Manželstvá možno rozdeliť podľa formy usporiadania manželstva a preferovaného partnera.

Podľa usporiadania manželských vzťahov, resp. vzťahov manželov, rozlišujeme tieto tri typy manželstva:

- **Manogamia** – manželstvo jedného muža a jednej ženy,
- **Polygamia** – manželstvo jedného muža s viacerými ženami a polyandriu – manželstvo jednej ženy s viacerými mužmi,
- **Skupinové manželstvo** – manželstvo niekoľkých mužov s niekoľkými ženami.

Vo svete sa najčastejšie vyskytuje polygamické manželstvo, pričom najrozšírenejšia je polygýnia a to hlavne v islamských krajinách, v Afrike, Ázii atď. *Polyandriu* odborníci a odborníčky zaznamenali v pastierskych kmeňoch v Indii, v Tibete a na Sibíri ako manželstvo viacerých bratov s jednou ženou. Skupinové manželstvo je tiež veľmi zriedkavé. Pre vyspelé priemyselné spoločnosti je typické monogamické manželstvo.

Podľa preferovaného okruhu výberu manželského partnera rozlišujeme:

- Exogamické manželstvá – manželstvá s partnermi pochádzajúcimi z iných sociálnych skupín,
- Endogamické manželstvá – manželstvá s partnermi pochádzajúcimi z tej istej sociálnej skupiny či kategórie (kmeňa, kasty alebo komunity).

Spoločnosť sa snaží zabrániť vzniku incestných manželstiev (tamtiež, s. 91).

1.2.5 Vývoj vzťahu v čase

Manželský vzťah sa stále mení a vyvíja. Niektoré zmeny sú nepredvídateľné, ale aj napriek tomu existuje určitý vývoj a zmeny, ktoré sú typické. Sociológia (In: Kratochvil, 2000, s. 126) prehľadne delia vývojové štádiá manželstva na:

- a) Manželstvo pred narodením dieťaťa

- b) Manželstvo s malými deťmi
- c) Manželstvo s väčšími deťmi, ktoré postupne odchádzajú z domova
- d) Manželstvo po osamostatnení detí.

Každé obdobie, ako uvádza Plaňava (2000, s. 127), prenáša typické úlohy, ktoré musia manželia spoločne zvládať, aj typické problémy, s ktorými sa potrebujú vyrovať. Je dôležité, aby vedeli opustiť prekonané štádium a prispôbili sa úlohám a potrebám nastávajúceho obdobia. Z hľadiska vývojového štádia manželstva je možné využiť periodizáciu podľa Brtníkovej (In: Kratochvíl, 2000, s. 127), ktorá rozdelila manželské štádiá na: mladé manželstvo, manželstvo stredného veku, manželstvo zrelého veku a manželstvo v starobe. Obdobia majú typickú psychologickú atmosféru a charakteristické problémy.

1. Mladé manželstvo trvá podľa Fantu (In: Kratochvíl, 2000, s. 127) do piatich až desiatich rokov. Vek manželov sa pohybuje medzi 18 – 30 rokov. Manželia si na seba zvykajú, budujú si vlastnú domácnosť, čakajú dieťa alebo majú malé dieťa. Adaptujú sa v novom prostredí.
2. Manželstvo stredného veku je obdobie medzi 10 a 25 rokov svadby. Manželia sú vo veku medzi 30 až 45 – 50 rokov. Sú ekonomicky aktívni, majú stabilizované spoločenské postavenie. Doma už nemajú malé deti ale školákov alebo študentov, ktorí sa postupne osamostatňujú. Žena sa môže naplno venovať pracovnej činnosti mimo vlastnej domácnosti a využívať svoju kvalifikáciu.
3. Manželstvo zrelého veku je obdobie po 25 rokoch od svadby. Partneri sú vo veku medzi 45 a 60 rokov. Ide o vek, kedy sa spomaľuje psychické tempo, znižuje sa schopnosť nového učenia, klesá tvorivosť a pružnosť, ale to je dobre kompenzované nahromadenými informáciami a skúsenosťami. Dochádza k vyvrcholeniu pracovného uplatnenia a na konci obdobia odchádzanie do dôchodku. Deti odchádzajú a zakladajú si vlastnú rodinu.
4. Manželstvo v starobe ovplyvňuje prejav starnutia oboch partnerov. Manželstvo býva spravidla stabilizované. Manželia sú si oporou a obávajú sa straty svojho druhu. Vzťahy k vnúčatám väčšinou výrazne obohacujú ich život. V kladnom smere sa u niektorých z týchto manželstiev môže uplatniť i múdrosť starších, ktorá vedie k odpúšťajúcej zhovievavosti.

1.2.6. Ciele a úlohy manželstva

Manželstvo má svoje ciele a úlohy a mnohí partneri si práve túto skutočnosť neuvedomujú, keď manželstvo uzatvárajú neuvážene. Štyri základné okruhy, ktoré sú v manželstve najdôležitejšie:

- a) **Výchova detí, starostlivosť o deti a vzťah k deťom.** Túžbu po vlastnom potomstve človeka dala príroda. Podľa Matouška (1997, s. 16) „každý zdravý jedinec túži mať potomstvo, akési svoje pokračovanie. Rodičovstvo možno označiť ako najsociálnejšiu úlohu človeka. Aj v tých najzaostalejších a najprimitívnejších kmeňoch je otcovstvo a materstvo vo veľkej úcte a pokladá sa za česť.“
- b) **Sexuálne spolužitie.** Sexuálny pud je u človeka veľmi silný. Ak sa ho človek naučí správne a cieľavedome používať, umožňuje mu zažívať hlboké a naozaj ľudské šťastie. „Sexuálny život však nie je cieľom, ale iba prostriedkom manželského šťastia. Manželia sa musia naučiť sexuálnej etike, musia sa dať viesť zdravou erotikou, vzájomnou náklonnosťou a príťažlivosťou“ (Plaňava, 2002, s. 136). Manželstvo sa uzatvára za účelom založenia si rodiny a je veľmi podstatné venovať sa otázkami sexuality. Mladí ľudia by mali vedieť, že od prvých erotických a sexuálnych kontaktov sa vytvárajú predpoklady pre kvalitný sexuálny život. To však neznamená, že podmienkou pre sexuálnu spokojnosť v manželstve sú bohaté sexuálne skúsenosti predmanželské. Naopak, príliš skoré a bohaté sexuálne kontakty bez dostatočnej citovej náklonnosti a poznania partnera môžu byť škodlivé. Harmónia v sexuálnom živote je v prvom rade ovplyvnená kvalitným partnerským vzťahom založeným na kvalitných citových väzbách. Sexualita v manželstve je bežnou súčasťou manželského spolužitia. Nesmieme zabúdať aj na to, že manželia sa majú navzájom milovať, vytvoriť spoločenstvo lásky. Človek má niekoho milovať a vedieť, že je milovaný. Lásku nevie a nemôže nič nahradiť, ona dáva človeku šťastie. Najprirodzenejšou formou šťastného života človeka je život v páre spojenom láskou.
- c) **Rodinné hospodárenie a vzájomná pomoc.** V manželskom spolužití, ako uvádza aj Kratochvíl (2000, s. 137), je podstatné určiť si systém finančného hospodárenia, či rodinného rozpočtu a rozdeliť si spravodlivo povinnosti v domácnosti. Práve týmto krokom môžu manželia zabrániť rozporom a vyhnúť sa konfliktom. „Model hospodárenia rodiny si spravidla prenášajú partneri zo svojej primárnej rodiny. Záleží od partnerov, na akom spôsobe hospodárenia sa dohodnú a je dôležité, aby sa na tom dohodli ešte pred uzatvorením manželstva a tak predišli prvým konfliktom“ (Poliaková, 1996, s. 47-48). Aj vzájomná pomoc patrí medzi

základné ciele manželstva. „Manželstvo trvá ďalej, aj keď už deti odišli od rodičov a založili si vlastné rodiny. Povinnosť navzájom si pomáhať je veľmi dôležitá počas celého trvania manželstva a ako pribúdajú roky, jej význam sa znásobuje. Pohlavné nažívanie v manželstve časom stráca intenzitu, deti sú už samostatné a tak manželstvo spája láska a ochota navzájom si pomáhať“ (Matoušek, 2001, s. 17).

- d) Trávenie voľného času. Väčšinou je treba viesť partnerov k tomu, aby čo najskôr akceptovali princíp otvoreného spolužitia a nenútili sa tráviť voľný čas spolu. Voľný čas podľa Kratochvíla (2000, s. 138) je treba rozdeliť na:
1. Čas, ktorý má každý pre seba a ktorý trávi mimo dosahu svojho partnera.
 2. Čas, pri ktorom sú manželia priestorovo spolu alebo blízko seba, ale každý sa venuje svojej činnosti, ktorá ho baví a ktorú s ním nezdieľa.
 3. Čas, pri ktorom sa manželia bavia spolu, či už ide o spoločnú činnosť, výlet, hru, prácu v záhrade, nezáväzná konverzácia alebo prechádzka v parku.
 4. Čas, ktorý manželia trávia spolu v spoločnosti iných osôb, napr. s priateľmi, príbuznými alebo na spoločenských akciách.
 5. Čas, pri ktorom manželia spoločne riešia nahromadené problémy formou „domácej porady“ alebo konštruktívnej hádky.

Manželstvo ako vzájomný vzťah manželov, nie je daný nastálo. Stále sa vyvíja, podlieha akémusi vývinu, ktorému v mnohom môžu práve oni sami pomáhať, ovplyvňovať ho. Z toho vyplýva, že manželia by svoj vzťah mali cieľavedome pestovať a ďalej rozvíjať a prehľbovať. Tkvie to v tom, že si navzájom prejavujú náklonnosť, sú si verní, vzájomne si pomáhajú, sú k sebe taktní, ohľaduplní, ochotní, milí, navzájom sa vážia, milujú sa. Starajú sa o to, aby vzájomné vzťahy boli dobré, aby sa ich erotická príťažlivosť nevytratila, ale starostlivo ju pestujú. Usilujú sa vytvoriť si pokojný a ozajstný domov, kam sa všetci členovia rodiny vracajú bez obáv, že by tam nenašli porozumenie, lásku a odpočinok.

1.2.7. Typy manželstva

K. Vítek (1985, s. 102 – 103) uvádza nasledovnú typológiu:

I. Manželstvá „ideálne“ - bez vážnych záporných skúseností, s bezvýhradným dodržiavaním mravných zásad, s pocitmi plnej spokojnosti a šťastia.

II. Manželstvá stabilizované:

1. Dynamické – s prezitíym sklamaním, ale so snahou po náprave, so záujmom o partnera a rodinu,
2. Nedynamické – trvajúce zvlášť kvôli deťom,
3. Zovšednené – trvajúce len kvôli konvencii a zvyku,
4. Nevyvážené – strieda sa u nich radosť so sklamaním, ale nedokážu sa odhodlať navždy sa odpútať.

III. Manželstvá destabilizované (dysfunkčné, patologické):

1. Narušené (ale s potencionálnou možnosťou ďalšieho trvania) –
 - a) Konfliktné – (neurotické) s chronickými roztržkami, s deficitom vhodných osobných vlastností manželov,
 - b) Liberálne – (uvoľnené) s tolerovanou neverou, s vlastnými záujmami partnerov, oddeleným trávením dovolenky,
 - c) Akútne ohrozené – ohrozené rozmanitými okolnosťami (chorobou, neverou, príležitosťami vyvolávajúcimi žiarlivosť, dlhodobou odlúčenosťou a pod.).
2. Rozvrátené – pred rozvodom alebo v štádiu rozvodu.

Najpriaznivejšie pôsobí na jedinca rodina, v ktorej je „ideálne“ manželstvo rodičov. Takáto rodina je zdrojom radosti, bezpečia, dieťa má pozitívne vzory správania svojich rodičoch, nie je stresované. Stav duševného zdravia, vyrovnanej osobnosti môže byť aj výsledkom života v rodine počas detstva. Ako napríklad uvedieme vyjadrenie D. Bartku (1981, s. 51), ktorý tvrdí, že „dospelí, ktorí prežili detstvo v atmosfére vzájomného porozumenia a šťastia medzi rodičmi, uzatvárajú manželstvá, ktorých vývoj má tendencie k šťastným zväzkom...“ Rodiny s destabilizovaným manželstvom už nemajú taký vplyv na pozitívne utváranie osobnosti svojich členov. Deti sú čiastočne traumatizované nepriaznivými udalosťami v ich rodine. Pri dynamickom manželstve, kedy po prežitom sklamaní sa rodičia snažia o nápravu, je veľká šanca, že môže dosahovať také účinky ako rodina „ideálna“. Vzniknutá trauma však môže narušovať duševnú rovnováhu najmä u dospievajúcich detí, ktoré sa môžu obávať opätovného vzniku podobnej nepriaznivej situácie.

Pri dynamickom, zovšednenom a nevyváženom manželstve rodičov ich adolescentné a dospelé deti odhalia podstatu vzťahov svojich rodičov. Zistia, že

medzi nimi nie je pravá láska a sú spolu len kvôli nim alebo zo zvyku. Vo väčšine prípadoch sú sklamaní a trápia sa pre svojich rodičov. Ich duševná rovnováha môže zostať narušená. Vplyv destabilizovaných (dysfunkčných, patologických) manželstiev na duševné zdravie členov rodiny a hlavne detí vyplýva už aj z názvu tohto typu manželstva. Neustále konflikty, nedodržiavanie morálnych zásad, rôzne iné nepriaznivé okolnosti, ktoré v mnohých prípadoch vedú k rozpadu rodiny rozvodom manželov, majú negatívny dopad na deti. Nenávisť, hnev, žiarlivosť a strach sú emócie, ktoré veľmi silno pôsobia na dieťa alebo mladého človeka a môžu u neho vyvolať rôzne psychické poruchy a následne aj poruchy správania.

Napriek tomu, že do manželstva vstupuje väčšina ľudí, vedia o ňom veľmi málo. Neuvedomujú si, že to nie je len harmonický vzťah muža a ženy, ale je to aj zodpovednosť. Zodpovednosť za svoje budúce potomstvo, ktoré je súčasťou vzťahu dvoch milujúcich sa partnerov. Rodičovstvo začína už graviditou a trvá po celý život. Práve na túto skutočnosť zabúda mnoho partnerov a ich vzťah k deťom sa stáva iba sporadický. Rodina spočíva na dvoch základných rodinných vzťahoch, ktorými sú **manželstvo a rodičovstvo**. Ústava SR pojmy rodina a manželstvo nestotožňuje, stavia pod ochranu zákona rovnako manželstvo, rodičovstvo a rodinu a „deti narodené v manželstve i mimo neho majú rovnaké práva.“ Zákon č. 36/2005 Z. z. o *rodine* tvorí v súčasnosti základ pre právnu úpravu vzniku a zániku manželstva, pre úpravu vzájomných vzťahov rodičov a ich spoločnej zodpovednosti za výchovu detí. Zákon o rodine ustanovuje, že muž a žena majú v manželstve rovnaké práva a povinnosti: sú povinní žiť spolu, byť si verní, vzájomne si pomáhať a vytvárať zdravé prostredie, ďalej že manželia sú povinní starať sa podľa svojich schopností a možností o uspokojovanie potrieb rodiny založenej manželstvom. Právna úprava zodpovednosti za výchovu detí má voči rodičom funkciu výchovnú a donucovaciu. Pri úprave tohto vzťahu sa vychádza zo zásady rovnoprávnosti obidvoch rodičov a zodpovednosti voči ich spoločným deťom. Vymedzuje legislatívny rámec a postavenie rodiny nasledovne: „Manželstvo je zväzkom muža a ženy. Spoločnosť tento jedinečný zväzok všestranne chráni a napomáha jeho dobro. Manžel a manželka sú si rovní v právach a povinnostiach. Hlavným účelom manželstva je založenie rodiny a riadna výchova detí. Rodina založená manželstvom je základnou bunkou spoločnosti. Rodičovstvo je spoločnosťou mimoriadne uznávaným poslaním ženy a muža. Spoločnosť poskytuje rodičovstvu nielen svoju ochranu, ale aj potrebnú starostlivosť, najmä hmotnou podporou rodičov a pomocou pri výkone rodičovských práv a povinností. Všetci členovia rodiny majú povinnosť vzájomne si pomáhať a podľa svojich schopností a možností zabezpečovať zvyšovanie hmotnej a kultúrnej úrovne rodiny. Rodičia majú právo vychovávať deti v zhode s vlastným náboženským a filozofickým presvedčením a povinnosť zabezpečiť rodine spokojné a bezpečné prostredie.“ Plnenie manželských rolí

a zabezpečovanie rodinného života sa odvíja od charakteru súžitia manželov. Podľa Poliakovej (1996, s. 58) „Manželstvo je v našom vedomí neodmysliteľne spojené s rodinou, avšak je to inštitúcia špecifická tak z hľadiska vývinu ako aj jej kvality. Pod manželstvom rozumieme zhruba regulovanú spoločensko-historickú normu vzťahov medzi mužom a ženou, ustanovujúcou ich práva a povinnosti navzájom a k deťom.“

1.3. Rodičovstvo

Nezanedbateľnou súčasťou manželského vzťahu je rodičovstvo, vďaka ktorému nadobúda manželstvo iné rozmery. Muž sa stáva otcom a žena matkou, manželstvo rodinou a dieťa sa stáva nielen členom novej rodiny, v ktorej sa počalo a narodilo, ale aj členom ľudstva. Rodičovstvo je prirodzeným dôsledkom súžitia muža a ženy, ich túžby po deťoch, vzniklo predovšetkým z potreby muža a ženy ochraňovať svoje potomstvo, učiť a pripravovať ho pre život a zároveň z potreby vzájomnej pomoci a opory. Má hlboké biologické korene – postavenie členov rodiny sa menilo od patriarchálnej štruktúry (dominujúca autorita otca) k rovnoprávnemu postaveniu obidvoch rodičov a relatívnej ekonomickej nezávislosti matky, dnes prevažne zamestnanej ženy. Ako uvádzajú Gogová, Kročková, Kurincová (1995, s. 99), rodičovstvo je základnou súčasťou plne realizovaného ľudského života. Predstavuje súbor určitých osobných vlastností, teoretických poznatkov, praktických zručností, ktoré sú podmienkou, aby rodič dokázal zabezpečiť zdravé potomstvo a vychovávať ho. Rodičovstvo má teda dve stránky: biologicko-reprodukčnú a sociálno-mravnú. Autorky zdôrazňujú, že u ľudí sa z rôznych dôvodov biologické rodičovstvo nestotožňuje vždy so sociálnym rodičovstvom. Ten, kto dieťa vychováva a zabezpečuje mu všetky potreby, nemusí nevyhnutne byť jeho biologickým rodičom. Z časového hľadiska je jedinec skôr pripravený po stránke biologicko-reprodukčnej ako sociálno-mravnjej. Podľa Sobotkovej (In: Bujnová, 2004, s. 13) rodičovstvo je výzva, zdroj podnetom, dáva ľuďom príležitosť poznávať seba i druhých tak, ako by to bez dieťaťa nebolo možné. Známy český odborník na manželstvo, Plzák (1988) tvrdí, že zmyslom manželstva je potomstvo. Byť matkou alebo otcom znamená dôkaz reprodukčnej schopnosti, dôkaz „normálnosti“ v jednej z najdôležitejších zložiek sebarealizácie človeka, dôkaz spoločenskej hodnoty. Splodenie dieťaťa a starostlivosť oň sú jednou z hlavných životných tém. Čiste biologicky je to vôbec naša základná úloha odovzdať gény, zachovať rod. U človeka ide o väčšie a rozsiahlejšie poslanie – nestačí porodiť dieťa a starať sa oň tak dlho, pokiaľ nebude schopné žiť sa samo. Je potrebné naučiť ho ľudsky cítiť, myslieť, adaptovať sa na zložitú ľudskú spoločnosť, prijať kultúru svojho národa.

1.3.1. Typy rodičov

Pre každý typ rodiča sú charakteristické určité povahové vlastnosti, spôsoby jednania a konania, ktorými rodič pozitívne alebo negatívne vplyva na svoje dieťa. Budeme vychádzať z typológie otca a matky, ktorú vytvoril a charakterizoval Cibulec (In: Ďurdiak, 2001, s. 52-54). Otca začlenil do týchto typov:

1. Otec milujúci, priateľský, kamarát – je nositeľom dobrej pohody, pokoja a úsmevnej atmosféry, v ktorej sa ľahšie riešia drobné nezhody medzi rodičmi, starými rodičmi a deťmi. V rodine nevyvoláva konflikty, ale naopak sa snaží ich riešiť, pričom sa zo svojich chýb dokáže poučiť.
2. Otec despotický – je obávaným typom otca, ktorého v rodine nikto nemá rád. Despotizmus sa môže prejavovať tvrdosťou, agresivitou alebo surovosťou.
3. Puntičkárskeho otca – tiež nebýva v rodine obľúbený a neprispieva k spoložitosti generácií. V rodine dbá na nepodstatné maličkosti, všetko musí byť podľa jeho noriem – v úplnom poriadku.
4. Otec nezúčastnený – väčšiu časť života trávi z rôznych dôvodov mimo rodiny. Výchova detí prakticky spočíva na matke, prípadne na starých rodičoch. Nezúčastnenosť otca môže vyplývať i z jeho nezáujmu o výchovu detí a o kontakt z ďalšími členmi rodiny.
5. Otec nenáročný – nerád sa angažuje v živote a nechce si robiť starosti. Do istej miery ho deti majú radi, lebo od nich nevyžaduje bežné povinnosti ako iní otcovia. Neskôr si ale uvedomia, že takýto otec ich ničomu nenaučí a s ničím ich nezoznámi.

„Jednotlivé základné typy otcov sa málokedy vyskytujú v čistej podobe tak, ako boli charakterizované. Väčšinou sa môžeme stretnúť so zmiešaným typmi, u ktorých prevláda niektorý základný typ.“

Typológia matiek Cibulec (In: Ďurdiak, 2001, s. 54-55) rozčlenil do šiestich základných typov:

1. Matka milujúca – ide o veľmi žiadúci a spoločensky uznávaný typ matky a to z hľadiska výchovy detí a dobrého spoložitia v rodine. Sú to

kamarátske, obetavé matky, schopné vcítiť sa do bolesti ale aj šťastia druhého človeka. Dokážu odpúšťať a byť veľkorysé a nezištné. Pre svoje deti ale aj pre svojho manžela je oporou.

2. Matka egoistická – voči svojmu okoliu prechováva nepriateľský postoj. Svoje deti tiež nemá veľmi v láske. V jej vzťahu k nim chýba nežnosť a láskavosť. Deti ju otravujú a obťažujú, a aj navonok dáva najavo, že bez nich by bola spokojnejšia.
3. Matka nekompromisná – svoje deti aj rodinu má rada, ale má svoje normy a zásady, ktoré musí každý rešpektovať. Výchovným prostriedkom sú pre ňu najmä tresty.
4. Matka nevyrovnaná a úzkostná – pre svoje deti sa snaží byť dobrou a kamarátskou matkou. Chýba jej však potrebný pokoj a vyrovnanosť. Nie je spokojná sama so sebou, neverí si. Nevie sa rozhodovať a ani riešiť rodinné problémy.
5. Matka snobská – svoj vzťah k deťom i k rodine z časti „hrá“. Deti jej slúžia len ako prostriedok k predvádzaniu vlastnej osoby, prípadne úrovne svojej rodiny. Nemá zmysel pre rodinný a manželský život.
6. Matka netradičná, odviazaná – výchova detí ju väčšinou nezaujíma a len s premáhaním pristupuje k činnosti, ako je výživa, obliekanie a osobná hygiena dieťaťa. Sféra jej záujmu je mimo rodinu.

Podobne ako pri typológii otcov, aj jednotlivé typy matiek podľa Ďurdiaka (2001, s. 55) sa zvyčajne neobjavujú v „čistej“ podobe. Väčšina matiek má vlastnosti z viacerých charakteristík, z ktorých jedna alebo dve prevládajú.

1.3.2. Úloha matky a otca

Vzťah rodičov k dieťaťu, ako aj celkovú rodinnú atmosféru ovplyvňujú rozličné aspekty, ako sú: sociálne a kultúrne pomery, typy výchovy samotných rodičov, nadanosť dieťaťa, jeho telesný vzhlád, ale aj podoba na matku, či otca. Pre správny vývoj dieťaťa sú potrební obidvaja rodičia, matka, aj otec.

Matka je pre duševný vývin dieťaťa neobyčajne dôležitá. Odborníci sa zhodujú v tom, že dieťa, ktoré nemalo možnosť vyrásť v opatera matky, najmä v predškolskom veku, keď je citový rozvoj dieťaťa najintenzívnejší, býva týmto

nedostatkom označené na celý život. Matka je pre dieťa stelesnením istoty, spokojnosti, šťastia. To vyplýva z prirodzeného vzťahu matky k dieťaťu. Styk dieťaťa s matkou už v ranom veku tvorí základ jeho ďalšieho vývinu. Z neho pramení pocit spokojnosti, dôvery a vnútornej istoty dieťaťa. V školskom veku je už schopné pochopiť nevyhnutnosť dočasného odlúčenia od matky, je na to primerane vnútorne prispôsobené. Matka sa vo veľkej miere podieľa na vytváraní ovzdušia vzájomného porozumenia a lásky v rodine, chápania a uspokojovania potrieb všetkých členov rodiny. Úloha matky vo výchove je o to dôležitejšia, že základy pre utváranie ľudskej povahy a charakteru sa kladú oveľa skôr, ako začína človek používať rozum, skôr ako sa môže dohovoriť s inými ľuďmi.

Rovnako dôležitá je aj úloha otca. V určitom vekovom období dieťa túži podobať sa otcovi. Otec je pre svoje dieťa živým vzorom. Jeho vzťah k dieťaťu má byť láskavý, ale táto láska má byť mužná, spravodlivá, prísna, požadovačná. Má vzbudzovať dôveru dieťaťa. Otcova láska nemá byť privlastňujúca, má rešpektovať osobnosť dieťaťa a s pribúdajúcimi rokmi má nadobúdať črty priateľstva, má pomáhať dieťaťu osamostatniť sa. Otec má byť oporou žene – matke i celej rodine. Úloha matky i otca sa v mnohom zhodujú, navzájom sa dopĺňajú a prekrývajú, ich pôsobenie je súbežné (Višňovský, 1998, s. 39).

Dieťa potrebuje pre svoj duševný rozvoj oboch rodičov – práve pre rozdielnosť oboch pohlaví, ktoré sa navzájom dopĺňajú ako dve polovice tvoriace jediný celok. Dieťaťu, ktoré z nejakého dôvodu vychováva iba otec alebo matka, doslova chýba práve tá druhá polovica výchovy. Z toho môžu vzniknúť rozmanité životné i osobné komplikácie. Ľudský svet je ženský a mužský. Neuropsychologické výskumy hovoria, že mužsko – ženské rozdiely nie sú dané len vonkajším zjavom a tradične rozdielnou výchovou. Sú v štruktúrach nášho centrálného nervového systému. Muži a ženy sa vyvíjajú inak, myslia trochu inak, inak cítia, inak sa u nich prejavuje súlad alebo nesúlad duševných funkcií usídlených v ľavej a pravej hemisfére. Na mužskosť a ženskosť sa dnes pozeráme ako na životný potenciál, ktorý treba rozvíjať, kultivovať a používať. Strata muža v rodine znamená, že sa dieťaťu stráca základná príležitosť k rozvíjaniu a kultivovaniu tohto potenciálu daného jeho pohlavím. Dievčatá potrebujú mužské vzory vo svojom najbližšom životnom prostredí, aby v interakcii s mužmi kultivovali a osvedčovali svoju ženskosť. V druhom a treťom roku života dieťa “vrastá” do svojej rodiny a vytvára si vedomie rodinnej príslušnosti. Získava tzv. rodinnú identitu. „Vedomie identity, vlastného „ja“ sa skôr a lepšie utvára vtedy, keď dieťa žije v trojstrannom vzťahu (ja-ty-on), než len vo vzťahu dvojstrannom (ja-ty). Ak je len s matkou (ja-ty), ide o jeden vzťah s dvoma pólmi. Ak je tu aj otec, zažíva dieťa jeden dvojpólový vzťah k matke, druhý k otcovi a je svedkom tretieho vzťahu medzi matkou a otcom. Z tohto trojuholníka vyplynie vedomie vlastnej svojbytnosti osoby. Dieťa hľadá u matky ochranu a prežíva viac intimity.

U otca očakáva viac aktivity a spravidla viac zábavy a humoru. Dieťa v rodine spoznáva životné role materské a otcovské“ (Tutková, 1999, s. 10).

Emancipácia žien – dvojkariérové rodiny

Emancipácia je úsilie o rovnoprávne postavenie žien, ich zrovnoprávnenie s mužmi (Hartl, Hartlová, 2000, s. 137). Výrazné zmeny v rodinnom živote priniesla emancipácia a zapojenie žien do práce, v dôsledku čoho vznikli dvojkariérové rodiny – rodiny s oboma zamestnanými partnermi (Sopóci, 1995, s. 28).

Podľa nás dvojpříjmová domácnosť v našich podmienkach je skôr výsledkom nevyhnutnosti z hľadiska finančného zabezpečenia rodiny ako snahou žien o ekonomickú samostatnosť. No keď už žena „robí kariéru“, musí mať po svojom boku partnera, ktorý ju v tom plne podporuje.

Zmena postavenia muža a del'by rol

Nástupom žien do práce stratili muži výhradné postavenie ako živitelia rodiny. Na druhej strane sa začali viac zapájať do starostlivosti o deti a domácnosť, čím sa stierali rozdiely medzi ženskými a mužskými prácami, úlohami a rolami. Tento vývoj teda viedol k zmene modelu del'by rol medzi pohlaviami.

Patriarchálny model del'by rol, pre ktorý je charakteristické postavenie muža ako živiteľa a ženy ako tvorkyne domova (pričom jej povolanie nemôže byť kariérou – iba „chodením do práce“), je čoraz viac nahradzovaný druhým modelom. Tzv. partnerský model je založený na princípoch sociálnej rovnosti a partnerského vzťahu, vzájomnom rešpektovaní a kooperácii (Alan, 1989, s. 245-246). Otázka autority prestáva byť riešená tradične – ako privilegium otca ale rovnoprávnym postavením rodičov – každý si ju musí u detí získať sám.

Najmä dnešné mladé páry preferujú partnerský model – muži sa zapájajú do „ženských“ prác, viac pomáhajú s deťmi, nenechávajú celú domácnosť na manželkiných či partnerkiných pleciach. Niektorí muži dokonca ostávajú na tzv. materskej (hlavne ak má žena lepšie platené zamestnanie).

1.4 Rodina

V súčasnosti je difinícií, vymedzujúcich pojem rodina veľmi veľa. Prečo je nemožné jednoznačne ho vymedziť, uvádza Šulová (1998, s. 304). Podľa autorky totiž môže byť rodina definovaná z hľadiska rôznych vedných disciplín, rôznych

oblastí tej istej vedy, ich rôznych systémových prístupov ale i na základe rôznych aspektov.

V najširšom vymedzení Možný (2002, s. 99) **rodinu** chápe ako „inštitucionálne zaistenie ľudskej reprodukcie, legitímne v danej spoločnosti“. Pod pojmom rodina sa podľa toho istého autora (Možný, 1990, s. 17-18) dnes označuje najmä manželský pár s deťmi. Vo Veľkom sociologickom slovníku (ďalej VSS) (1996, s. 940) je rodina uvedená ako pôvodná a najdôležitejšia spoločenská skupina, ktorá je základnou ekonomickou jednotkou. Jej hlavnými funkciami sú zabezpečenie trvania ľudskeho druhu a výchova, resp. socializácia potomstva, ale aj prenos kultúrnych vzorov zachovanie kontinuity kultúrneho vývoja. Murdock (In: Becker, 1973) v roku 1949 definoval rodinu na základe rozsiahleho výskumu jej foriem. Rodinu ponímal ako sociálnu skupinu, pre ktorú je charakteristické: spoločné bydlisko, ekonomická spolupráca a reprodukcia. Táto definícia však bola onedlho kritizovaná, pretože nebola platná pre všetky typy kultúr.

Cibulec (1980, s. 34) rodinu vidí ako malú „primárnu, neformálnu, intímnu skupinu, plniacu určité funkcie a tvorenú ľuďmi, ktorí sú spojení príbuzenskými (manželskými, pokrvnými) putami. Typické je pre ňu intímne súžitie v spoločnej domácnosti, pričom jej členovia sa riadia stálymi vzormi správania. Sopóci (2000, s. 15) definuje rodinu veľmi podobne, a to ako sociálnu skupinu zloženú z dvoch alebo viacerých osôb, žijúcich spolu v jednej domácnosti, ktoré sú spojené manželskými, pokrvnými alebo adopčnými zväzkami.

Po zovšeobecnení uvedených definícií rodinu stručne chápeme ako spoločenskú skupinu a inštitúciu, v ktorej sú muž, žena a aspoň jedno dieťa žijúci najčastejšie v spoločnej domácnosti, spojení určitými zväzkami, pričom rodina plní významné funkcie.

1.4.1 Vznik rodiny a jej vývoj

Rodina samozrejme nemala vždy podobu, v akej ju poznáme dnes, ale prechádzala vývojom s rôznymi obmenami. Štruktúra rodiny, jej funkcie i vzťahy v rodine ovplyvňovali spoločenské zmeny, ale historický zrod rodiny bol špecifický aj vzhľadom k územi, geografickým a klimatickým podmienkam.

Postupnej premene európskej (neskôr slovanskej) rodiny sa budeme venovať v jednotlivých historických obdobiach od praveku až po súčasnosť, pričom pozornosť sústredíme na zmenu postavenia muža, ženy a dieťaťa v rodine i v spoločnosti.

PRAVEK

Najmenšou jednotkou všetkých známych spoločností je rodina, predpokladá sa teda, že existovala už v dobre kamennej. Podľa archeologických poznatkov žil praveký človek v skupinách, ktoré boli pokrvne spriaznené. Spoločnosť bola klanová – pôvod sa odvodzoval od spoločného mýtického predka. Klan zdieľal rovnaký náboženský kult, obýval spoločné teritórium a reguloval „sobáše“. Keď sa začali ľudia živiť lovom, došlo k rozdeleniu práce podľa pohlavia – na lov sa špecializovali muži, na zber ženy. Ženský princíp, prejavujúci sa najmä rodením a výchovou detí, bol posvätný. Majetok sa dedil z matky na dcéru. Otepľovanie klímy dovolilo, aby kočovný spôsob života vystriedalo usadzovanie sa na jednom mieste. To bol predpoklad na rozvoj obchodu, remesiel i vojenstva, a tým diferenciácie podľa majetku. Vedúce postavenie v spoločnosti i v rodine postupne získavali muži, počet detí v rodinách začal stúpať. Matriarchát sa menil na patriarchát (Matoušek, 1997, s. 20-21).

STAROVEK

Grécka spoločnosť bola v 8. – 7. Storočí pred n. l. organizovaná podľa širokých rodov. Muži jedného rodu (genos-súbor rodín) odvodzovali svoj pôvod od spoločného predka. Polis bol nezávislý mestský štát, menšími jednotkami spoločnosti boli kmene (fyly), najmenšími boli oikos. Oikos mal širší význam ako pojem rodina – bola to domácnosť s domom aj pôdou. Rodina bola striktné patriarchálna. Ženy boli podriadené: z domu takmer nevychádzali, nevzdelávali sa a vykonávali všetky domáce práce. Len muži boli plnoprávnymi a slobodnými občanmi. Tolerovali sa im konkubíny a mohli sa aj ľahko rozviesť. Ženícha vyberal dievčaťu otec, vydávalo sa koncom puberty, muž sa ženil okolo tridsiatich rokov života. Svadba i narodenie dieťaťa boli sprevádzané rituálmi. Narodené dieťa mohol otec zavrhnúť, ak malo viditeľné postihnutie. Potraty sa nestíhali, odkladanie detí na verejné miesta bolo prostriedkom regulácie veľkosti rodiny. Hlavným účelom manželstva bolo splodenie mužského nasledovníka (nie láska), ktorý by udržoval rodinný kult.

Rodina v rímskej spoločnosti bola patriarchálna a monogamická. Rimania si cenili rodinu natoľko, že vo svojom prvom právnom kódexe „Dvanásť dosiek“ okolo roku 450 pred n. l. ju prehlásili za základ spoločnosti (Matoušek, 1997, s. 22-23).

STREDOVEK

Celá Európa vo francúzskom a nemeckom priestore sa postupe zbavovala pohanského „barbarstva“ v prospech kresťanstva. Slovánska rodina bola patriarchálna, výsadou bohatých a mocných mužov bolo mnohoženstvo. Naše predkovia nevyžadovali od neviest panenstvo, avšak po sobáši sa od ženy vernosť

prísne vyžadovala. Rodina bola dôležitou inštitúciou, bez ktorej nemal jedinec v spoločnosti miesto. Bežné bolo súžitie širších rodín. V stredoveku bolo detstvo krátke, už v ôsmich rokoch začalo dieťa pracovať, alebo šlo do učenia. Stále trvala dominancia muža a podriadenosť ženy, vysoká oddelenosť ich rolí i viazanosť na majetok. Od 11. Storočia bolo uzatváranie manželstiev zverené kresťanskej cirkvi (Matoušek, 1997, s. 25-27). Šulová (2005, s. 12) uvádza, že manželské a rodinné vzťahy sa dostali pod prísnu kontrolu cirkvi: sprísnil sa nárok na vernosť (aj u mužov), predmanželský sexuálny život bol neprípustný a rozvod bol vylúčený. Porušenie ustanovení bolo prísne trestané, manželstvo sa stalo posvätným zväzkom.

NOVOVEK

Pre toto historické obdobie boli charakteristické priemyselné revolúcie i revolúcie, v ktorých sa bojovalo za občiansku rovnosť. V rámci nich formulovalo svoje ciele ženské emancipačné hnutie, ktoré požadovalo úplnú rovnosť mužov a žien. Patriarchálna rodina sa týmto začala rozpadáť. Podiel na tom mala aj industrializácia a urbanizácia, ktorá presunula pracovné miesto z rodiny do továrne v meste. Pracovnou silou sa stala i žena, ale jej postavenie bolo horšie ako mužove. Muž však prestal byť jediným živiteľom rodiny, jeho prestíž v rodine i v spoločnosti začala klesať. Zavedenie povinnej školskej dochádzky ochránilo deti od práce. Zmenil sa aj prístup k manželstvu, súhlas rodičov bol dodatočný a formálny, prvoradé bolo prianie snúbencov žiť spoločne. V 30. Rokoch 20. Storočia sa v postindustriálnych spoločnostiach výraznejšie objavili nové trendy, ktoré počas vojny oslabli, no v 60. a hlavne v 70. Rokoch výrazne akcelerovali. Išlo o: zvyšovanie rozvodovosti, odkladanie sobášov i rodenia detí, nové typy rodín a podobne (Matoušek 1997, s. 27-30).

SÚČASNOSŤ

V súčasnej dobe vo svete prevláda typ patriarchálnej rodiny, ktorý je v mnohých krajinách potvrdený aj právnymi, náboženskými a inými kultúrnymi normami a vzormi.

Matriarchálny typ rodiny je zriedkavý. Dnešná nukleárna rodina v moderných spoločnostiach je však zväčša egalitárna (Sopóci, 2000, s. 20).

Európska rodina teda prešla v posledných desaťročiach významným vývojom. Guráň, Filadelfiová, Ritomský (1997, s. 5-6) opisujú tieto základné procesy:

1. Demokratizácia rodinných vzťahov – tradičné, patriarchálne rodinné vzťahy, založené na autorite muža a podriadenosti detí rodičom sa pozvoľne menia na vzťahy moderné, rovnoprávne z hľadiska pohlavného i generačného;

2. Individualizácia rodinných vzťahov – je charakterizovaná postupným prechodom od vzťahov daných pôvodom človeka ku vzťahom volených, na základe slobodného výberu jednotlivca;
3. Dynamizácia rodiny – rodina sa stáva viac otvorenou, prístupnejšou, adaptabilnejšou na zmeny, ktoré sú výsledkom vývoja spoločnosti aj individuálneho vývoja človeka;
4. Pluralizácia rodinných štruktúr a foriem – je vyvolaná vyššie uvedenými procesmi, znamená utváranie komplikovanejších rodinných vzťahov a formovanie väčšieho počtu rodinných štruktúr, riadiacich sa na novými, vlastnými vzormi správania.

Autori tieto procesy nazývajú aj prechodom od tradičnej rodiny k modernej a odmietajú názory o kríze rodiny.

Ak zhrnieme uvedené, rodina ako spoločenská inštitúcia prešla historickým vývojom. Vládli v nej neusporiadané pohlavné vzťahy, ktoré nahradilo skupinové manželstvo, potom párové manželstvo ako základná forma našej spoločnosti. Založenie rodiny, veľkosť rodiny, ani spôsob rodinného spolužitia neboli v našom civilizačnom okruhu až do 19. Storočia vecou individuálnej voľby. Rodina sa zakladá manželstvom a je to príroda sama, ktorá vťahuje človeka do tohto zväzku, z neho sa následne rodia deti, ktoré predlžujú život rodiny, udržujú ľudskú spoločnosť pri živote a nahrádzujú straty, ktoré v nej spôsobuje smrť každý deň“ (Možný, 1990, s. 17).

Postmoderné rodiny nie sú zakladané preto, aby reprodukovali populácie, ale kvôli uspokojovaniu citových potrieb partnera. Stabilita týchto rodín preto stojí a padá s citovou bilanciou partnerského vzťahu. Pretože city predstavujú veľmi krehké puto, stala sa rodina veľmi krehkou inštitúciou. „Detí vyrastajúcich v neúplných rodinách stále pribúda (väčšinou je to matka, ktorá sa stará o dieťa), pribúda detí, ktoré vyrastajú s nevlastnými rodičmi a zvyšuje sa i počet detí, ktoré síce majú biologických rodičov, ale tí nie sú schopní, alebo ochotní o dieťa sa postarať. Keďže je rodina krehká, štáty v dnešnej dobe sa musia sústrediť na ochranu dieťaťa“ (Matoušek, 2003, s. 182).

Rodina je v nových spoločenských a kultúrnych podmienkach katalyzátor a nivelizátor otrasov a adaptačných ťažkostí a v tom vlastne väzí jej úloha „spojovacieho mostíka“ medzi mladou generáciou a spoločnosťou dospelých.

Rodina ako primárna sociálna skupina, v ktorej človek už ako dieťa žije a získava skúsenosti z ľudského súžitia, pomoci, ale i konfliktov a ich zvládania, je vymedzená z rôznych uhľov pohľadu, rôznych prístupov, i rôznych aspektov

rôznych vedných disciplín. Nový zákon o rodine hovorí: „Rodina založená manželstvom je základným článkom našej spoločnosti, ktorá všestranne chráni rodinné vzťahy“ (zákon č. 36/2005 Z.z., čl. II). Súčasťou zákona sú vymedzené práva a povinnosti rodičov a detí, špecifiká bezpodielového vlastníctva manželov a úprava zákonných vzťahov medzi jednotlivými členmi rodiny.

Hlavným cieľom rodiny je socializácia, výsledkom ktorej sa z človeka stáva mravný a charakterný človek, ktorý sa bude vedieť o seba postarať, obstojí v rodinnom i v spoločenskom živote. Stav súčasnej rodiny závisí od ekonomickej a sociálnej situácie spoločnosti, formy a funkcie rodiny podmieňujú charakter existujúcich výrobných a spoločenských vzťahov, ako aj úroveň kultúrneho rozvoja danej spoločnosti. Presmerovanie zodpovednosti za kvalitu života na každého jednotlivca súvisí s výchovnými problémami, ktoré sa v rodinách nachádzajú. V súčasnosti dochádza k hlbokým zmenám, ktoré charakterizujú výrazné oslabovanie sociálnych väzieb a spoločne utváraných hodnôt, v spoločnosti sa oslabuje sociálny kapitál a spoločenský poriadok.

Kvalitu života detí priaznivo ovplyvňujú pozitívne citové väzby rodičov k dieťaťu v kontrapozícii s negatívnymi, kladenie primeraných nárokov na dieťa zo strany oboch rodičov, kvalita vzťahu medzi rodičmi, súdržnosť rodiny, otvorenosť v komunikácii, nízka miera konfliktnosti, prosociálnosť a jasne formulované pravidlá. Optimálny harmonický rozvoj psychických funkcií je predpokladom na úspešné začlenenie jednotlivca do spoločnosti. Narušenie vývinu jedinca je dôsledkom nesprávnej výchovy v rodine, čo má za následok poruchy správania.

Vzťahy v rodine.

Človek v priebehu svojho života vstupuje do množstva vzťahov s inými ľuďmi, skupinami, spoločenstvami. Žije v rôznych sociálnych útvaroch, ktoré môžu byť založené na rôznych druhoch vzťahov. Rodina je špecifická práve tým, že sa v nej vzájomne dopĺňajú vzťahy formálne i neformálne. Poliaková (1996, s. 50) hovorí o týchto vzťahoch nasledovne:

- Neformálna skupina je založená na vzťahoch lásky, pomoci, sympatie, prípadne i vzťahoch menej pozitívnych, pre ktoré je však dôležité, že si ich vytvárajú a upravujú členovia rodiny z vnútra, samostatne.
- Formálne vzťahy sú upravované určitými normami, Jednotlivý členovia rodiny tu majú určité svoje práva a povinnosti, ktorých nenaplnenie môže byť aj sankcionované.

Možný (2002, s 126) uvádza, že rodina je najdôležitejšia sociálna primárna skupina spojená vzťahom manželstva a vzťahov rodiča a detí. Je produktom historického vývoja spoločnosti, ktorý prešiel niekoľkými formami vývoja, počnúc od formy pokrvného príbuzenstva, cez párové, polygamné formy, až po monogamný typ.

„Rodina je skupina ľudí so spoločnou históriou, súčasnou realitou a budúcim očakávaním vzájomne prepojených transakčných vzťahov. Členovia sú často viazaní hereditou, legálnymi manželským vzťahmi, adopciou alebo spoločným usporiadaním životav určitom úseku ich životnej cesty. Kedykoľvek medzi ľuďmi existujú intenzívne a kontinuálne psychologické a emocionálne väzby, môže byť používaný pojem rodina, aj keď ide napr.: o nemanželský pár alebo náhradnú rodinu“ (Sobotková, 2001, s. 22).

Stotožňujeme sa s Možným (2002, s. 170), ktorý uvádza, že členovia rodiny zvyčajne žijú spolu a tvoria jednu domácnosť, ktorá môže zahŕňať dve, dve, často aj tri pokolenia. Vzájomné vzťahy medzi členmi rodiny sú určené ich citmi a postojmi, ďalej tradíciami odovzdanými výchovou, ale aj právom a náboženskými normami. Rodina ako prostriedok, s ktorým sme najviac spätí, nás výrazne ovplyvňuje a my ovplyvňujeme ju. Vytvára vlastné kultúrne prostredie, ktoré formuje osobnosť detí, ale je aj obrazom doby a jej politických, sociálnych, ekonomických, kultúrnych a ďalších podmienok a zásad.

Plňava (2000, s. 74-76) charakterizuje rodinu a manželstvo pomocou štyroch základných komponentov:

➤ Štruktúra rodiny

Pod tento pojem zahrňujeme: usporiadanie prvkov (členov rodiny) systém, ich charakteristiku, vzájomné väzby a pozície, organizovanie rodiny, alianciu a hierarchiu, rozdelenie kompetencií. Pojem štruktúra rodiny tiež zahrňuje hranice medzi systémami a subsystémami, t.j. generačné a osobnostné hranice vo vnútri rodiny, ako aj mieru a kvalitu prepojenia rodiny so širšou rodinou a komunitou (spoločenský kontext). V rovine správania a bežných rodinných činností chápeme štruktúru rodiny tiež tak, že definujeme rozdelenie práv, povinností, zodpovednosti, ako aj zvládanie inštrumentálnych zložiek súžitia (hospodárenie s peniazmi, upratovanie, varenie, nákupy a pod.) a výchovné úlohy.

➤ Intimita

Toto označenie kladie dôraz na emočné a citvé kvality, tzv. psychologickú atmosféru v rodine, pocity i vedomie vzájomnej blízkosti, prevy záujmu a vrelosti, kohéziu, podporu a vzájomnosť. V rodine má intimita niekoľko podôb: manželskú (eroticko – sexuálnu), rodičovskú a prípadne súrodeneckú.

➤ Osobná autonómia

Chápeme ju ako kvalitu i kvantitu diferenciácie medzi členmi rodiny, t.j. nakoľko a ako je každý v rodine rešpektovaný ako jedinečná bytosť, nakoľko má priestor k rozvíjaniu vlastnej osobnosti, svojej identity, svojich záujmov a dispozícií.

➤ Hodnoty a postoje

Zaraďujeme sem životnú hodnotovú orientáciu rodiny – kam smeruje usilovanie rodiny v danej etape jej vývoja. Napríklad, do čoho rodina investuje čas, energiu, prípadne peniaze, aká je jej hierarchia tohto usilovania a tiež, aké sú preferencie. Postoje môžu byť hestické (posilňujúce a skvalitňujúce súžitie) alebo naopak dyshestické (ilúzie, nereálne očakávania, mýty). K hodnotovej orientácii je tiež dôležité priradiť postoje k transcendentálnym hodnotám, t.j. viera, náboženstvo, svetonázor.

Kvalita vzťahov medzi rodičmi má veľký vplyv na duševné zdravie ich detí. Časté napätie, nehody, hádky a konflikty medzi rodičmi spôsobujú u ich detí citovú labilitu, nervozitu, náchylnosť žiarliť a plakať, sťažujú ich adaptáciu, spôsobujú im rôzne psychické poruchy a svojim nevhodným správaním sú im vzorom, s ktorým sa identifikujú. Z hľadiska vzťahov v rodine rozoznávame rodiny harmonické, konsolidované, disharmonické a dysfunkčné.

Skynner (1995, s. 70) je jedným z autorov, ktorí zdôrazňujú potrebu skúmať zdravé, fungujúce rodiny a páry. Medzi znaky úspešne fungujúcich rodín, ktoré uvádza, patria:

- Vyvážená blízkosť a autonómia
- Schopnosť adaptácie, zvládanie zmien a strát
- Jasná komunikácia
- Vysoká úroveň humoru a radosti v rodine
- Vernosť ako morálny všeobecný princíp, ale aj ako vedomá osobná voľba
- Afiliatívny postoj k druhým, k sociálnemu okoliu.

1.4.2 Typológia rodín a rodinného prostredia

Základy moderného teoretického chápania rodiny položil E. Durkheim (In: Možný, 2002, s. 57), ktorý rodinu pokladal predovšetkým za spoločenskú inštitúciu. Od neho pochádza dnes veľmi rozšírený pojem „manželská rodina“. V európskych spoločnostiach už od konca stredoveku prevláda typ manželskej (malej) alebo nukleárnej (jadrovej) rodiny, t.j. rodinná jednotka, ktorú tvoria len rodičia a slobodné deti. Dnes sa veľkosť nukleárnej rodiny znižuje s poklesom priemerného počtu detí. Zmenou mentality a rastom rozvodovosti vznikajú rodiny označované ako neúplné (jeden rodič s deťmi). Podľa Poliakovej (1996, s. 66) rodina vždy vzniká až narodením dieťaťa. Základným zákonom správania členov rodiny je „incest tabu“, ktorý nedovoľuje členom nukleárnej rodiny voliť si partnera vo vlastnú okruhu, ale prikazuje im ísť za jej hranice. Autorka uvádza (tamtiež, s. 67), že každý človek, ktorý si založí rodinu, patrí k dvom nukleárnym rodinám:

1. K orientačnej, východiskovej rodine pôvodu, v ktorej sa nachádza vo funkcii dieťaťa
2. K reprodukčnej, rozmnožovacej, v ktorej je vo funkcii rodiča.

Každá nukleárna rodina obsahuje dva druhy vzťahov:

1. Vzťahy filiacie (pokrvné, medzi rodičmi a deťmi)
2. Vzťahy afinity (čiže manželské)

Možný (2002, s. 51) uvádza, že rodina v širšom ponímaní je premenlivý súbor zložený zo spriaznených osôb (rodina, príbuzenstvo), tzv. rozšírená rodina, združujúca pomere veľkú sociálnu skupinu, ktorá pozostáva z niekoľkých generácií. V užšom ponímaní je rodina malá skupina vytvorená z rodičov a detí, ktoré s nimi žijú pod jednou strechou. Rodina vo svojom historickom vývoji prešla niekoľkými formami vývoja. Tento autor (2002, s. 61) rozlišuje rodinu podľa authority:

- Patriarchát (výsadné postavenie muža),
- Matriarchát (výsadné postavenie ženy),
- Egalitárny typ rodiny, kde „moc“ je rovnomerne rozdelená medzi muža a ženu.

V súčasnosti vo svete stále prevláda typ patriarchálnej rodiny, ktorý je mnohých štátoch potvrdený aj právnymi či náboženskými normami. Matriarchálny typ je zriedkavý. Dnešná nukleárna rodina je zväčša egalitárna.

Podľa pôvodu potomstva a dedičských práv rozdeľuj uvádzaný autor rodiny na tri typy:

- patrilinéárny pôvod, v ktorom sa delí meno, majetok, prestíž a spoločenská pozícia po otcovej línii,
- matrilinéárny pôvod (po línii matky) a bilaterálny pôvod, ak vychádzame z otcovej i matkinej rodiny.

Podľa toho, či manželia zostávajú v dome rodičov, rozoznáva manželstvo:

- patrilokálne, charakterizované tým, že manželský pár sa po uzavretí sobáša presťahuje do domu rodičov ženícha,
- matrilokálne, keď manželia zostávajú v dome rodičov nevesty.

Rodiny sa dajú členiť z niekoľkých zorných uhlov. Uvedenú problematiku podrobnejšie rozobral J. Dunovský (1986) a rozlišuje podľa svojej štruktúry niekoľko typov rodiny:

- úplnú rodinu, kde žijú obaja rodičia s vlastným alebo nevlastným dieťaťom,
- neúplnú rodinu, kde jeden vlastný rodič žije osamelo s vlastnými alebo nevlastnými deťmi (neúplná rodina bez matky, neúplná rodina bez otca),
- doplnenú rodinu, kde vlastný rodič s dieťaťom žije v novom manželstve s iným partnerom (rodina doplnená o otca, rodina doplnená o matku),
- náhradnú rodinu, kde sledované dieťa žije u adoptívnych rodičov či pestúnov,
- rodinu družskú, kde obaja vlastní rodičia žijú spolu ako druh a družka.

V súčasnosti sa často v tejto súvislosti objavuje aj pojem sexuálne životné štýly. Podľa D. Švihelovej (2004, s. 140) existuje mnoho variácií konvenčnej manželskej formy, aj keď naďalej prevláda vzorec dyadického partnerského vzťahu. Môžeme rozlišovať napríklad nasledovné sexuálne štýly (D. Švihelová, 2005, s. 89-90):

1. „Single“ – žiadny trvalý vzťah
2. „Living apart together“ – trvalý vzťah, oddelené bývanie
3. „Cohabiting“ – trvalý vzťah, bývanie spolu („nezosobášené spolužitie“)
4. „Manželstvo“ – trvalý vzťah, zosobášení.

Analogickú klasifikáciu typov rodiny nachádzame u Z. Bakošovej (1994, s. 27-28), ktorá rozlišuje nasledovné členenie rodín:

I. ÚPLNÁ

- Harmonická
- Konsolidovaná
- Disharmonická
- Doplnená

II. NEÚPLNÁ

- Rodina vdovcov
- Rodina slobodnej
- Rodina rozvedených rodičov s deťmi
- Rodina bezdetná

Uvedené typy charakterizujú jednotlivých členov v rodine a ich vzájomné vzťahy. Uvádzame ich bližšiu charakteristiku:

- I. ÚPLNÁ RODINA – je rodina, v ktorej žijú obaja rodičia a najmenej jedno dieťa. Ide o dvojgeneračnú skupinu rodičov a detí, v ktorej sú jasné roly všetkých členov. Podľa spôsobu spolužitia jej členov sa delí na:
 - *Harmonickú rodinu*, ktorá uspokojuje všetky potreby členov rodiny. Poskytuje optimálnu starostlivosť, prejavuje veľký záujem o deti a zabezpečuje ich optimálny vývin.
 - *Konsolidovanú rodinu*, ktorá uspokojuje všetky základné potreby a v ktorej nie sú vážne poruchy a nezhody pri výchove detí. Podľa E. Opravilovej (1989, in Vlčková, 2001) konsolidovaná rodina žije navonok usporiadane, ale vzájomné vzťahy neprinášajú jej členom uspokojenie. Plnenie niektorých funkcií je síce oslabené, ale neprichádza k vážnym poruchám.

- *Disharmonickú rodinu* (narušenú, labilnú, rozvrátenú, dysfunkčnú), kde nastáva konflikt, vyskytuje sa napätá atmosféra, alkoholizmus atiež nezáujem, kruté zaobchádzanie s dieťaťom i medzi partnermi. Podľa . Opravilovej (1989, in Vlčková, 2001) sa v rodine vyskytujú rozličné formy rodinných rozvratov, členovia rodiny nie sú schopní, alebo nemôžu naplňať základné potreby jednotlivcov, viazne medzi nimi komunikácia a možnosť spolupráce, narušené sú vzájomné vzťahy. To vedie k poruchám rodiny, príčinou ktorých je podľa J. Dunovského (1986) zlyhanie jedného či oboch rodičov, ktoré sa prejavuje aj vo všetkých jej základných funkciách. Ako poznamenáva Z. Bakošová (1994) konflikt v rodine môže byť aj príčinou dezintegrácie osobnosti.
- *Doplňenú rodinu*, kde po rozvoze jeden z rodičov so svojimi deťmi vstúpi do nového manželského zväzku, do ktorého nový partner prináša dieťa z predchádzajúceho manželstva, resp. majú spoločné dieťa. Ide o najkomplikovanejší typ vzťahov a môže priniesť problémy: „moje deti“, „tvoje deti“. Najmä partneri (otcovia) môžu byť zdrojom problémov, konfliktov (nezáujem, prehliadanie, uprednostňovanie svojho dieťaťa, fyzické, psychické až týranie).

II. NEÚPLNÁ RODINA – (Hamarová, Holkovič, 1986, in: Bakošová, 1994, s. 28) je spoločenstvom jedného rodiča (najčastejšie matky) s dieťaťom alebo deťmi, ktorý plní funkciu oboch rodičov. Neúplná rodina vzniká:

- Úmrtím jedného z rodičov,
- Rozvodom manželstva,
- Odchodom manželského partnera – opustenie rodiny (väzenie, iné),
- Rozhodnutím ženy byť slobodnou matkou s dieťaťom.

Rodiny vedené osamelou matkou alebo osamelým otcom majú svoje špecifiká:

- a) Úmrtie je biologický podmienenou cestou zánikurodinnej jednotky a je imanentné životnému cyklu rodiny Každá rodina sa zákonite raz rozpadá úmrtím svojich členov. Úmrtie postihuje rovnakým dielom harmonicky i neharmonicky žijúce rodiny. Často, na rozdiel od rozvodu, vedie k pevnejšej zomknutosti pozostalých a štrukturálny rozklad je kompenzovaný emocionálnou integráciou.
- b) Rozvod je v našej spoločnosti jedinou spoločensky uznanou formou zániku manželstva počas života manželov. Podľa P. Guráňa, „rozvodovosť

je len jedným z prejavov instability manželstva, ktorá môže nadobudnúť aj iné formy (napr.: separácia manželov, formálne manželstvo)“ (Guráň, 1989, s. 295).

Rozvod má stránku ekonomickú, právnu, rodičovskú, psychickú a sociálnu. Rysujú sa tri dimenzie, ktoré ovplyvňujú úspešnú adaptáciu neúplnej rodiny s jedným rodičom po rozvode:

- vnútorné zdroje rodiny: zahrňujú schopnosť reorganizovať sa a udržať si vnútornú integritu i napriek veľkým zmenám, ktoré sa dejú v štruktúre a fungovaní rodiny. Osamelá matka si udržuje pocit kontroly a zvládania – nedochádza napr. k symbiotickým koalíciám,
- environmentálny stres: záleží na tom, ako rodina vníma stres prichádzajúci z jej vonkajšieho prostredia a nakoľko efektívne mechanizmy zvládania používa,
- zdroje širšie sociálnej siete: aká je miera a kvalita vonkajších zdrojov podpory (priatelia, príbuzní), ktoré je rodina schopná aktivovať.

Aj v situácii, keď jeden partner odišiel z rodiny, môže byť snaha osamelého rodiča pomôcť deťom vyrovnáť sa so situáciou úspešná. Záleží hlavne na osobnosti osamelého rodiča a vonkajšej podpore.

Rozhodnutie ženy byť slobodnou matkou. Ak nie je určené otcovstvo, je matka jediným subjektom všetkých práv a povinností k dieťaťu, okrem vyživovacej povinnosti. Dieťa žijúce s matkou má väčšie predpoklady vytvárať si nereálny obraz o druhom pohlaví. Dieťa sa často zaoberá otázkou, prečo to u neho nie je tak, ako v rodine jeho kamarátov.

Podľa Z. Bakošovej (1994) je situácia neúplnej rodiny komplikovanejšia. Vyplyva to z príčin jej vzniku a z nárokov na osamelého rodiča. Je príkladom takej rodiny, ktorá nesie rad špecifických spoločenských i právnych problémov. V súvislosti s tým J. Štúrova (in Labáth a kol., 2001, s. 32-33) dodáva, že „úskalie neúplných rodín spočíva v tom, že kryštalizácia maskulinity u chlapcov, femininity u dievčat býva komplikovaná neprítomnosťou mužskej autority. Pre budúcnosť dieťaťa z neúplnej rodiny je obtiažne vypracovať model komplementarity mužského a ženského princípu. To môže mať dôsledky v otiežne prebiehajúcej identifikácii s vlastným pohlavím a v budúcnosti v neadekvátnom očakávaní na partnerskú pozíciu“. Ako načrtáva D. Švihelová (2003, s. 28-29), „...korene tohto javu môžu súvisieť aj so sociálnymi konštrukciami mužskosti a ženskosti, resp. aj mužskej a ženskej sexualít v našej kultúre, ktoré sa podieľajú na pretrvávaní rozdielov medzi mužmi a ženami.“

Na deštrukcii a zvrátení vývoja osobnosti jedinca sa výrazne podieľa dysfunkčná rodina bez ohľadu na to, či je úplná alebo neúplná. Aj neúplná rodina, pokiaľ sa osamelo vychovávajúci rodič vzorne stará o dieťa, má záujem o jeho rozvoj a potreby, nemusí preň znamenať riziko. Naopak, úplná rodina, ak v nej prevládajú narušené vzťahy, hádky a alkohol, môže vo väčšej miere traumatizovať jedinca a poškodzovať jeho vývoj. Podľa I. Sobotkovej (2001) sú rodiny väčšinou rozlišované podľa štrukturálnych a strategických vzorov. D. Kantor a W. Lehr vo svojej štúdii *Inside the family: Toward a theory of family process* (1975, in Sobotková, 2001, s. 51) na základe pozorovaní určili základné komponenty rodinných procesov a z ich kombinácií odvodili tri typy rodinných systémov:

1. Uzavretý rodinný systém – je charakteristický stabilnými až rigidnými štruktúrami, nemenným životným priestorom.
2. Otvorený rodinný systém – usporiadanie aj zmena sa očakáva od interakcie relatívne stabilných, ale stále sa vyvíjajúcich a meniacich sa rodinných štruktúr so sociálnym prostredím.
3. Neusporiadaný rodinný systém – chýba mu pravidelnosť, poriadok, stabilná štruktúra, rodina je v podstate otvorená voči zmenám rôzneho druhu, poskytuje značnú slobodu, povzbudzovaná je nezávislosť, experimentovanie s pravidlami.

Sobotková (2001, s. 43) považuje „rodinnú identitu za jednu zo základných charakteristík rodinného systému“. Medzi jednotlivými typmi rodín by sme mali vidieť neopakovateľnosť, unikátnosť každého rodinného systému. (Bližšie o tom pozri J. Aldousová, 1996).

M.H. Padovani (2000, s. 104) rozlišuje tri typy rodín, v ktorých si utvárame svoju identitu: rodina previazaná, rodina neviazaná a rodina angažovaná.

a) *Previazaná rodina* je strnulá. Nedovoľuje členom rodiny, aby boli iní, usiluje sa o absolútnu konformitu a kontrolu. Ľudia sú spútaní, alebo sa hodia všetci do jedného vreca ako rovnakí takým spôsobom, že je ťažko rozvinúť individuálnu identitu, individualita sa nepripúšťa. Je to situácia, v ktorej sú ľudia kontrolovaní a sami kontrolujú iných. Základným zákonom tu je „Všetci celkom rovnako!“.

b) V *neviazanej rodine* zase majú jej členovia vzájomný odstup. Chýba im interakcia a súdržnosť. Rodina je rozkúskovaná, každý z jej členov ide iným smerom. V takýchto rodinách sa často nachádzajú osoby emočne narušené alebo so sklonom k narkománii. V rodinách previazaných a v rodinách neviazaných bývajú vzájomné vzťahy deštruktívne.

c) V *angažovanej rodine* sa dosahuje lepšia vyváženosť medzi konformitou a nezodpovednou individualnosťou. V tomto type rodiny býva medzi jej členmi

bohatá interakcia. Hoci niekedy sa môžu vyskytnúť problémy a znaky deštrukcie, zdravá rodina ich dokáže poopraviť. Členovia angažovanej rodiny majú pocit istoty, dôvery, vážia si svoje hodnoty. Nevyhýbajú sa primeranému hnevu a produktívnemu konfliktu. Vedia milovať a odpúšťať, vzájomné vzťahy sú zdravé.

1.4.3. Funkcie rodiny

Funkcie rodiny odrážajú určitý stav, ku ktorému táto inštitúcia dospela v priebehu historického vývoja (Bakošová, 1994). Na plnenie svojich funkcií potrebuje mať rodina vytvorené legislatívne, ekonomické, sociálne a kultúrne podmienky. V demokratickej spoločnosti by si mali vytvárať a zbepečovať optimálne podmienky pre svoj život rodiny samotné, avšak štát nesie tiež určitú zodpovednosť, ktorú realizuje prostredníctvom rodinnej politiky. Úlohou demokratického štátu voči rodinám je vytvárať rámcové právne, ekonomické i inštitucionálne podmienky a poskytovať rodinám priestor na uplatnenie ich vlastnej zodpovednosti.

Najprirodzenejšími ochrancami a realizátormi práv detí sú ich rodičia a príbuzní, teda rodina, ktorej táto úloha vyplýva z jej prvotnej funkcie. „Všetci členovia rodiny majú povinnosť vzájomne si pomáhať a podľa svojich schopností a možností zabezpečovať zvyšovanie hmotnej a kultúrnej úrovne rodiny“ (Zákon 36/2005).

Definícia rodiny, manželstva a rodičovstva, ktoré sme v predošlých častiach charakterizovali, úzko korešpondujú aj so základnými funkciami rodiny. Uvedené základné ukazovatele funkčnosti rodinného systému uvádzame z dôvodu uvedomenia si sily a relevantných črt zdravšej a spokojnej rodiny, ktorá pôsobí na jedinca pozitívne, zatiaľ čo dysfunkčná rodina problematizuje proces sociálneho a citového dozrievania a vytvárania zrelých medziľudských vzťahov.

Pod funkciou (funkcia – z lat. slova „functio“ znamená: špecifická činnosť, výkon, ale aj úloha, povinnosť) rozumieme charakteristické činnosti rodiny ako prirodzenej súčasti sociálneho prostredia, ktoré sú v istom vzťahu k sociálnemu organizmu ako celku. „Každá z funkcií rodiny uspokojuje určitú potrebu alebo skupinu potrieb jej členov alebo celej spoločnosti“ (Gogová a kol. 1995, s. 100).

Pri vymedzení základných funkcií rodiny sa možno v literatúre stretnúť s rozličnými prístupmi, vychádzajúcimi z užších alebo širších hľadísk. Všetky funkcie, ktoré rodina plní, sú však vo veľmi úzkom vzťahu a vzájomne sa prelínajú, takže je ťažké určiť, kde začína a končí funkcia jednej či druhej

skupiny. Poľská autorka M. Ziemská (1980, s 33-35), ako aj ďalší autori A. Gogová, a kol., (1995, s. 100-102), Ľ. Ďurdiak, (2001, s. 42-46), E. Drlíková a kol. (1992, s. 334), Poliaková (1996, s. 69-70), Kominarec et al. (2002, s. 59) vymedzujú tieto základné funkcie rodiny:

1. *Biologicko – reprodukčná funkcia*, ktorá zahŕňa jednak vzájomné erotické uspokojovanie medzi manželmi a jednak biologickú reprodukciu spoločnosti prostredníctvom rodiny. V posledných desaťročiach badať určité uvoľnenie rodinných zväzkov, čo značne vplyva na celkovú atmosféru rodinného prostredia, a ktoré sú neraz v rozpore s tradičnými predstavami vernosti a súdržnosti manželských párov.
2. *Ekonomická funkcia* je chápaná v zmysle materiálneho zabezpečovania rodiny. Spočíva vo finančných príjmoch zárobkovo činných členov rodiny a vo vybavenosti domácnosti materiálnymi potrebami, v zabezpečovaní každodenného chodu domácnosti, v uspokojovaní základných biologických potrieb (bývanie, stravovanie, spánok, obliekanie, hygiena a pod.) Plnenie ekonomickej funkcie je náročné najmä pre mladé rodiny.
3. *Výchovná a socializačná funkcia*, prostredníctvom ktorej sa dieťa učí poznávať a nadväzovať medziľudské vzťahy, utvára sa jeho obraz. „Ja“ a vytvárajú sa charakterové a emocionálne základy osobnosti. Všeobecne môžeme konštatovať, že rodinné prostredie výrazne ovplyvňuje všetky stránky osobnosti dieťaťa a to od najútlejšieho veku až po dospelosť. Tento vplyv môže byť pozitívny aj negatívny. Výchovná funkcia súvisí s prípravou detí pre život v spoločnosti, s ich normálnym telesným a duševným vývojom.
4. *Emocionálna a psychohygienická funkcia*, pod ktorou sa rozumie uspokojovanie základných emocionálnych potrieb lásky, bezpečia, ochrany, spolupatričnosti, sebaúcty a i. Vyjadruje potrebu citových vzťahov medzi manželmi navzájom, medzi rodičmi a deťmi a medzi súrodencami. Dáva pocit stability, bezpečnosti, citovej rovnováhy. Prejavuje sa v úrovni citov, pochopenia, uznania. Plnením tejto funkcie rodina upevňuje psychické zdravie spoločnosti. Dôležité sú citové väzby a vzťahy medzi rodičmi, rodičmi a deťmi, súrodencami a pod.
5. *Odpočinková a regeneračná funkcia*, pod ktorou sa rozumie, že rodina poskytuje svojim členom priestor pre aktívny oddych a umožňuje regeneráciu ich telesných i psychických síl. Spoločnosť očakáva od rodiny, že vytvorí príjemné, teplé ovzdušie, do ktorého sa každý jej člen rád vracia a nachádza v nej uspokojovanie záujmov, oddýchne si, získa nové sily pre plnenie povinností v škole, na pracovisku.

Predpokladom úspešnej realizácie všetkých funkcií každej rodiny je v prvom rade jej funkčnosť. Matoušek (1993) delí rodiny do dvoch skupín:

- rodiny funkčné
- rodiny klinické

Funkčnú rodinu možno charakterizovať nasledovne:

- na prvom mieste je v nej výchova detí, až potom uspokojovanie potrieb dospelých členov rodiny,
- členovia rodiny očakávajú od seba vzájomné dobre, berú na seba vo všetkom ohľad a rešpektujú sa medzi sebou navzájom,
- rodičia majú medzi sebou pevnú alianciu, ktorú nemôže trvalo ohroziť žiadny vonkajší vplyv,
- jedinečnosť jedincov je hodnotená kladne,
- v rodine je jasná hierarchia zodpovednosti jednotlivých členov,
- komunikácia v rodine je jasná, priama, adresná, živá aktívna, členovia rodiny komunikujú len za seba,
- celková atmosféra rodiny je pozitívna, prejavuje sa záujem o druhých a potešenie z nich,
- rodina bez problémov a odvrávania zvláda prevádzku domácnosti za aktívnej účasti každého jej člena,
- o závažnejších záležitostiach rozhodujú rodičia po vzájomnej dohode, pričom o problémoch otvorene diskutujú i s deťmi.

Jeden z najvýznamnejších zdrojov, ktorý vplýva na formovanie vývoja jedinca a na jeho duševné zdravie, je práve rodinné prostredie. Ovplyvňuje jazykovú a komunikačnú kompetenciu dieťaťa, jeho kognitívny a emocionálny vývoj, postoje, názory, predsudky, hodnotové orientácie, a to často od narodenia až do obdobia dospelosti. Mnohé sociologické výskumy potvrdzujú vplyvy rodinného prostredia na utváranie životného štýlu ľudí, na ich profesionálne a životné dráhy. Na základe týchto výskumov niektorí odborníci tvrdia, že „rôzne negatívne javy v súčasnej spoločnosti (násilie, drogová závislosť, uvoľnená sexualita a i.) sú zapríčinené predovšetkým nekvalitným rodinným prostredím“ (Ďuridiak, 2001, s. 41).

Všetky funkcie, ktoré rodina plní, sa vzájomne prelínajú. Ak rodina plní všetky základné funkcie pre všetkých svojich členov, nastáva stav homeostázy –

rovnováhy potrieb a ich uspokojovanie. Keď sa uvedené funkcie primerane plnia, členovia rodiny sa môžu harmonicky rozvíjať a mať pocit spokojnosti. Ak je rodina v stave homeostázy, jej členovia sú spokojní, rodinu vnímajú pozitívne, sami sa aktívne zapájajú do naplňovania jednotlivých funkcií rodiny. V takýchto rodinách členovia efektívne komunikujú, vymieňajú si pozitívne emócie, konštruktívne riešia vzniknuté problémy, vzájomne si pomáhajú, podporujú a rešpektujú sa. Samozrejme, že takýto ideálny stav ie je definitívny a trvalý. „Aj funkčná rodina môže prechádzať obdobiami, keď sa stav homeostázy na krátky čas naruší a objaví sa nespokojnosť niektorého člena rodiny alebo potreba zmeny“ (Gabura et al., 2004, s. 11-12).

Rodina je nenahraditeľná pre zdravý vývin, výchovu a socializáciu dieťaťa. Hodnoty získané iba v rodine, resp. viac v rodine ako mimo rodiny, sú: citové zázemie, základy pre manželský život, úcta k starším, základy pre medziľudské vzťahy, vzťah k práci, vzťah ku tradíciám a fyzické zdravie. Súčasný racionálny človek túži po istote a bezpečnom citovom zázemí, ktoré aj dnes môže poskytnúť len rodina. „Nepriťomnosť rodičovského vzoru (deprivácia) znamená pre dieťa vážny handicap. Keď je rodič v rodine prítomný, ale svoju úlohu nezastáva primerane, hovoríme o subdeprivácii“ (Matoušek, 2003, s. 62). Ďalej uvádza, že s láskavým, starostlivým rodičom sa dieťa stotožní ľahšie ako s rodičom odmietavým, nezainteresovaným, trestajúcim. Obdivovanou kvalitou rodiča však môže byť i jeho moc, sila a to najmä u otcov. Z empirických výskumov sa napriek tomu zdá, že rodičovská láskavosť a lojalita sú faktory najsilnejšie ovplyvňujúce prijateľnosť rodiča ako vzoru (tamtiež). Stotožňujeme sa s tvrdením autora, že „za primárne rodinné spojenectvo je považovaný vzťah medzi matkou a dieťaťom. Ten vzniká a stabilizuje sa už v dobe tehotenstva. Už od prvých mesiacov tehotenstva až do doby dospievania dieťaťa sa u väčšiny matiek nemenia pozitívna (resp. negatívna) ich očakávaní voči dieťaťu ani intenzita ich záujmu o dieťa. Väzba matky a dieťaťa je ovplyvňovaná priebehom pôrodu a intenzitou popôrodného kontaktu. Najvýznamnejšou rodinnou alianciou dieťaťa je spojenectvo medzi dieťaťom a rodičom rovnakého pohlavia, tzv. aliancia rodová. V tomto spojenectve sa dieťa učí napodobňovaním, jednoducho sa s rodičom identifikuje.“ Autor tvrdí, že vďaka tejto aliancii sa učí nielen základom svojej sexuálnej role, ale rozvíja tiež svoj intelekt, osvojuje si schopnosť regulovať emócie, učí sa sociálnej inteligencii i morálnemu cíteniu (tamtiež).

V. Kovačič (2002, s. 50) uvádza, že „funkčná rodina, kreovaná, stabilizovaná a rozvíjajúca sa podľa noriem a mechanizmov pevnej komunity ako účelovej, udržiavanej a neformálnej skupinovej inštitúcie, má najlepšie predpoklady byť vhodným prostredím pre formovanie zdravej osobnosti a byť prevenciou deviantnosti v spoločnosti.“ Uvádza nasledovné dôvody:

- dáva istotu zázemia pre tvorivú, efektívnu a výkonnú prácu podľa profesie a kvalifikácie otca, matky i dospelých, ekonomicky spôsobilých členov rodiny,
- organizačnými princípmi a štruktúrálnymi prvkami (deľby práce a zodpovednosti) utvára podmienky i vhodné napätie (ambície) pre osobnostný rast,
- v rodine sa utvára tímová atmosféra pracovného, pritom individuálneho programu, vzájomne rešpektovanými cieľmi a bezbariérovými vzťahmi,
- je ochranou pred neuhmi a negatívnymi prvkami spoločnosti, utvára vhodné podmienky a hodnoty na využitie moderných a pozitívnych prúdov svetového liberálneho vývoja,
- špecifickým technikami a osobitným duchovným programom formuje v psychike každého člena rodiny duchovný imunitný systém, ktorý chráni duševný stav pred škodlivým pôsobením nadmerných stresov, frustrácií, napätia,
- aplikáciou otvorenosti, priamosti a vzájomnej kritickosti s mierou ohľaduplnosti a citlivosti zabezpečuje neustály rozvoj osobnosti a nestarnúcej pružnosti,
- u mladých členov rodiny formuje a stabilizuje zdravú a pevnú hodnotovú a životnú orientáciu, vôľovú zodpovednosť a obranyschopnosť proti lákadlám,
- svojimi poznatkami, postupmi a technikami je predpokladom trvajúcej duševnej vyrovnanosti, pozitívneho myslenia, životného optimizmu, ohraničenie negatívnych emocionálnych stavov, náladovosti, zloby, hnevu a vášni,
- umožňuje osobné a pracovné úspechy.

Rodina je modelovou skupinou, akýmsi „supervízorom“, „archetypom“ usporiadania ľudského spoločenstva. Jej modelovosť je opodstatnená tým, že je:

- *medzigeneračná a rovesnícka* – rodina je sociálnym uzlom generácií, je optimálnym sociálnym priestorom pre odovzdávanie tradícií ako aj osvojenie a podávanie nového,
- *intímna a spoločenská* – v rodine je prostredie pre formovanie sexuálnych rolí jej členov, pre vzájomné spoznávanie a emocionálne dozrievanie a zároveň odovzdáva to, čo je jej najvlastnejšou súčasťou spoločenskému prostrediu,
- *sociálne dynamická a posilňujúca sociálny status* – v rodine dochádza zmeny spoločenských podmienok, rešpektovanie aktuálnej roly jednotlivca,

- otvorená a uzavretá zároveň – rodina dáva slobodu jej členom k vlastnému rozhodovaniu a zároveň vytvára spoločensky priestor, ktorý sa dokáže pred vonkajším prostredím uzatvárať,
- stabilizujúca a podporujúca rozvoj – funkčná rodina je stabilizujúcou bunkou tela spoločnosti, prijíma a chráni svoju zodpovednosť a kompetencie, aby ich odovzdávala v prospech jej rozvoja a spoločenstva, v ktorom žije (Kovačič, 2002, s. 98-99).

Každá funkcia a úloha rodiny, keď nie priamo, tak nepriamo pôsobí na duševné zdravie jej členov a zároveň uspokojovanie psychických potrieb. Ako uvádza A. Gogová a kol. (1995, s. 102): „.....len v tej rodine, kde sa uvedené funkcie plnia, sa jej členovia môžu harmonicky rozvíjať a mať pocit životnej stability a spokojnosti. Narušenie ktorejkoľvek funkcie, ak nie je optimálne saturované iným spôsobom, sa negatívne prenáša na život jednotlivých členov rodiny.“

Najsilnejší účinok na výchovu detí v rodine má metóda príkladu rodičov. Ich vzájomné vzťahy, vzťahy k deťom, starým rodičom a typ rodičovskej výchovy sa uchováva v pamäti aj v podvedomí mladých ľudí a v dospelosti ich prenášajú do svojho života, do vlastných rodín. Pri zanedbávaní výchovnej a socializačnej funkcie mladý človek zvyčajne vo zvýšenej miere vyhľadáva iné sociálne skupiny, ktoré mu nahrádzajú socializačný vplyv rodiny, a v ktorých sú mu vzorom členovia týchto skupín. Neraz majú takéto skupiny asociálny až antisociálny charakter. Medzi faktory, ktoré najviac vplývajú na duševné zdravie mladých ľudí v rodinnom prostredí, môžeme zaradiť najmä mieru plnenia hlavných funkcií rodiny, typ rodičov a ich životný štýl výchovy. I. Plňava (2000, s. 73) poznamenáva, že „rodinu z hľadiska jej fungovania môžeme pomenovať ako štruktúrovaný systém, ktorého zmyslom, účelom a náplňou je utvárať relatívne bezpečný, stabilný priestor a prostredie pre zdieľanie, reprodukciu a produkciu života ľudí“. Označenie „štruktúrovaný systém“ pomenoval, aby vyjadril princíp celistvosti. Ako autor tvrdí: „v rodinnom systéme ide o proces, ktorý má svoju dynamiku, vývoj v čase a vyžaduje isté úsilie, aby mohol fungovať.“

„Procesom zmien i otázkam fungovania sociálnych systémov sa už desaťročia venuje systémová teória, ktorá do sociálnej práce prináša svojimi konceptmi nové pohľady na prácu s klientskymi systémami, osobitne v práci s rodinami. Systémové myslenie nachádza tak svoje uplatnenie nielen pri tvorbe teórie sociálnej práce, ale i priamo v rodinnej terapii a poradenstve (napr.: systémický prístup)“ (Tomka, 2005).

Podľa O. Matouška (2003) existuje niekoľko základných ukazovateľov a funkcií rodiny. Sú to:

- a) kultúrna a hodnotová orientácia rodiny,
- b) nasýtenie základných potrieb jednotlivých členov rodiny (jedlo, ošatenie, teplo, bezpečie, hygiena, súkromie)
- c) stav domácnosti z hľadiska potrieb členov,
- d) funkčnosť rodičovského systému (kvalita vzťahu k deťom, akceptácia, disciplína, angažovanosť), ohraničenie rodičovského systému voči deťom,
- e) hodnotenie vývoja dieťaťa (zvlášť s ohľadom na emocionalitu a sociálne vzťahy, u školopovinných detí je významný postoj ku škole a študijné výsledky),
- f) funkčnosť manželského systému (emocionálna bilancia, existencia spoločenských záujmov, dlhodobé konflikty a spôsob ich riešenia),
- g) vzťahy členov rodiny k širšiemu príbuzenstvu,
- h) vzťahy k dôležitým inštitúciám pre rodinu (mestské, obecné úrady, zamestnávateľia rodičov, školy, atď.),
- i) iné významné sociálne väzby členov rodiny (susedia, priatelia, záumové kluby a pod.),
- j) zamestnanie rodičov, jeho perspektíva, pracovná spokojnosť,
- k) materiálne zdroje, ktoré má rodina k dispozícii a spôsob rozhodovania o nich,
- l) štýl komunikácia.

Existujú koncepcie, ktoré poznanie pravidiel a zákonitostí diania v rodine formulujú do typologických predpisov a ktoré bližšie diferencujú podobnosti a rozdiely v pravidlách svojho fungovania.

Výstižné vymedzenie fungovania rodinného systému uvádza S. R. Sauber (1993, in: Sobotková, 2001, s. 42). Je to schopnosť fungovať v štyroch oblastiach:

- *osobné fungovanie* – spokojnosť členov so svojou pozíciou a rolou v rodine,
- *manželské resp.: partnerské fungovanie* – zodpovednosť za výchovu detí a pocit obohatenia z rodičovskej role,

- *rodičovské fungovanie* – zodpovednosť za výchovu detí a pocit obohatenia rodičovskej role,
- *socioekonomické fungovanie* – ekonomická úroveň rodiny i sociálne začlenenie, sociálna podporná sieť.

Ďalšie prístupy k fungovaniu rodiny sú prezentované prostredníctvom diagnostických metód – každá z nich meria tie dimenzie, ktoré autori považujú za rozhodujúce pre fungovanie rodiny. Použitie uvedených dimenzií umožní identifikovanie funkčných a dysfunkčných rodín. Uvádzame ich bližšiu charakteristiku:

Barnhillova koncepcia (1979, in: Koteková, a kol., 1998, s. 20-21) pracuje pri výklade fungovania rodiny s ôsmimi dimenziami, ktoré by mali pokrývať celkový rozsah pôsobnosti relevantných činiteľov. Sú to:

1. individualizácia vs. vmešovanie,
2. mutualita vs. izolácia,
3. flexibilita vs. rigidita,
4. stabilita vs. dezorganizácia,
5. jasná percepcia vs. nejasná, narušená percepcia,
6. jednoznačné vs. nejasné roly a rolové konflikty,
7. rolová reciprocita vs. konfliktné roly,
8. jasné vs. difúzne alebo prelomené generačné hranice.

Fleck A. (1980, *tamtiež*, s. 21) vytvoril na vysvetlenie fungovania rodiny päť základných parametrov:

1. **Vodcovstvo.** Je charakterizované osobnosťami rodičov, manželskou koalíciou, komplementaritou a spôsobom používania moci (disciplinovania).
2. **Rodinné hranice.** Sem patrí vývin a formovanie ego-hraníc, generačné hranice a ich priepustnosť, hranice rodina – spoločnosť.
3. **Komunikácia.** Predstavuje významný dynamický aspekt fungovania rodiny. Patrí sem vnímavosť, konzistentnosť verbálnej a neverbálnej komunikácie, jasnosť vo forme a syntaxe ako aj prítomnosť abstraktných a metaforických foriem myslenia.

4. Afektivita. Možno ju charakterizovať prítomnosť interpersonálnej intimity, rovnocennosťou rodinných triád, toleranciou pre city a celkovým emocionálnym ladením systému.
5. Úlohovo – cieľové správanie. Patria sem výchova, kontrola a usmerňovanie správania členov rodiny, čelenia krízam, trávenie voľného času, osamostatňovanie detí a adjustácia na „post-nukleárne“ obdobie, teda obdobie po osamostatnení sa detí.

R. Beavers (1982, tamtiež, s. 22-23) pri koncipovaní výskumu rodiny sa zameriaval v prvom rade na zistenie základných determinánt, ktoré ovplyvňujú funkčnosť vysporiadania sa s rozporuplnými požiadavkami jedincov, vývinu a prostredia. Sú to nasledovné charakteristiky:

1. Systémová orientácia.
2. Jasná a zreteľná hranica.
3. Kontextuálna jasnosť.
4. Vyrovnanosť moci a dôvery.
5. Podpora autonómie.
6. Radosť a pohoda vo vzťahoch.
7. Zručné vyjednávanie.
8. Významné transcendentálne hodnoty.

Masterský model fungovania rodinného systému a pojmy, ktoré ho tvoria, pochádzajú z výskumu normálnych aj klinických rodín a definujú rodinné zdravie aj patológiu. Svoje pomenovanie dostal podľa univerzity, na ktorej ho vytvorila a rozvíjala skupina autorov N.B. Epstein, D.L. Bishop, L. Baldwin a ďalší (1982, in: Koteková, a kol. 1998, s. 24-25). Je založený na systémovom prístupe a sú do neho zahrnuté, ako autori hovoria, všetky užitočné myšlienky z rodinnej terapie a klinickej literatúry. Podľa nich, rodiny v priebehu plnenia svojich základných funkcií zabezpečujú prostredie pre vývin a podporu členov rodiny, riešia mnoho problémov, ktoré sa združujú do troch skupín:

- oblasť základných úloh, ktorá zahŕňa inštrumentálne aktivity (zabezpečovanie príjmov, bývanie, potravín atď.),
- oblasť vývinových úloh, ktoré sú výsledkom vývoja rodiny v čase (dospievanie detí, ich osamostatňovanie),

- oblasť ohrozenia (riešenie kríz, ktoré sú dôsledkom chorôb, nehôd, úrazov).

Podľa uvidených autorov „sú to úlohy, ktoré vyplývajú zo samotnej podstaty rodinného systému ako takého a sú spoločné všetkým rodinám. U tých, ktorým sa ich nepodarilo efektívne zvládnuť, sa veľmi pravdepodobne rozvinú chronické, klinicky významné problémy.“

Kohézia, adaptabilita a spokojnosť patria k premenným, ktoré sa považujú za citlivé indikátory funkčnosti rodinného systému, predovšetkým v krízových, či záťažových situáciách v rodine. Bližšie charakterizovať fungovanie rodiny prostredníctvom dimenzií adaptability a kohézie umožňuje cirkumplexiálny model rodinného systému. Opísal všeobecnú tendenciu rodiny k zmenám, bez ohľadu na to, či tú adaptívne alebo maladaptívne. Jej extrémne hodnoty v ktoromkoľvek smere prinášajú dysfunkčnosť. Druhá dimenzia – kohézia, zahŕňa množstvo charakteristík, ktoré špecifikujú podoblasti súdržnosti rodiny, emocionálnu blízkosť – vzdialenosť, emocionálnu kontrolu, identifikáciu s rodinou, autonómiu, lojalitu.“

2. KRÍZA RODINY, ROZVRAT MANŽELSTVA

V súčasnosti sa viac než kedykoľvek predtým hovorí o kríze rodiny. Rodina vo svojom tradičnom chápaní akoby strácala svoje opodstatnenie, svoje nezastupiteľné miesto v spoločnosti. Prejavom tejto situácie je rast počtu nezosobášených párov (aj s deťmi), slobodných matiek, a predovšetkým neustály nárast rozvodov. Rozvod ako sociálna inštitúcia sa stal bežnou a prijateľnou záležitosťou, ktorá sa dnes považuje za pomerne dostupný a rýzný spôsob riešenia manželských problémov. Do úzadia ustupujú názory, ktoré rozvod pokladajú za neprípustný alebo vyslovene nesprávny. Pravdepodobne aj táto liberalizácia v pohľade na rozvod prispieva k faktu, že absolútny počet rozvodov sa v posledných 50 rokoch stále zvyšoval. Ďalším ukazovateľom alarmujúcej situácie je aj počet rozvodov pripadajúci na počet sobášov. Úroveň rozvodovosti vyjadruje aj dostupnosť rozvodu, existujúca rozvodová legislatíva a liberálnosť sudcov v tomto ohľade. Zmierenie manželov ako jeden zo spôsobov ukončenia rozvodového konania je stále menej časté a pohybuje sa okolo 15% prípadov. To svedčí o väčšej rozhodnosti, „zhode záujmov“ oboch partnerov a o úbytku žiadostí podaných v afekte, po banálnych manželských nezhodách. Ďalšou zaujímavou skutočnosťou je, že navrhovateľkami rozvodov sú z 2/3 ženy. Z hľadiska porovnania údajov medzi viacerými štátmi je u nás miera rozvodovosti pomerne vysoká. Štatistiky uvádzajú dokonca vyššiu než je európsky priemer.

Ešte vyššia je už len v postsovietskych republikách, ako sú Rusko, Bielorusko, Estónsko a Ukrajina. Táto skutočnosť podľa nášho názoru môže súvisieť s veľkou nestabilitou spoločenských a najmä ekonomických pomerov v týchto krajinách, ktorá je na druhej strane v nerovnováhe so vznikom nových hodnotových orientácií a dôrazu na individuálne potreby muža a ženy. Napriek uvoľneniu právnych ale aj iných sociálnych noriem v problematike rozvodovosti existujú krajiny, kde legislatíva rozvod nepripúšťa (Írsko, Malta) a kde tradícia a stupeň religiozity stále vplývajú na nižší počet rozvodov (Taliansko, Španielsko, ale aj Grécko, Poľsko). Aké sú teda príčiny tejto neutešenej situácie? I. Plňava vo svojej knihe Jak se (ne)rozvádete na úvod poznamenáva: „Najčastejšou príčinou rozvodov je manželstvo.“ Táto, trochu nadnesená veta vo svojej podstate určite platí, pretože každá ľudská aktivita nesie v sebe aj možnosť zlyhania, neúspechu. Možno aj poznanie vysokého percenta rozvodovosti vplýva na fakt, že v súčasnej dobe sa dvojica rozhodne radšej do manželstva nevstupí a zvolí si iný spôsob spolužitia. Manželstvo sa postupne stáva nepotrebnou alebo značne hazardnou záležitosťou. Rozvody, nech sú už realizované z akejkoľvek príčiny, majú väčšinou negatívny dopad a všetkých zúčastnených. Vysoká rozvodovosť znamená vznik neúplných rodín, tvorených jedným z rodičov (prevažne matkou) a neplnoletými, či závislými deťmi. Je dôležité a spoločensky žiaduce hľadať príčiny, ktoré najčastejšie rozvod spôsobujú, aby sme mohli takejto situácii predchádzať. Obzvlášť rizikové je, ak manželstvo uzatvárajú osoby citov nezrelé a nedospelé, prípadne pre manželstvo z iných dôvodov nevhodné. Väčšinou môžeme hovoriť o určitých vstupných faktoroch, ktoré sami o sebe zvyšujú riziko rozpadu. Ak sa ich dokonca stretne niekoľko, riziko narastá, aj keď ani väčšina z nich pokope nás neopravňuje tvrdiť, že manželstvo je odsúdené na zánik. Možnosť neúspechu a náročnosť manželského spolužitia sa podľa Plňavu od začiatku zvyšuje, ak:

- Prostredie pôvodných rodín partnerov sa výrazne líši, čo sa týka úrovne vzdelania, náboženskej viery alebo sociálneho postavenia;
- Manželstvo rodičov jedného alebo oboch bolo veľmi nestabilné, rozvrátené;
- Jeden z partnerov má veľmi zlé vzťahy s rodičmi alebo súrodencami;
- Jeden z partnerov považuje svoje detstvo a dospievanie za veľmi nešťastné, strastiplné obdobie;
- Významným motívom sobáša je čo najrýchlejšie vypadnúť z rodičovského domova;
- Jeden či druhý si vezme prvú lásku;

- Jeden z partnerov vstúpil do manželstva krátko po milostnej havárii, bezprostredne po veľkom sklamaní;
- Významným motívom sobáša je nechcené tehotenstvo;
- Svadba sa konala bez prítomnosti rodičov a blízkych priateľov;
- Svadba nastala po známosti kratšej než pol roka alebo dlhšej ako tri roky;
- Nevesta má menej ako osemnásť rokov a ženích menej než dvadsať;
- Prvé tehotenstvo sa prihodilo do prvého roku po svadbe;
- Manželia žijú v spoločnej domácnosti s rodičmi;
- Jeden, či obaja sú emocionálne závislí na rodičoch, nedokážu prerušiť „pupočnú šnúru“;
- Jeden alebo obaja sú v zajatí iluzórnych očakávaní alebo mýtov.

Niektoré z týchto mýtov, falošných predstáv o manželskom spolužití, ak sú tvrdo a jednoznačne presadzované, môžu priamo prispieť k manželskému sklamaniu, ba až k rozvratu. Jedným z takýchto mýtov je viera, že manželstvo je niečo ako stav trvalého blaha, podobný extáze. Ak niečo zaškripe, je potrebné hľadať inde. Iný mýtus je možné vyjadriť slovami „sme jedno telo a jedna duša“. Partneri sú presvedčení, že manželstvu sa najlepšie darí, ak budú úplne rovnakí, vo všetkom sa zhodovať, mať rovnaké myšlienky, pocity. Takéto predstavy môžu byť pre oboch značným emocionálnym tlakom. Treťou, možno najzávažnejšou ilúziou je, že láska je všemocná, že vyrieši všetky ťažkosti a nezhody, ktoré nastanú. V mene tohto mýtu vstupujú do manželstva mladé ženy, ktoré veria, že láska odnaučí ich partnera nadmerne konzumovať alkohol alebo prinúti notorického parazita pracovať.

Zaujímavou príčinou rozpadu manželstiev je nepochybne manželská nevera. Ide o častý fenomén v spolužití dvoch ľudí, aj keď na súde ako dôvod rozvodu sa nevera uvádza len v troch percentách prípadov. Väčšina psychológov však samotnú neveru nepovažuje za jediný a dostatočný dôvod rozvodu, pretože v tom prípade by sa podľa niektorých štatistík takmer každé manželstvo rozpadlo (75 až 80%). Nevera sa zvyčajne chápe ako určitý negatívny signál, ako indikátor predošlých problémov. Rozpad manželstva je dlhodobý proces, deje sa vo fázach, ktoré sa môžu prelínať, opakovať. A tak naďalej trvajú niektoré manželstvá, ktoré mali byť dávno zrušené, pretože spolužitie sa stalo pre všetkých neúnosným, problémovým a včerpávajúcim. Napriek tomu prevláda názor, že je väčší počet tých manželstiev, ktorých rozpad bol zbytočný a ktorému sa dalo v určitom jeho

štádiu predísť (Plaňava, 1994). Na početných manželských nezhodách sa podpisuje najmä nízka miera a kvalita vzájomne komunikácie, neschopnosť vyjadriť svoje potreby. Často sa tak hromadia nevypovedané námietky a negatívne pocity, ktoré môžu prerásť v dlhodobú nespokojnosť a neskôr sa v plnej miere prejaviť v čase manželskej krízy. Podľa Plaňavu by sa manželia mali vyvarovať určitých chýb, správania, ktoré iba prispeje k prehĺbeniu takejto krízy. Takouto chybou je najmä: začať obviňovať druhého, pustiť sa do výčitiek v situáciách, keď je ten druhý naladený na inú frekvenciu, a nie na city svojho partnera, tváriť sa dotknuto, urážať sa, trucovať, sabotovať spoluprácu v každodenných záležitostiach starostlivosti o domácnosť a o deti, začať hovoriť o životnom sklamaní a rozčarovaní, prípadne sa vyhrážať rozvodom či začať nepriamo alebo dokonca priamo manévrovať deťmi.

Nebezpečenstvom je, ak sa postupujúca kríza nerieši a v manželskej komunikácii sa upevňuje stereotyp deštruktívnych hádok. Ich cieľom nie je nájsť riešenie, ale tromfnúť a ponížiť toho druhého. Tak sa manželstvo stáva kolobehom neustálych zápasov striedajúcich sa s nepriateľským mlčaním. Možno povedať, že narastá rozvodový potenciál alebo príznaky ohrozenia manželstva rozpadom. Ak napokon dôjde k tomuto konečnému riešeniu, teda k rozvodu, ktorý je takmer vždy spojený s negatívnymi emóciami, býva stratou a prehrou pre všetky zúčastnené osoby. Azda najväčší dopad má rozvod na deti, pričom neplatí všeobecne rozšírený názor, že dospelí potomkovia už nie sú rozvodom z psychologického hľadiska ohrození. Nič na tom nemení ani skutočnosť, že rozvod je jedinou šancou vyslobodiť sa zo spolužitia naplneného zlobou, nepriateľstvom a obojstranným utrpením. Dieťaťu sa rozvodom nemení len rodinné zázemie, ale často aj vzťah k rodičom. Niekedy dieťa jedného z rodičov odmieta a stavia sa na stranu druhého. Od narodenia si dieťa spája matku a vzápätí oboch rodičov s uspokojovaním svojich biologických a psychologických potrieb. V období rozpadu manželstva je uspokojovanie týchto potrieb ohrozené. Dieťa zažíva hlboké pocity neistoty, úzkosti i frustrácie, najmä ak rodič prestane ako rodič fungovať. Zákonitou reakciou dieťaťa na rozvod býva pocit viny. Je prekvapivé, ako často a intenzívne sa deti vo svojej fantázii zaoberajú vlastným podielom na tom, že sa ich rodičia už nemajú radi a rozvádajú sa. V bezprostredných reakciách na rozpad manželstva môžeme nájsť celú škálu pocitov a stavov, ktoré môžeme označiť ako pocity úzkosti, depresie, poruchy pozornosti, spánku, uzavretie sa do seba, odmietanie kontaktu s okolím a iné (Plaňava, 1994). Na psychický stav zúčastnených má veľký vplyv to, ako sa manželia rozvádajú. Rozvodové skúsenosti dieťaťa môžu jeho správanie a citové prežívanie ovplyvniť vo výraznej miere a dlhodobo. Preto by malo byť skôr zvykom, než veľkou zriedkavosťou a výnimkou, že rodičia navštívia psychologickú poradňu.

Podľa Gardnera (1991) príčiny rozvodov veľakrát nachádzame v nedostatočných a nezdravých pohnútkach pre uzavretie manželstva.

Príčinami rozvodov sa intenzívne zaoberajú aj sociológovia. Poukazujú a nasledujúce, podľa nich najdôležitejšie príčiny rastu rozvodovosti:

- Súčasné rozvodové zákony, uľahčujúce zánik manželstva,
- Rastúca priemerná dĺžka života,
- Oslabenie organizovaného náboženského života,
- Rast spoločenskej akceptácie rozvodu (čo povedia ľudia, kedysi),
- Vyššia zamestnanosť žien a s tým súvisiaca nezávislosť žien,
- Neustále sa zvyšujúce tempo spoločenských zmien,
- Manželstvo sa hodnotí podľa toho, aké osobné uspokojenie prinesie partnermi.

Na základe priamych rozhovorov s manželmi i rozvedenými partnermi najnovšie dokonca kvantifikujú, čo a do akej miery vplyva na manželstvo stabilizačne a čo deštruktívne.

Faktory, ktoré najčastejšie vedú k stroskotaniu manželstva:

- nepripravenosť na manželstvo,
- predčasné manželstvo,
- nevhodný výber partnera,
- alkoholová, ale už aj drogová závislosť,
- neporozumenie si v sexuálnej oblasti,
- výrazné sebecko, neochota prispôbiť sa,
- nevera v užšom aj širšom slova zmysle (neúcta, riešenie manželských problémov mimo manželstva, slabá komunikácia, nebudovanie vzťahu, neschopnosť odpustiť si),
- prílišné preťaženie jedného partnera, nesolidárnosť s partnerom,
- zlý vplyv rodičov a okolia,
- neznalosť rozdielov medzi mužom a ženou.

Príčiny rastu rozvodovosti predstavujú značne komplexný a nejednoznačný fenomén, pevne vklinený do spoločenského vývoja našej civilizácie. Podľa Chorváta a Orlika (1988, s. 46) je prvotnou príčinou dnešnej vysokej rozvodovosti nedostatočná kvalita a trvanlivosť lásky medzi manželmi. Možný (1990, s. 181) vidí podstatu tohto fenoménu v zmene sľubu vernosti pred Bohom na uzavretie sobáša ako občianskej zmluvy, ktorej platnosť a rozviazanie je v kompetencii zúčastnených strán.

2.1. Všeobecná charakteristika rozvodu

Rozvod je právne zrušenie manželstva. Rozpad manželstva nemusí byť potvrdený len právnym aktom, nakoľko mnohí manželia často nežijú spolu, sú od seba odlúčení, separovaní. Toto odlúčenie zväčša vyústi do rozvodu, ale nie vždy je to tak. Časť manželov sa k sebe vráti a žije naďalej spolu v manželskom zväzku. V mnohých kultúrach končí manželstvo obyčajným, spoločnosťou nekontrolovaným, nevidovaným a nesankcionovaným rozchodom partnerov. Keďže kresťanstvo považuje sobáš za trvalý záväzok potvrdený vyššou „božskou“ inštitúciou, rozvod v zásade zavrholo. Vo výnimočných prípadoch udeľuje najvyššia cirkevná inšancia dišpenc (forma rozvodu) (Vodáková a kol., 1996, s. 95).

Rozvod je krajným riešením dlhodobej partnerskej krízy. Ide o zrušenie manželstva výrokom súdu, keď sú vzťahy medzi manželmi tak vážne rozvrátené, že manželstvo nemôže plniť svoj spoločenský účel. Súd môže manželstvo zrušiť, na návrh niektorého z manželov. Pri rozhodovaní súd prihliada na záujmy maloletých detí. Rozvodom manželstvo ako právny akt zaniká (Strieženec, 1996, s. 188 – 189).

Rozvod sa pokladá za výnimočné opatrenie. Rozvodom právne zaniká spolužitie manželov. Ak majú deti, zaniká právne spolužitie ich rodičov (Benčík, Nesrovnal, 1985, s. 358).

Rozvod znamená predčasné ukončenie manželskej dráhy a zároveň podstatne modifikuje rodičovskú dráhu. Keďže s rozpadom manželstva je často spojený i rozpad rodiny, neprináša rozvod stresujúce situácie len manželom, ale aj ich deťom. I kvôli tejto skutočnosti je mnohými autormi považovaný za prejav sociálnej patológie.

Rozvodovosť je jediným demografickým procesom, ktorý dlhodobo vykazuje nezmenenú rastúcu tendenciu. V 80. rokoch sa počet rozvodov pohyboval od 6,5-8,5 tisíc ročne, s maximom v roku 1987. Približne v polovici 90. Rokov prekročil

počet rozvodov hranicu 9 tisíc a v roku 1999 sa priblížil k hodnote 10 tisíc. V roku 2002 bolo na Slovensku zaznamenaných doteraz najviac, až 10 960 rozvedených manželstiev. Počnúc týmto rokom sa počet rozvodov udržuje tesne pod hranicou 11 tisíc. Ani zmena spoločenských pomerov po roku 1989 nezvrátila vývoj rozvodovosti, naopak, zdá sa, že model vysokej rozvodovosti je na Slovensku pomerne stabilizovaný. V priebehu 80. Rokov sa v porovnaní s predchádzajúcim desaťročím počet rozvodov zvýšil iba mierne, len o 797 (o 9%), no za posledných päť rokov sa počet rozvedených manželstiev zvýšil až o 1,6 tisíc (o 17,4%). (INFOSTAT, 2005, s. 15)

2.2. Štádiá rozvodu

Rozvod manželstva sa nedá chápať iba ako izolovaná udalosť v životnej ceste jedinca, či rodiny. Ide o dlhodobý a zložitý proces, ktorý je ovplyvňovaný mnohými okolnosťami a zároveň rôzne vplyva na všetkých zúčastnených, teda na manželov a ich deti. Každý člen rodiny prežíva rozpad manželstva inak. Prežívanie sa odvíja i v súvislosti s fázou rozvodu.

Kratochvil (2000, s. 201) považuje rozvod za proces, ktorý začína vtedy, keď manželia uvažujú o rozvode ako o reálnej možnosti a končí, až keď dôjde k ustáleniu samostatného životného štýlu.

Lisá (1996, s. 257) z teoretického hľadiska hovorí o troch štádiách rozpadu manželstva (manželský nesúlad, manželský rozvrat, rozvod), pričom rozvod má stránku ekonomickú, právnu, rodičovskú, psychickú a sociálnu.

Model štádií rozvodovej situácie, ktorý sformuloval Bohannon (in Plaňava, 1994) obsahuje šesť rovín rozvodu:

1. *Emocioálny rozvod*, vyjadrujúci zhoršenie vzťahov medzi manželmi, narastanie napätia, ktoré často vedie až k separácii.
2. Právny rozvod, zahrňujúci súdom zistené príčiny, na základe ktorých sa manželia rozvádajú.
3. Ekonomický rozvod, týkajúci sa rozdelenia majetku.
4. Rodičovský rozvod, zahrňujúci otázky komu sa do opatery zveria deti a ako sa rozvádajúci manželia dohodnú na ich navštevovaní.
5. Spoločenský rozvod, týkajúci sa straty priateľov a známych.
6. Psychický rozvod, ktorý znamená nadobudnutie nezávislosti a vyrovnanie sa so stratou partnera.

Tento model je ďalej rozpracovaný a modifikovaný, a tak najnovšie verzie už nerozlišujú šesť, ale osem štádií rozvodu. Naopak, Kratochvil (2000, s. 201) pri svojom delení počíta len s dvoma štádiami: „Rozvod je len časťou širšieho procesu. Tento širší proces sa skladá z dvoch základných štádií, štádia rozhodovania a štádia reštruktúracie.“

Odborná literatúra sa zhoduje v názore, že od začiatku manželskej krízy až po ukončenie celého rozvodového procesu, vrátane porozvodovej adaptácie uplynie relatívne dlhá doba, ktorú je užitočné rozčleniť. I my sa stotožňujeme s týmto názorom a myslíme si, že je dôležité chápať rozpad manželstva minimálne ako tri základné štádiá a to predrozvodové, rozvodové a porozvodové.

V porovnaní, rovnako členíme i manželské poradenstvo (predrozvodové, rozvodové a porozvodové), ktorého význam spočíva v odbornej pomoci týkajúcej sa práve jednotlivých štádií rozpadu manželstva.

2.2.1. Štádium predrozvodvé

Plaňava (1994, s. 63-65) ho charakterizuje ako nezvládanú manželskú krízu s narastajúcim rozvodovým potenciálom. Trvá asi 1 – 1,5 roka pred rozpadom manželstva. Je charakteristická neschopnosťou manželov spolupracovať pri chode domácnosti, pri plánovaní aktivít a ich realizácií. Partneri si navzájom znižujú aktivitu, znižuje sa ich schopnosť adaptácie, tolerancie, pochopenie partnera. Konflikty riešia buď extrémnou formou, alebo vôbec nie. Takáto disharmónia v manželstve nestáva vtedy, keď konflikty medzi partnermi dosiahnu takú intenzitu, že nie sú uspokojované základné potreby partnerov.

Plzák (1988, s. 60) definuje krízu ako: „... globálne postihnutie manželstva, kde ale doposiaľ nachádzame obojstrannú snahu manželov zachrániť manželstvo a kde sa doposiaľ hľadajú nielen nepriateľské, ale i priateľské stratégie v správaní.“ Ak sa manželom krízu nepodarí vyriešiť, rozvinie sa konflikt. Podľa Plzáka (1988, s. 113) je konflikt choroba manželstva ako systému, ktorá mohla vzniknúť z poruchy emočnej interakcie, poruchy komunikácie a poruchy manželského spolužitia.

V predrozvodovej fáze sa problémy kumulujú a prechádzajú z jednej oblasti partnerského a rodinného spolužitia do druhej. Dochádza k poruchám spolupráce v základných oblastiach medzi manželmi a teda i vo fungovaní rodiny. Rodičia svoje problémy riešia rôzne. Jedni ich riešia pred deťmi, aby dokázali „partnerovu vinu“, iní dlho tolerujú neadekvátne správanie partnera, chcú udržať manželstvo kvôli deťom. Situácia pred rozvodom je v každej rodine iná. V niektorých môže

vládnuť pohoda, v iných napätie, stres, psychický nátlak. Sú to faktory, ktoré negatívne ovplyvňujú chod každej rodiny, zasahujú do jej fungovania a nepriaznivo pôsobia aj na jej členov, vrátane detí.

Manželstvo sa môže rozsypať na márne kúsky, ale je v moci páru tieto kúsky pozbierať a znova poskladať tak, aby dávali nejaký zmysel. Zložiť do pôvodného stavu, to už sa nedá, ale je možné poskladať skladačku svojho života vyhovujúco. Len sa treba zbaviť naivnej predstavy, že všetko musí byť dokonalé, ideálne, bezkonfliktové.

Zaujímavé je, že manželia počas krízy hľadajú pomoc a radu najskôr u priateľov a známych. Pre hanbu a obavy z ďalších starostí sa manželia spravidla zveria svojim rodičom až potom, keď vyčerpajú podľa nich všetky iné možnosti. Vo všeobecnosti však platí zásada, že svoje problémy si majú partneri riešiť predovšetkým sami medzi sebou. Podľa niektorých autorov si v manželstve, v ktorom sú konflikty časté, už ťažko manželia poradia sami. Naučiť sa novú stratégiu v konaní a zmeniť taktiku, to sa nedá len tak zo dňa na deň. Minimálny čas na úpravu takto narušených vzťahov pod vedením odborníka sú tri mesiace (Pávek et al. 1984, s. 119).

Predrozvodové štádium na jednej strane chápeme ako opatrenie spoločnosti, ktoré má zabrániť pokračovaniu konfliktov medzi manželmi a zároveň ukončiť problematické spolužitie. Na druhej strane umožňuje vytvárať si ďalšie perspektívy života.

V manželstve sa vyskytujú dve typické krízové obdobia, ktoré sú dané okolnosťami vývoja manželstva. Prvé zvyčajne nastáva medzi tretím a siedmym rokom trvania manželstva, druhé sa objavuje medzi sedemnástym a dvadsiatym piatym rokom manželstva. Je takmer nemožné tvrdiť, že existuje manželstvo, v ktorom by nikdy neboli nezrovnalosti, rozpory, či konflikty. Zdroje manželských konfliktov tkvejú v psychickej, mravnej a spoločenskej výbave, ktorú si manželia priniesli do manželského života.

Konflikty v manželstve môžu trvať veľmi krátko, stredne dlho a môžu byť i dlhodobé, trvajúce týždne i roky. Konfliktnosť manželského spolužitia podľa Pávka (1984, s. 117) najčastejšie vplýva z vnútornej konfliktnosti muža a ženy, z ich zdravotného stavu, temperamentu a motívov konania, alebo z rozporov, ktoré zákonite vznikajú pri vytváraní súladu v oblasti bývania, problémov domácnosti, finančného hospodárenia a pod.

Môžeme povedať, že kríza je len skúškou osobnosti. Keď príde, je dobré:

- Prestať si nadávať a konať ako každý najlepšie vie,
- Nežiadať nič od druhého, zlepšovať predovšetkým seba,

- Nerobiť prenáhlené rozhodnutia,
- Vychádzať z toho, čo dvoch spája, nie z toho, čo ich rozdeľuje,
- Nežialiť za stratenou minulosťou, ale hľadať perspektívy.

Krízou je rovnako dôvodom k rozchodu ako príležitosťou k lepšiemu manželstvu.

Samotná kríza má podľa Pávka (1984, s. 122) tri fázy. Pre prvú fázu krízy v manželstve je charakteristický stav dočasne bezvýhodiskového negatívneho napätia medzi manželmi. Druhá fáza predstavuje reakciu na vzniknutú situáciu v podobe aktívnej obrany alebo pasívneho vyčkávania. Tretia fáza je definitívne rozhodnutie manželov a je nezvratná.

2.2.2. Štádium rozvodové

Obaja partneri sa zhodujú v tom, že súžitie prežívajú a reflektujú ako neúnosné, neuspokojivé, strastiplné a teda obaja usilujú o zmenu. Dochádza k definitívnemu rozhodnutiu pre rozvod, nastáva rozvodová fáza.

V širšom rozsahu zahŕňa akcie rôzneho typu, zamerania i dosahu: inercia rozvodového rozhodnutia najbližšiemu okoliu, nadviazanie kontaktu s advokátom, podanie žiadosti o rozvod. Patria sem rôzne akcie vnútri rodiny, snaha minimalizovať straty a maximalizovať zisky (Plaňava, 1994). Medzi manželmi na jednej strane zvyčajne narastá zúfalstvo, poníženie, depresia a na strane druhej to môže byť zlosť, hnev. V súvislosti s rozvodovým konaním sa často stupňuje i snaha manipulovať s deťmi v prospech jedného, alebo druhého rodiča, či vynucovanie si ich lojality. Licitácia a zameranie voči druhému rodičovi vrcholia najčastejšie v tomto období. Samotný akt rozvodu má celkom inú kvalitu, pokiaľ je dieťa prítomné pri rodičovských sporoch, alebo je dokonca predmetom týchto dohadov (Pávek, 1984). Hoci deti trpia pri rozvode prakticky vždy, až na niektoré výnimky veľa záleží od prežívania a správania rodičov, ich snahe umožniť deťom situáciu pochopiť (Gardner, 1991).

Rozvod môžeme jednoznačne označiť ako situáciu stratovú a to vo všetkých prípadoch, pričom straty sa týkajú každého v rozvádajúcej sa rodine. Sú to straty v širšom slova zmysle: psychologické, spoločenské, materiálne, finančné. Snaha neprijať, či nepripustiť žiadnu stratu zo strany jedného partnera, ide ruka v ruku so zvyšovaním strát u ostatných členov rodiny, hlavne u tých slabších, zraniteľnejších, ktorými väčšinou bývajú deti a tiež partneri, ktorí si neželajú rozvod. Rozvádajúci sa manželia musia prijať fakt, že určité straty sú nutné. Je tu samozrejme aj celý rad ťažkostí a nežiaducich vplyvov rozvodu na deti. Aj oni

prežívajú svoje straty a je takmer pravidom, že sa s nimi najt'ažšie vyrovnávajú. Dieťa sa málokedy naplno zmierni s tým, že sa jeho rodičia rozišli. Dôsledky rozvodu možno zvládnuť, zmierniť, nie však úplne vymazať.

Rozvod manželstva však nie je len situáciou stratovou, ale hlavne stresujúcou a frustrujúcou, pretože sú ohrozené, ba priam marené niektoré základné ľudské potreby. U detí je frustovaná potreba istoty a bezpečia, potreba žiť s oboma rodičmi, často aj potreba rodičovskej starostlivosti a lásky. U rozvádzajúcich sa partnerov je to potreba osobnej identity, či sebarealizácie, ktorá bola úzko viazaná na manželstvo a rozvodová situácia na nich pôsobí stresujúco (Plaňva, 1994). Trpia všetci. Deti, navrhovatelia i odporcovia. Únava, fyzická a psychická vyčerpanosť, neschopnosť sústrediť sa, strach, úzkosť, neschopnosť podávať v práci prijateľný výkon, neadekvátne reakcie na konflikt, to všetko je najbežnejšia daň za rozvod (Hargašová, 1991).

Rozinajová (1988, s. 228) považuje rozvod za najhoršie, čo môže postihnúť manželstvo. Rozbíja rodinu, oddeľuje manželov, oddeľuje deti od rodičov a tak drasticky zasahuje do najprirodzenejších ľudských vzťahov a spolupatričnosti. Podobne ako situácia pred rozvodom i situácia vyvolaná oddelením rodiča od dieťaťa pôsobí na dieťa negatívne. Je tu však rozdiel v tom, že kým pri rozvrate rodiny sa rozpad týkal najmä manželských vzťahov, rozvod sa už priamo dotýka aj vzťahu rodič – dieťa.

2.2.3. Štádium porozvodové

Ako porozvodovú situáciu chápeme situáciu po rozvode manželov a tá do značnej miery závisí i od toho, akým smerom sa uberali predchádzajúce fázy.

Dalo by sa predpokladať, že rozvod prinesie zásadný obrat v dlhodobej konfliktnnej situácii v rodine, celkové upokojenie a obnovenie duševnej rovnováhy. To sa však deje veľmi zriedka. Aj po formálnom ukončení manželstva sa objavujú zložité rozpory týkajúce sa napr.: úpravy styku s deťmi, úpravy ekonomického vyrovnania bývalých manželov, bytové problémy a pod. Toto všetko opäť negatívne vplýva a psychicky zaťažuje všetkých aktérov rozvodu. Aby sa s rozvodom manželia dobre vyrovnali, je dôležité, aký postoj k nemu zaujmú, ako si ho sami zdefinujú a ako ho budú hodnotiť. Pre oboch však rozvod znamená stratu a obaja potrebujú čas, aby sa s ňou vyrovnali. Rozvodové obdobie nebýva pre nikoho zo zúčastnených ľahké. Dochádza k mnohým zmenám, jeden z partnerov odchádza, druhý stráca pokoj, zneistie, stáva sa náročnejší, často má finančné problémy. Rok, dva po rozvode sú najkritickejšie, než sa všetko prispôsobí novým podmienkam. A práve toto je obdobie rozvodovej adaptácie.

Matejček a Dotrych (1999, s. 31) definujú rozvodovú adaptáciu ako relatívne dlhodobý proces vyrovnávania sa jednotlivca so špecifickým stresom, ktorý doprevádza rodinný rozvrat a jeho riešenie rozvodom manželstva. Počas priebehu adaptácie by malo postupne dôjsť k obnove pocitu životnej spokojnosti a vytvoreniu nového životného štýlu. Uvedení autori ďalej hovoria o faktoroch, ktoré vplývajú na dĺžku, obtiažnosť i výsledok tohto procesu. Delia ich do troch skupín:

- a) *faktory intrafamiliárne* – doba trvania manželstva, počet a vek detí, citové, ekonomické, majetkové rozdiely medzi manželmi,
- b) *faktory extrafamiliárne* – miera podpory alebo nesúhlasu s rozvodom od ostatnej rodiny, vzťahy v zamestnaní, spoločenská prestíž, postoj spoločnosti voči rozvodu,
- c) *faktory individuálne* – typ osobnosti rozvedených manželov, schopnosť sebakritiky, tolerancia voči psychickej záťaži, fyzická atraktivita, názory, postoje, schopnosť prispôbenia sa a vyrovnania sa s novou životnou situáciou.

Reakcie na rozvod sú rôznorodé a preto existuje aj variabilita druhov adaptácie naň. Podľa motivácie k rozvodu, úrovne a intenzity konfliktov, charakteristiky správania pred rozvodom a všetkých uvedených faktorov, Matejček a Dytrych (1999) uvádzajú päť stupňov adaptácie naň.

1. *maladaptácia* – rozvod je chápaný ako životná katastrofa,
2. *zlá adaptácia* – stále tu existuje pevná citová väzba k partnerovi,
3. *problematická adaptácia* – i keď sa už prejavuje snaha o vytvorenie nového životného štýlu, má len čiastkový úspech,
4. *dobrá adaptácia* – prevláda tu ľahostajnosť k bývalému partnerovi, nový životný štýl je už vytvorený,
5. *veľmi dobrá adaptácia* – nový životný štýl je oproti predchádzajúcemu hodnotený ako lepší po všetkých stránkach, pričom vzťah k bývalému partnerovi je kladný a priateľský.

Takisto, ako dospelí sa musia prispôbiť, adaptovať na novú životnú situáciu, tak aj deti musia prejsť procesom adaptácie na rozchod rodičov. Na rozdiel od dospelých dieťa zriedka nájde na rozvode niečo pozitívne. Dieťa nikdy nepochopí, prečo si otec a matka nerozumejú až do takej miery, že nemôžu spolu žiť. Krýslová (2000) rozlišuje niekoľko faktorov, ktoré ovplyvňujú adaptáciu detí na stratu rodiča:

- Kvalita vzťahu – vychovávajúceho rodiča a dieťaťa.
- Kvalita starostlivosti o dieťa – pre, počas a po rozvode. Nedostatok lásky a opatery, nadmerná kontrola a neprimeraná ochrana dieťaťa, majú na adaptáciu dieťaťa nepriaznivý vplyv.
- Stabilita rodinných podmienok – schopnosť rodiča pokračovať v zaužívanom spôsobe života ako: naďalej prejavovať záujem o dieťa, podporovať aktivity dieťaťa, udržiavať rovnaký chod domácnosti a pod.
- Pozitívne zvládacie posolstvá – schopnosť rodiča prejsť svoj smútok a bolesť na jednej strane a na strane druhej schopnosť rodiča prejsť nádej, že ich život bude opäť v poriadku.
- Dosiadateľnosť sociálnej opory – aj dieťa aj rodič by mali mať niekoho, o koho by sa mohli oprieť. Ak to nie sú príbuzní alebo priatelia, mala by im byť prístupná aspoň inštitucionálna pomoc.

Cieľom porozvodovej adaptácie je stabilizácia, duševná rovnováha, znovu nájdenie životného zmyslu rozvedených osôb. Na porozvodovú adaptáciu pôsobia jednak faktory manželské, faktory mimomanželské, ale i individuálne faktory. Od nich závisí, ako bude porozvodová adaptácia prebiehať. Z výskumu Dytrycha, Prokopca a Schullera (1999) uskutočneného v 150 rodinách šesť rokov po rozvode možno konštatovať, že opustené matky s deťmi znášajú porozvodovú traumu najhoršie. Až 82% žien trpí po rozvode vážnymi neurotickými poruchami. Situáciu sťažuje často aj nevyriešenie bytovej otázky, keď manželia i po rozvode zostávajú v spoločnom byte, čo porozvodovú traumu ešte prehľbuje.

Všeobecne možno konštatovať, že porozvodové obdobie prebieha v dvoch etapách:

1. *etapa deštruktívna* – v zmysle rozpadu rodinnej štruktúry i v zmysle deštrukcie osobnosti oboch zúčastnených strán,
2. *etapa tvorenia* – realizuje sa tvorbou nových interpersonálnych vzťahov, vyrovnávaním sa s emočnými stavmi, usporiadaním pomerov pre deti, vzťahov k širšej rodine, k priateľom a pod.

2.3. Zánik manželstva rozvodom

Väčšina známych spoločenských systémov rozvod umožňovala alebo umožňuje. Problematické je zrušenie manželstva v spoločnosti, kde je záväzným

svetonázorom kresťanstvo. Kresťanská vierouka prikazuje človeku, aby nerozlučoval to, čo Boh spojil. Cirkev teda nemôže manželstvo zrušiť, no po dôkladnom preskúmaní cirkevným súdom oh môže vyhlásiť za platné od počiatku. Katolícka cirkev neuznáva civilný rozvod. Ten, kto uzavrel sobáš v kostole a rozviedol sa pred civilným súdom, je cirkvou považovaný za ženatého muža, resp.: za vydatú ženu (Matoušek, 2003, s. 133-134).

V zmysle Zákona o rodine je rozvod jedinou uznanou formou zániku manželstva počas života manželov. Spoločnosť chápe manželstvo ako spoločensky dôležitú inštitúciu, ktorej zaručuje ochranu už Ústava SR ako základný zákon štátu v článku 41. Zároveň však nebráni tomu, aby manželstvo bolo v odôvodnených prípadoch zrušené, ak nemôže ďalej plniť svoj účel.

Pri zrušení manželstva rozvodom ide o umelý zásad súdu do existujúceho manželského vzťahu, keď súd rozhoduje o zrušení manželstva na návrh jedného z manželov. Hmotnoprávne podmienky, za ktorých možno vysloviť rozvod manželstva, upravuje Zákon o rodine, procesné podmienky upravuje Občiansky súdny poriadok.

Hmotnoprávne podmienky rozvodu manželstva upravuje paragraf 23 Zákona o rodine. Podľa tohto ustanovenia súd môže manželstvo na návrh niektorého z manželov rozviesť, ak sú vzťahy medzi manželmi tak vážne narušené a trvalo rozvrátené, že manželstvo nemôže plniť svoj účel a od manželov nemožno očakávať obnovenie manželského spolužitia. Pri rozhodovaní o rozvode súd vždy prihliadne na záujem maloletých detí. Rozviesť manželstvo možno vtedy, ak došlo k takému narušeniu manželstva, že tento stav možno charakterizovať ako vážne a trvalé rozvrátenie manželských vzťahov. Zákon o rodine vyžaduje určitý kvalifikovaný rozvrat, ktorý sa posudzuje z objektívneho hľadiska. Keďže súd je povinný zo zákona prihliadať na záujmy maloletých detí, rozhodne o rozvode manželstva až vtedy, keď zistí, že rozvrat manželstva sa prejavuje tiež vo výchove detí, nepriaznivo pôsobí na ich psychický stav a pod. Pri svojom rozhodovaní prihliadne súd aj na záujmy samotných manželov.

Súd je zo zákona povinný zistiť príčiny, ktoré viedli k vážnemu rozvráteniu manželstva a svoje zistenia je povinný uviesť v odôvodnení rozhodnutia (Wäldl, Bury, 2005, s. 31).

Príčiny rozvratu môžu spočívať v objektívnych okolnostiach, ktoré sú mimo vôle manželov (napr.: choroba, neplodnosť, nepriaznivé bytové pomery), alebo spočívajú v subjektívnom spávaní manželov, vo vedomom (zavinenom) porušovaní manželských práv a povinností, v porušovaní vernosti, v porušovaní povinnosti navzájom si pomáhať a vytvárať zdravé rodinné prostredie. Príčiny rozvratu treba v návrhu definovať, presne vymedziť dôkazy a poskytnúť ich súdu. K návrhu sa prikladá sobášny list a doklad o poslednom spoločnom bydlisku

(kvôli určeniu miestnej príslušnosti súdu). Ak sú v manželstve deti, prikladajú sa ich rodné listy. Ako dôkazy sa najčastejšie požadujú výsluchy svedkov (napr. ako svedectvo hádok, násilia v rodine, alkoholizmus alebo aj ako svedectvo súžitia jedného z manželov s inou osobou alebo inde ako v spoločnej domácnosti a pod.), prípadne listinné dôkazy, znalecké posudky (napr.: psychológa, že rodič má zlý vplyv na dieťa a pod.). Ako dôkazy násilia môžu slúžiť vyšetované podania na políciu alebo na prokuratúre, prípadne vyjadrenia týchto orgánov na dožiadanie súdu. K návrhu treba priložiť všetky dôkazy, ktoré slúžia na preukázanie vyjadrených tvrdení. Pokiaľ to súdu nepostačuje, o ďalšie dôkazy požiada účastníkov alebo štátne orgány, resp. zamestnávateľa, orgány obce a pod. Keď zistí, že manželstvo svoj účel neplní a od manželov už nemožno očakávať obnovenie manželského spolužitia vysloví rozvod manželstva.

Procesnoprávne podmienky rozvodu manželstva upravuje Občiansky súdny poriadok.

Konanie o rozvod manželstva sa začína len na návrh jedného z manželov. Na konanie v prvom stupni je príslušný okresný súd, v ktorého obvode mali manželia posledné spoločné bydlisko v Slovenskej republike, ak v obvode tohto súdu býva aspoň jeden z manželov. Ak je takýto súd, je príslušný všeobecný súd odporcu, a ak nie je ani takýto, tak všeobecný súd navrhovateľa. O rozvode rozhoduje súd rozsudkom. Proti rozsudku môžu manželia podať odvolanie, o ktorom rozhoduje krajský súd. Odpustenie zmeškania lehoty na podanie odvolania nie je prístupné. Manželstvo rozvodom zanikne vtedy, keď sa rozhodnutie súdu o rozvode stane právoplatným (Wäldl, Bury, 2005, s. 31-32).

S konaním o rozvode je zo zákona spojené konanie o úpravu pomerov manželov k maloletým deťom na čas po rozvode. V rozhodnutí, ktorým sa rozvádza manželstvo rodičov maloletého dieťaťa, upraví súd výkon ich rodičovských práv a povinností k dieťaťu na rozvode, najmä určí, komu maloleté dieťa zverí do osobnej starostlivosti, kto ho bude zastupovať a spravovať jeho majetok. Súčasne určí, ako má rodič, ktorému nebolo maloleté dieťa zverené do osobnej starostlivosti prispievať na jeho výživu alebo schváli dohodu rodičov o výške výživného (paragraf 24 ods. 1 ZR).

Rozhodnutie o úprave výkonu rodičovských práv a povinností k dieťaťu možno nahradiť dohodou rodičov, ktorej vykonateľnosť je podmienená schválením súdu. Dohoda rodičov, ktorá nie je schválená súdom, je nevykonateľná.

Súd spravidla rozhoduje o zverení dieťaťa do osobnej starostlivosti jedného z manželov, toho ktorý sa lepšie postará o jeho výchovu a ďalšie potreby. Výnimočne môže súd zveriť dieťa do starostlivosti inej fyzickej osoby, do

pestúnskej starostlivosti, prípadne nariadiť ústavnú výchovu, ak zistí, že ani jeden z rodičov neposkytuje záruky pre riadnu starostlivosť o dieťa.

Pri rozhodovaní o výške príspevku na výživu dieťaťa určuje súd vyživovaciu povinnosť len tomu z manželov, ktorému dieťa nebolo zverené do osobnej starostlivosti. Rodičovi, ktorému bolo dieťa zverené do osobnej starostlivosti, súd v praxi vyživovaciu povinnosť neurčuje, predpokladá sa, že tento ju bude plniť bezprostredne, naturálnou formou.

Zákon o rodine dáva rodičom možnosť dohodnúť sa o úprave styku s maloletým dieťaťom po rozvode pred vyhlásením rozhodnutia, ktorým sa rozvádza manželstvo. Dohoda o styku rodičov s maloletým dieťaťom sa stane súčasťou rozhodnutia o rozvode. Rozsah úpravy styku závisí aj od veku dieťaťa, doterajšieho vzťahu dieťaťa k druhému rodičovi, jeho mimoškolských aktivít. Rodič má právo stýkať sa so svojim dieťaťom, nie je to však jeho povinnosť. Ak sa rodičia nedohodnú o úprave styku s maloletým dieťaťom, upraví styk rodičov s maloletým dieťaťom súd v rozhodnutí o rozvode (paragraf 25, ods. 1 ZR).

Ak je to potrebné v záujme maloletého dieťaťa, súd styk dieťaťa s rodičom obmedzí alebo ho zakáže (napr. keď rodič ohrozuje mravnosť dieťaťa, spôsobom svojho života nie je vhodným životným príkladom pre dieťa a pod.).

Pretože v konaní o úprave pomerov rodičov k dieťaťu na čas po rozvode je maloleté dieťa účastníkom konania, musí byť zastúpené kolíznym opatrovníkom, ktorým je spravidla Úrad práce, sociálnych vecí a rodiny (Wäldl, Bury, 2005, s. 33).

Ak jeden z rodičov opakovane bezdôvodne a zámerne neumožňuje druhému rodičovi styk s maloletým dieťaťom, môže súd zmeniť i bez návrhu rozhodnutie o osobnej starostlivosti.

Zákon o rodine umožňuje úpravu styku dieťaťa súdom s blízkymi osobami z a predpokladu, že je to potrebné v záujme maloletého dieťaťa a ak to vyžadujú pomery v rodine (paragraf 25 ods. 5 ZR).

Ak sa zmenia pomery, môže súd zmeniť i bez návrhu rozhodnutie o výkone rodičovských práv a povinností alebo dohodu o výkone rodičovských práva povinností.

Súd v žiadnom prípade nesmieme považovať za inštitúciu, ktorá nedokáže nič iné len manželstvo rozviesť. Podľa Páveka (1987, s. 148) má oveľa väčšie možnosti, môže manželom objasniť príčiny rozvratu, ktoré si často ani sami neuvedomujú, môže im poradiť, ako postupovať ďalej, ale nemôže urobiť všetko. Nemôže dať novú náplň manželstvu, v ktorom druhý partner odmieta spolupracovať.

Zrušenie manželstva rozvodom zahŕňa:

- Konanie o vysporiadaní bezpodielového spoluvlastníctva,
- Konanie o príspevku na výživu rozvedeného manžela,
- Konanie o priezvisku rozvedených manželov.

Manžel, ktorý pri uzavretí manželstva prijal priezvisko druhého manžela ako spoločné priezvisko, môže do troch mesiacov po právoplatnosti rozhodnutia o rozvode manželstva matričnému úradu oznámiť, že prijíma opäť svoje predošlé priezvisko (paragraf 27 ods. 1 ZR).

Rozvedený manžel, ktorý nie je schopný sám sa živiť, môže žiadať od bývalého manžela, aby mu prispieval na primeranú výživu podľa svojich schopností, možností a majetkových pomerov. Ak sa nedohodnú, určí rozsah príspevku na výživu na návrh niektorého z nich súd. Právo na príspevok na výživu zanikne, ak oprávnený manžel uzavrie nové manželstvo alebo povinný manžel zomrie (paragraf 72 ods. 1-2, paragraf 73 ZR).

3. ZÁKONY TÝKAJÚCE SA RODINY A MANŽELSTVA NA SR

3.1. Ústava Slovenskej republiky

Ľudské práva a základné slobody sú v Slovenskej republike chránené Ústavou SR neoprávnené zasahovanie do nich je protiprávne. V právnom poriadku Slovenskej republiky nie sú základné práva dieťaťa samostatne kodifikované. Právne postavenie dieťaťa je dané Ústavou SR a zároveň zabezpečuje ochranu a starostlivosť o dieťa, nevyhnutnú pre jeho blaho prostredníctvom právnych inštitútov práva občianskeho, rodinného, trestného, medzinárodného a ďalších právnych odvetví (Národná správa, 2005).

Ústava Slovenskej republiky bola prijatá 1. Septembra 1992 ako ústavný zákon Slovenskej národnej rady, platnosť nadobudla dňa 3. Septembra 1992 s výnimkou článkov, ktoré sa týkali ústavných zákonov a ostatných všeobecne záväzných právnych predpisov, vydaných orgánmi ČSFR až do úplného vyriešenia štátnoprávneho usporiadania. Vznikom samostatnej SR dňa 1. Januára 1993

nadobudla platnosť v plnom rozsahu. Ústava sa člení na preambulu a IX. Hláv, jednotlivé hlavy sa členia na oddiely. V preambule Ústavy je slávnostné vyhlásenie poslancov Národnej rady Slovenskej republiky, neupravuje konkrétne postavenie a vzájomné vzťahy medzi ústrednými orgánmi štátnej správy Slovenskej republiky. Ústava SR nadväzuje na idey a ducha Všeobecnej deklarácie ľudských práv a na Listinu základných práv a slobôd.

Je v nej zakotvená sloboda a rovnosť v dôstojnosti i právach, neodňateľnosť, nescudziteľnosť, nepremlčateľnosť a nezrušiteľnosť slobôd. Všetkým ľuďom bez ohľadu na pohlavie, rasu, farbu pleti, jazyk, vieru a náboženstvo, politické či iné zmýšľanie, národný alebo sociálny pôvod, príslušnosť k národnosti alebo etnickej skupine, majetok, rod alebo iné postavenie sa zaručujú základné práva a slobody na území SR. Taktiež má každý právo slobodne rozhodovať o svojej národnosti. Ak si niekto uplatňuje svoje práva a slobody, nesmie mu byť spôsobená ujma.

Ochrana manželstva, rodičovstva, rodiny, detí a mladistvých je zakotvená v čl. 41.

„Starostlivosť o deti a ich výchova je právom rodičov; deti majú právo na rodičovskú výchovu a starostlivosť. Práva rodičov možno obmedziť a maloleté deti možno od rodičov odlúčiť proti vôli rodičov len rozhodnutím súdu na základe zákona“ (Ústava SR, 1992).

Ochrana práv dieťaťa sa pri osvojení, jednej z foriem náhradnej starostlivosti, zabezpečuje už tým, že je presne zákonom stanovené, ktoré úrady sú kompetentné adopciu vykonávať a tak predchádzať a zabráňovať nelegálnemu obchodovaniu s deťmi. Deťom, ktoré sú osvojené v cudzej krajine, majú byť zabezpečené rovnaké záruky a práva ako tie, ktoré by platili v prípade osvojenia v našej krajine (čl.21).

Dieťa, ktoré štát umiestnil do náhradného zariadenia z dôvodu starostlivosti alebo ochrany, má tiež takéto práva v podobe pravidelného dohľadu nad zaobchádzaním s ním, aby sa tak dieťaťu zabezpečil plný a harmonický rozvoj osobnosti, starostlivosť a porozumenie (čl.25).

3.2. Občiansky zákonník, Občiansky súdny poriadok

Občianske právo patrí k najzákladnejším a tiež najstarším právnym odvetviám v histórii práva. Vzniklo v podmienkach starého Ríma, odkiaľ pochádza aj jeho názov *ius civile* (civilné právo), ktorý sa používa doteraz.

Na našom území platil od roku 1811 všeobecný občiansky zákonník. Od januára 1951 platil Občiansky zákonník, ktorý po niekoľkých novelizáciách je

platný doteraz, bol prijatý v roku 1964. Je v ňom rozpracovaný systém občianskeho práva upravujúci majetkové vzťahy fyzických a právnických osôb, majetkové vzťahy medzi týmito osobami a štátom, ako aj vzťahy vyplývajúce z práva na ochranu osôb a majetku. Občianske právo upravuje aj čisto osobné, resp.: osobnostné vzťahy, ktoré vznikajú v súvislosti s ochranou určitých aspektov ľudskej osobnosti.

Občiansky súdny poriadok je v platnosti od roku 1963. Od tej doby prešiel mnohými úpravami. Zákon č. 40/2006 Z.z. je jeho úplné znenie. Upravuje postup súdu a účastníkov v občianskom súdnom konaní tak, aby bola zabezpečená spravodlivá ochrana práv občanov a fyzických i právnických osôb. Dôležitými ustanoveniami pre nás sú paragraf 176 – 185, ktoré upravujú starostlivosť súdu o maloletých.

V zmysle paragrafu 176 ods. 1 sa rozhoduje rozsudkom o výchove a výžive maloletých detí, o styku rodičov s nimi, o obmedzení alebo pozbavení rodičovských práv, o schválení dôležitých úkonov maloletého a o záležitostiach, o ktorých sa rodičia nemôžu dohodnúť. Rozsudkom sa ďalej rozhoduje o predĺžení ústavnej výchovy po dovŕšení plnoletosti a o zrušení takeého opatrenia.

Paragraf 176 ods. 2 hovorí o tom, že v ostatných veciach a rozhoduje uznesením. Novelizáciou zákona sa skrátila doba, za ktorú je potrebné vo veciach starostlivosti súdu o maloletých rozhodnúť, a to z dvanástich mesiacov na šesť mesiacov (paragraf 176 ods. 3). Paragraf 177 hovorí o vecnej príslušnosti. Paragraf 178 ods. 1 pojednáva o tom, že súd vedie rodičov, prípadne opatrovníkov maloletých k riadnemu plneniu povinnosti pri starostlivosti o maloletého. Vybavuje podnety a upozornenia fyzických osôb a právnických osôb ohľadne výchovy maloletého a robí vhodné opatrenia. Odstavec 2 citovaného zákona hovorí o spolupráci súdu s orgánom starostlivosti o deti, orgánom obce, prípadne aj fyzických a právnických osôb, ktoré sú oboznámené s pomermi. Ak je to vhodné, vypočuje o nich aj maloletého. O schválení právneho úkonu, ktorý urobil zákonný zástupca za maloletého a je na to potrebné schválenie súdu, hovorí paragraf 179.

Paragraf 180 ustanovuje opatrovníctvo maloletého, vymedzenie rozsahu práv a povinností opatrovníka. Paragraf 180a upravuje postup súdu v konaní o osvojiteľnosti, nasledujúce paragraf 181 až 185 konanie o osvojení.

3.3. Trestný zákon

Trestné zákonodarstvo na našom území siaha do obdobia 19. Storočia, kedy na území terajšieho Slovenska platil Uhorský trestný zákon z roku 1878 a v českých krajinách trestný zákonník z roku 1852. Po vzniku Československa v roku 1918 sa tento právny dualizmus zachoval. Medzi významné trestnoprávne normy platné pre celé územie republiky patrili zákon na ochranu republiky, zákon o trestnom súdnictve nad mládežou a zákon o podmienčnom odsúdení a prepustení.

Po skončení druhej svetovej vojny sa trestné právo vrátilo k vrátilo k stavu pred druhou svetovou vojnou a platili naďalej staré zákonníky. Po roku 1948 začala komplexná prestavba nášho právneho poriadku a výsledkom tzv. právnickej dvojročnice bol Trestný zákon č. 86/1950 Zb. Základný právny rámec pre ďalší rozvoj právneho poriadku stanovila Ústava ČSSR z roku 1960 a v oblasti trestného práva bol prijatý nový Trestný zákon č. 140/1961 Zb., ktorý s mnohými novelizáciami platil viac ako štyridsať rokov. V máji 2005 schválila Národná rada Slovenskej republiky nový Trestný zákon (zák. č. 300/2005 Z. z.) a nový Trestný poriadok (zák. č. 301/2005 Z. z.). Zavrášila sa tým niekoľkoročná snaha o rekonštrukciu trestného práva na Slovensku.

Trestný zákon upravuje zásady trestnej zodpovednosti, druhy trestov, druhy ochranných opatrení, ich ukladanie a skutkové podstaty trestných činov. V tejto kapitole sa nebudeme venovať celému Trestnému zákonu. Spomenieme niektoré podstatné zmeny, týkajúce sa konania proti mladistvému a ustanovenia, ktoré sa týkajú najčastejšie páchaných trestných činov proti rodine a mládeži.

Podľa nového Trestného zákona sa mladistvým rozumie osoba, ktorá v čase spáchania trestného činu dovŕšila štrnásť rok a neprekročila osemnásť rok svojho veku, teda oproti Trestnému zákonu platnému do roku 2005 sa zničila veková hranica trestne zodpovednej osoby o jeden rok. Pri posudzovaní trestnej zodpovednosti sa u mladistvých mladších ako pätnásť rokov skúma dosiahnutia ich rozumovej a mravnej vyspelosti, čo slúži na posúdenie, či bol mladistvý schopný rozpoznať protiprávnosť alebo ovládať svoje konanie. Ďalšie významné zmeny sa dotkli ukladania trestov, výchovných opatrení a ukladania ochrannej výchovy.

Účelom trestu u mladistvého je predovšetkým vychovať ho na riadneho občana, pričom trest má zároveň pôsobiť na predchádzanie protiprávnych činov a primerane chrániť spoločnosť. Súčasne by mal viesť k obnoveniu sociálnych vzťahov a k začleneniu mladistvého do rodinného a sociálneho prostredia. Pri ukladaní trestu, ochranného opatrenia alebo výchovného opatrenia sa prihliada na

osobnosť mladistvého, jeho vek, rozumovú a mravnú vyspelosť, zdravotný stav, jeho osobné a majetkové a sociálne pomery, pričom musia byť primerané povahe a závažnosti spáchaného trestného činu.

Mladistvému sa môžu uložiť len trest prepadnutia vecí, trest zákazu činnosti, peňažný trest, trest vyhostenia a trest odňatia slobody (trestná sadzba je znížená na polovicu) a novozavedený trest povinnej práce. Pri poslednom treste môže mladistvý odpracovať najviac 150 hodín a tá nesmie vzhľadom na svoju povahu alebo okolnosti, za ktorých sa vykonáva, ohrozovať zdravie, bezpečnosť alebo mravný vývoj mladistvého.

Mladistvému môžu byť uložené aj výchovné opatrenia a tými sú výchovné povinnosti a obmedzenia a napomenutia s výstrahou. V zmysle Trestného zákona sa mu môže uložiť aj ochranná výchova, účelom ktorej je okrem ochrany spoločnosti predovšetkým prevychovať mravne narušených mladistvých, ale aj maloletých páchatel'ov a príprava na budúce povolanie. Uloženie ochrannej výchovy má prednosť pred uložením trestu odňatia slobody. Dôvodom je ich výkon. Kým ochranná výchova sa môže vykonávať v osobitných výchovných zariadeniach (ochranná ústavná výchova) alebo sa môže vykonať aj v profesionálnej náhradnej rodine (ochranná rodinná výchova), trest odňatia slobody sa vykonáva v nápravnových výchovných ústavách (Sučany pri Martine).

Tu by sme chceli spomenúť úzku prepojenosť medzi Trestným zákonom a Zákomom o sociálnoprávnej ochrane a sociálnej kuratele v tom, že súd uloží vykonanie ochrannej výchovy v profesionálnej náhradnej rodine, ktorú zabezpečí orgán sociálnoprávnej ochrany a sociálnej kurately.

Najčastejšie páchaným trestným činom proti rodine a mládeži je trestný čin zanedbania povinnej výživy podľa paragrafu 207 Trestného zákona. Povinnú výživu zanedbáva ten, kto najmenej tri mesiace v období dvoch rokov si neplní, aj z nedbanlivosti, zákonnú povinnosť vyživovať alebo zaopatrovávať iného. Trestný čin zanedbania povinnej výživy sa netýka len rodičov, ktorí si neplnia svoju vyživovaciu povinnosť, ale i tých, ktorí zanedbávajú faktickú starostlivosť. „Povinnosť vyživovať alebo zaopatrovávať spočíva nielen v poskytovaní peňažného plnenia, ale aj v povinnosti vyživovať a zaopatrovávať oprávnenú osobu v naturálnej forme, to znamená vo faktickej starostlivosti poskytovať dieťaťu stravu, oblečenie, bývanie, starostlivosť o jeho zdravie, čistotu a pod. (Samaš – Stiffel – Toman, 2006, s. 427).

Závažným trestným činom je trestný čin týrania blízkej a zverenej osoby podľa paragrafu 208 Trestného zákona. Tu ide nielen o fyzické, ale i psychické týranie. „Týraním je zlé zaobchádzanie so zverenou osobou, ktoré sa vyznačuje vyšším stupňom hrubosti a bezcitnosti a určitou trvalosťou, ktoré táto osoba pociťuje ako ťažké príkorie. Nemusí ísť o sústavné alebo dlhší čas trvajúce konanie (tamtiež, s.

436). Pri dokazovaní spáchania tohto trestného činu sa práve psychické týranie dokazuje najťažšie. Na rozdiel od fyzického týrania, ktoré zanecháva vonkajšie viditeľné stopy na tele dieťaťa, identifikovateľné vizuálne, psychické týranie zanecháva vnútorné zranenia, zväčša neurotické a emocionálne poruchy. Z našej praxe vieme, že len mizivé percento páchatel'ov tohto závažného trestného činu bolo postavených pred súd.

Ďalším závažným trestným činom je trestný čin ohrozovania mravnej výchovy mládeže podľa paragrafu 211 Trestného zákona, ktorého sa dopustí ten, „kto vydá, čo j z nedbanlivosti, osobu mladšiu ako osemnásť rokov nebezpečenstvu spustnutia tým, že:

- a) zvädza ju k záhaľčivému alebo nemravnému životu,
- b) umožní jej viesť záhaľčivý alebo nemravný život,
- c) umožní jej dopúšťať sa konaní, ktoré sú podľa tohto zákona trestnými činmi, alebo
- d) bráni jej v povinnej školskej dochádzke (tamtiež, s. 441).

Paragraf 209 TZ – Únos. Trestný čin spočíva v odňatí dieťaťa, osoby postihnutej duševnou poruchou alebo nedostatočne duševne vyvinutej osoby z opatrovania toho, kto má podľa zákona alebo úradného rozhodnutia povinnosť starať sa o nich. Nezáleží na tom, či chránená osoba s únosom súhlasí, pretože trestným činom nie je len násilné odňatie, ale postačuje, ak páchatel' takúto osobu prehovorí, aby s ním odišla dobrovoľne.

Paragraf 180 TZ – Obchodovanie s deťmi. Tohto trestného činu sa dopustí ten, kto v rozpore s právnym predpisom zverí dieťa do moci iného na účel adopcie alebo kto za odmenu zverí dieťa do moci iného na účel jeho využívania na detskú prácu.

Paragraf 145 a 146 – Vražda a vražda novonarodeného dieťaťa matkou. Vzhľadom na ťažký a nenapraviteľný následok patrí k najťažším trestným činom. Pri vražde dieťaťa trestný zákon zvyšuje trestnú sadzbu. Vražda novonarodeného dieťaťa matkou je úmyselné usmrtenie novorodenca matkou v rozrušení spôsobenom pôrodom, pri pôrode alebo hneď po ňom.

3.4. Zákon o rodine

Historickým predchodcom rodinného práva bol všeobecný občiansky zákonník z roku 1811, ktorý upravil okrem iného právne postavenie detí. Zaviedol inštitút detí manželských a nemanželských. Diskriminácia detí podľa pôvodu – deti nemanželské a deti manželské sa prejavovala aj v tom, že nemanželskému dieťaťu sa vždy ustanovil poručník, ktorý spravoval jeho majetok, bol jeho zákonným zástupcom a rozhodoval, na aké povolanie sa má dieťa vychovávať.

V roku 1919 zákonom č. 320 bola prijatá tzv. manželská novela, ktorou sa upravovala forma uzavretia manželstva, nezlučiteľnosť manželstva a jeho prekážky. Zaviedla sa ním možnosť civilného sobáša popri cirkevnom. Postavenie muža a ženy nebolo rovnoprávne a pretrvávala aj diskriminácia nemanželských detí. Otec mal vedúce postavenie v rodine a bol zákonným zástupcom dieťaťa a správcom jeho majetku. Rovnoprávne postavenie žien a mužov sa dosiahlo až po prijatí Ústavy 9. Mája z roku 1948, ale to už v roku 1950 sa vyčleňuje právo rodinné z občianskeho zákonníka.

V roku 1949 bola úprava rodinno-právnych vzťahov vyčlenená zo sústavy jednotnej modifikácie občianskeho práva a bol vytvorený samostatný rodinno-právny kódex. Zákonom č. 265/1949 Zb. O rodinnom práve prichádza k zrovnoprávneniu muža a ženy, detí narodených v manželstve a mimo neho, ochrana materstva i manželstva.

Po trinástich rokoch bol prijatý Zákon o rodine č. 94/1963 Zb., ktorý s malými úpravami platil do roku 2005. S vývojom spoločnosti a vzťahov v nej sa ukázala potreba vypracovania nového Zákona o rodine, ktorý vyšiel v Zbierke zákonov pod č. 36/2005 Z.z. a je platný a účinný od 11. 2. 2005. Aj nový Zákon o rodine reguluje základné otázky manželstva, vzťahov medzi rodičmi, deťmi a ostatnými príbuznými, výchovy maloletých detí a úpravu vyživovacej povinnosti. Ide o rodinnoprávne vzťahy, ktoré majú osobný, emocionálny, morálny, majetkový a dlhodobý charakter.

Osobná povaha týchto práv a povinností znamená, že oprávnený sa nemôže vzdať svojich práv, zaviazaný nemôže preniesť svoju povinnosť na iného. Zákon o rodine ustanovuje, že jeho ustanovenia treba používať v duchu základných zásad:

1. dobrovoľnosti a slobodného rozhodovania pri uzatváraní manželstva,
2. rovnoprávnosti muža a ženy,
3. ochrany manželstva, rodiny, matky a dieťaťa,

4. monogamie,
5. vzájomnej pomoci členov rodiny podľa schopnosti a možností,
6. rovnoprávnosti cirkevného a civilného sobáša,
7. neprípustnosti diskriminácie na základe rasy, náboženstva a národnosti.

Zákon pozostáva z piatich častí. Prvá upravuje právne vzťahy súvisiace s manželstvom, druhá vzťahy medzi rodičmi, deťmi a príbuznými, tretia upravuje výživné, štvrtá časť je určená rodičovstvu a osvojeniu a v poslednej časti sú zakotvené spoločné, prechodné a zrušovacie ustanovenia.

V druhej časti, kde sú upravené vzťahy medzi rodičmi, deťmi a ostatnými príbuznými sa zdôrazňujú práva a povinnosti rodičov, najmä skutočnosť, že rodičia sú zodpovední za výchovu, zdravie, výživu a všestranný rozvoj dieťaťa, čo im zákon ukladá nielen ako prvoradú morálnu, ale tiež právnu povinnosť (paragraf 28, 29, 30).

Ak sa dieťa nevhodne správa, ale aj v prípade, že rodičia porušujú svoje povinnosti, alebo tieto práva zneužívajú, súd môže rozhodnúť o uložení výchovného opatrenia (paragraf 37). Výchovnými opatreniami sú napomenutie maloletého dieťaťa, ako aj jeho rodičov a iné fyzické osoby, ktoré ohrozujú alebo narušujú jeho riadnu výchovu; určiť dohľad nad výchovou maloletého a uložiť maloletému obmedzenie v rozsahu potrebnom na predchádzanie a zabraňovanie škodlivého vplyvu, ktoré môžu ohroziť alebo narušiť jeho priaznivý vývoj. Posledným výchovným opatrením, ktoré v predošlom Zákone o rodine nebolo zakotvené je uloženie maloletému dieťaťu a jeho rodičom povinnosti podrobiť sa sociálnemu poradenstvu alebo odbornému poradenstvu v špecializovaných zariadeniach. V prípade, že si rodičia svoje povinnosti neplnia, zneužívajú svoje postavenie v rodine, ohrozujú život detí ako telesný, tak i mravný, v zmysle zákona o rodine môžu byť ich rodičovské práva obmedzené alebo môžu byť týchto práv zbavení (paragraf 38). K najradikálnejšiemu opatreniu, ktoré je v Zákone o rodine zakotvené je umiestnenie dieťaťa mimo jeho biologickej rodiny. Ide o prípady, kedy je dieťa zverené do náhradnej starostlivosti (druhá časť, tretia hlava). Náhradnou starostlivosťou môže byť náhradná osobná starostlivosť upravená v paragrafe 45 až v paragrafe 47, pestúnska starostlivosť upravená v paragrafe 48 až v paragrafe 53. Posledným druhom náhradnej starostlivosti, ktorú súd nariadi až po preskúmaní, či dieťa nemohlo byť umiestnené do náhradnej osobnej starostlivosti alebo pestúnskej starostlivosti, je ústavná starostlivosť.

Zákon o rodine priniesol pre maloleté deti, o výchovu ktorých rodičia nemajú záujem, nové ustanovenie, ktoré sa týka podmienok, za ktorých nie je potrebný súhlas rodičov osvojovaného dieťaťa k jeho osvojeniu. Ide o ustanovenie paragraf

102 ods. 1 písm. b, ktoré znie: Na osvojenie nie je potrebný súhlas rodičov osvojovaného maloletého dieťaťa ani súhlas maloletého rodiča maloletého dieťaťa, ak počas najmenej dvoch mesiacov po narodení dieťaťa neprejavili o dieťa žiadny záujem, ak im v prejavení záujmu nebránila závažná prekážka. Jeho význam spočíva v tom, že dnes už, na rozdiel od obdobia, keby platil Zákon o rodine č. 94/1963 Zb., sa v prípade maloletého dieťaťa umiestneného od narodenia v detskom domove nemusí čakať pol roka na nezáujem zo strany rodičov, aby mohlo byť umiestnené v rodine, ktorá si chce dieťa osvojiť.

Záver

Človek je tvor, ktorý väčšinu svojho života prežíva v pároch. Neplatí to všeobecne, ale v našich zemepisných šírkach určite áno. Žiť s niekým ako pár je lákavé a vzrušujúce, no takýto život nesie so sebou zároveň mnoho konfliktov, sporov a nedorozumení. Ich riešenie je niekedy viac alebo menej náročné a vyžaduje okrem empatie, tolerancie a porozumenia aj veľkú dávku odriekania, sebazaprenia, autoreflexie a vzájomného rešpektovania. Bez týchto atribútov je ťažké problémy v párovom spolužití úspešne riešiť.

Touto prácou som chcela poukázať na nesmierne dôležitú úlohu rodiny. Založenie rodiny, resp. uzavretie manželstva je v živote človeka veľmi dôležité rozhodnutie, človek si musí citlivo vybrať svojho životného partnera. Práve vhodným výberom partnera môžu byť zabezpečené všetky funkcie rodiny. Pokiaľ rodina nespĺňa niektorú zo svojich hlavných funkcií, je nefunkčná a je ohrozená celá jej existencia. Rodina síce môže byť v kríze, ale my sa ju musíme snažiť udržať, musíme sa naučiť riešiť problémy, pretože je to v záujme nás, našich detí a celej spoločnosti.

Život v rodine vyzerá navonok jednotvárne a stereotypne, ale vo svojej podstate je denno-denne konfrontovaný rôznymi vnútornými a vonkajšími vplyvmi, ktoré si často ani neuvedomujeme, ale v konečnom dôsledku rodinné spolunažívanie determinujú. Každý človek a jeho osobnosť je jedinečný a neopakovateľný jedinec a spojenie niekoľkých osobností v rodinnom živote vytvára originálny prepletenec emocionálnych, osobnostných a sociologických väzieb, ktoré v konečnom dôsledku vytvárajú z každého jedného manželstva, rodiny alebo partnerského zväzku opäť jedinečný a neopakovateľný zväzok.

Nájsť univerzálny recept, alebo „manuál“ na to, ako riešiť nedorozumenia, problémy alebo krízy v manželstve je síce krásnou víziou, ale prakticky sa jedná o neuskutočniteľný sen. Jedinečnosť a neopakovateľnosť každého manželského alebo partnerského zväzku dáva takmer neobmedzené možnosti ich riešenia, ak je na to vôľa u tých, ktorých sa problém či krízy je znakom určitej emocionálnej ale hlavne racionálnej vyspelosti partnerov. Ak obaja partneri využijú túto svoju intelektuálnu úroveň a sú dokonca ochotní svoje problémy konzultovať s odborníkom, tak sú na najlepšej ceste vzájomnú krízu riešiť, alebo aspoň eliminovať jej dôsledky, čo môže ich vzájomný vzťah v konečnom dôsledku len posilniť.

Ďalej som chcela poukázať na to, že rozvod manželstva neprospieva nikomu zo zúčastnených a nezhody a problémy rozvodom len začínajú. Všetci rodičia by mali mať zodpovednosť voči svojim deťom a mali by im umožniť vyrastať v zdravom psychickom prostredí za prítomnosti oboch rodičov, pretože práve deti, ktoré za rozpory medzi svojimi rodičmi nemôžu, doplácajú na ne najviac

Motto tejto práce: Neberme rodinu a manželstvo, len ako kus papiera potvrdzujúci naše spolunažívanie, ale berme ju ako naše posolstvo lásky.

SLOVNÍK TERMÍNOV

Absolvent ústavného zariadenia – mladý dospelý, ktorému sa ukončilo poskytovanie ústavnej starostlivosti z dôvodu dovŕšenia plnoletosti, resp. ukončenia sústavnej prípravy na povolenie. Používa sa aj termín „odchovanec“ (pozn. má negatívnu konotáciu).

Adopcia – osvojenie maloletého dieťaťa za vlastné na základe rozhodnutia súdu.

Dieťa – podľa právneho poriadku SR neploletá osoba od 0 do 18 rokov. Podľa Občianskeho zákonníka vzniká spôsobilosť fyzickej osoby mať práva a povinnosti narodením.

Dieťa bez rodinného zázemia – z rôznych príčin trvalo alebo dočasne nemôže vyrastať v domácom rodinnom prostredí v starostlivosti vlastných rodičov či najbližších príbuzných. Ide o osirelé deti (osirelé úmrtím vlastných rodičov) a sociálne osirelé deti (vlastní rodičia sa o ne nemôže, nevedia, nechcú alebo nesmú starať).

Diagnostika – druhá etapa v sociálnej práci, ktorej výsledkom je získanie čo najobjektívnejších poznatkov o klientovi.

Egalita – rovnosť.

Endogamia – uzatváranie manželstva medzi príbuznými.

Exogamia – uzatváranie manželstiev medzi príslušníkmi dvoch cudzích skupín.

Frustrácia – stav sklamanie u jedinca v dôsledku neúspechov.

Heredita – dedičnosť.

Kohabícia – forma spolužitia dvoch dospelých partnerov rozdielneho pohlavia, ktorí žijú spolu ako muž a žena, spoločne bývajú a spoločne hospodária bez toho, aby boli zosobášení.

Matriarchát – rodové zriadenie, v ktorom mala dominantné postavenie žena.

Monogamia – zväzok jedného muža a jednej ženy.

Nukleárna rodina – rodina oboch rodičov s dieťaťom alebo deťmi.

Patriarchát – forma rodového zriadenia v spoločnosti, v ktorom má vedúcu a rozhodujúcu úlohu muž.

LITERATÚRA:

1. ALAN, J. 1989. Etapy života očima sociologie. Praha: PANORAMA, 1989. ISBN 11-071-89-02/37.
2. BAKOŠOVÁ, Z. 1994. Sociálna pedagogika. Bratislava: FF UK, 1994, ISBN 80-223-0817-X.
3. BARTKO, D. 1981. Moderná psychohygienu. Bratislava: Obzor, 1981.
4. BECKER, H.S. 1973. Aussenseiter zur soziologie abweichenden verhaltens, Frankfurt am Main, 1973.
5. BORNEMAN, E. 1990. Encyklopedia sexuality. 1. Vyd. Praha: Victoria Publishing, 1990.
6. CIBULEC, J. 1984. Manželské praktikum. Praha: Avicenum, 1984.
7. DUNOVSKÝ, J. 1986. Dítě a poruchy rodiny. Praha: Avicenum, 1986.
8. DUNOVSKÝ, J. a kol. 1999. Sociální pediatrie. Praha: Grada Publishing, 1999. 279 s. ISBN 80-7169-254-9.
9. DYTRYCH, Z. et al. 1999. Rozvodová adaptace a možnosti jejího ovlivňování. Praha: MPSV ČR, 1999. 232s.
10. ĎURDIK, L. 2001. Psychohygienu mladého člověka. Nitra: Enigma, 2001, ISBN 80-85471-1.
11. FONTANA, D. 2003. Psychologie ve školní praxi. Praha: PORTÁL, 2003. 383 s. ISBN 80-7178-626-8.
12. GABURA, J. et al. 2004. Vedenie sociálneho prípadu. Bratislava: AD, 2004. 125 s. ISBN 80-968713-2-3.
13. GARDNER, A. 1991. Rozvod a čo ďalej? 1. vyd. Martin: Osveta, 1991. ISBN 80-217-0328-8.
14. GEIST, A. 1992. Sociologický slovník. Praha: Victoria Publishing, 1992. 344 s. ISBN 80-85606-28-7.
15. GOGOŤ, A., KROČKOVÁ, Š., KURINCOVÁ, V. 1995. Sociológia výchovy. Nitra: Vysoká škola pedagogická, 1995.
16. GURÁŇ, P. 1997. Sociológia. Medzinárodné stredisko pre štúdium rodiny. Bratislava, 1997.

17. HAMAROVÁ, H. – HOLKOVIČ, Ľ. 1986. *Výchova v rodine*. Bratislava: Smena, 1986.
18. HARGAŠOVÁ, M. 1991. *Ruka v ruke*. Bratislava: SPN. 1991. 158 s. ISBN 80-08-00338-3.
19. HARTL, P., HARTLOVÁ, H. 2000. *Psychologický slovník*, Praha: Vydavateľstvo Portál, 2000. 744 s. ISBN 80-7178-303-X.
20. CHORVÁT, F. – ORLÍK, J. 1988. *Za rodinné šťastie*. Martin: Osveta. 1988. 294 s.
21. JANDOUREK, J. 2001. *Sociologický slovník*. Praha: Portál, 2001. ISBN 80-7178-535-0.
22. JANOUŠEK, J. 1986. *Metody sociální psychologie*. Praha: SPN, 1986.
23. KICZKO, L. 1997. *Slovník spoločenských vied*. Bratislava: SPN. 1997. ISBN 80-08010-40-1.
24. KOMINAREC, I. – ŠUŤAKOVÁ, V. – DARGOVÁ, J. 2002. *Základy pedagogiky – Vybrané pedagogické problémy*. Prešov: Prešovská univerzita, FHaPV 2002. 136 s. ISBN 80-8068-096-5.
25. KOTEKOVÁ, R., ŠIMOVÁ, E. GECKOVÁ, A. 1998. *Psychológia rodiny*. Košice: PeGaS, 1998, ISBN 80-967901-0-2.
26. KOVAČIC, V. 2002. *Model funkčnej rodiny a formovania osobnosti*. Vrútky: ProKonzult, 2002, s. 216. ISBN 80-88754-09-7.
27. KRATOCHVÍL, S. 2000. *Manželská terapie*. Praha: Portál, 2000. 255 s. ISBN 80-7178- 332-3.
28. LABÁTH, V. a kol. 2001. *Riziková mládež*. Praha: Slon, 2001. ISBN 80-85850-66-4.
29. MAJERČÍKOVÁ, J. 2002. *Vplyv rodiny na kvalitu prežívania voľného času školskej mládeže*. Bratislava: Ústav informácii a prognóz školstva, 2002. 37 s.
30. MANNIOVÁ, J. 1999. *Rodina v kontexte zmien spoločnosti, problémy, riziká*. In: *Výchova a vzdelávanie na prelome tisícročí: Zborník z vedeckej medzinárodnej interdisciplinárnej konferencie konanej v dňoch 14.-16. Októbra 1998 Košice – Herľany*. Košice: Prírodovedecká fakulta UPJŠ, 1999, s. 227-229. ISBN 80-7097-365-X.

31. MATEJČEK, Z. 1999. Náhradní rodinná péče. Praha: Portál, 1999. 184 s. ISBN 80-7178-304-8.
32. MATEJČEK, Z., DYTRYCH, Z. 2002 Krízové situace v rodině očima dítěte, Praha: Grada Publishing, 2002, 128 s., ISBN 80-247-0332-7.
33. MATOUŠEK, O. et al. 2003 Metódy a řízení sociální práce. Praha: Portál, 2003. 384 s. ISBN 80-7178-548-2.
34. MATOUŠEK, o. 1997. Rodina jako instituce a vztahová síť. Praha: SLON, 1997. 144 s. ISBN 80-85-850-24-9.
35. MOŽNÝ, I. 1990. Moderní rodina. Brno: Blok, 1990. 184 s. ISBN 80-4029-018-8.
36. MOŽNÝ, I. 2002. Sociologie rodiny. Praha: Sociologické nakladatelství. 219 s. ISBN 80-85850-75-3.
37. PADOVANI, M. H. 2000. Hojenie zranených emócií. Nitra: SVD, 2000. ISBN 80-85223-55-4.
38. PACHL, Ľ. Rodina z hľadiska chudoby a exklúzie jej závislých členov. In: Rodina na prelome tisícročia. Zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie, 16.-17. Máj 2005. Bratislava: Katedra sociológie FSVaZ, UKF Nitra. 2005, s. 731-737, ISBN 80-8050-9.
39. PÁVEK, F. et al. 1984. Manželství na zkoušku? Praha: MLADÁ FRONTA, 1984. 253 s.
40. PLAŇAVA, I. 2000: Manželství a rodiny, Brno: DOPLNOK, 2000. ISBN 80-7239-039-2.
41. PLAŇAVA, I. 1994. Jak se (ne)rozvádět. Grada Publishing. Praha, 1994. ISBN 80-7116-664-2.
42. PLZÁK, M. 1988. Poruchy manželského soužití. Praha: SPN, 1988. 151s.
43. POLIAKOVÁ, E. 1996. Výchova k rodičovstvu, manželstvu a etike intímnych vzťahov. Nitra. Slovdidac. 237 s. ISBN 80-967339-8-2.
44. PREVENDÁROVÁ, J. 1996. Rodinná terapia a poradenstvo. Bratislava: Humanitas. 1996. 148 s. ISBN 80-968053-6-3.
45. ROZINAJOVÁ, H. 1990. XxaXY. Martin: Osveta. 248 s. ISBN 80-217-011307.
46. SATIROVÁ, V. 1994. Kniha o rodině, Praha: Práh, 1994. ISBN 80-901325-0-2.

47. SKYNNER, R. 1995. Family matters. London, Methuen, 1995.
48. SOBOTKOVÁ, I. 2001. : Psychologie rodiny. Praha: Portál, 2001. ISBN 80-7178-559-8.
49. SOPÓCI, J. – BÚZIK, B. 1996. Základy sociológie. Bratislava: SPN, 1996. 124 s. ISBN 80-08-0042-2.
50. STRIEŽENEC, Š. 1996. Slovník sociálneho pracovníka. Trnava: Sapientia, 1996, 255 s. ISBN 80-967589-0-X.
51. STRIEŽENEC, Š. 2001. Úvod do sociálnej práce. Trnava: Tripsoft. 2001. 197 s. ISBN 80-968294-6-7.
52. SZENTMÁRTONI, M. 1996. Svet mladých. Prešov: Vydavateľstvo Michala Vaška. 256 s. ISBN 80-7165-071-4.
53. ŠVIHELOVÁ, D. 2005. Postoje k predmanželskej sexualite. Dizertačná práca. Nitra: FSVaZ UKF v Nitre, 2005, p. 492.
54. ŠVIHELOVÁ, D. 2004. Sexuálne aspekty konvenčných a nekonvenčných foriem vzťahov. In: 12. Celostátní kongres k sexuální výchově v České republice: Pardubice 2004, Sborník referátů. Praha: Společnost pro plánování rodiny a sexuální výchovu v Praze a Nová tiskárna Pelhřimov, 2004, p. 140 – 148. ISBN 80-86559-31-9.
55. ŠULOVÁ, L. 1995. Jak učit výchovu k manželství a rodičovství? Praha: Grada – 175 s. ISBN 80-7169-218-2.
56. TOKÁROVÁ, A. et al. 2003. Sociálna práca – Kapitoly z dejín teórie a metodiky sociálnej práce. Prešov: Akcent print-Pavol Šibelský, 2003. 573 s. ISBN 80-968367-5-7.
57. TUTKOVÁ, Š. 1999. Psychické problémy vyskytujúce sa u detí rozvedených rodičov. Nitra, 1999.
58. ÚSTAVA SR č. 460/1992Zb. c znení ústavného zákona č. 244/1998 Z. z., ústavného zákona č. 9/1999 Z. z. a ústavného zákona č. 90/2001 Z. z. z 23. 2. 2001., Bratislava: EPOS, 2001. ISBN 80-8057-344-1.
59. VIŠŇOVSKÝ, Ľ. 1998.: Teória výchovy. Banská Bystrica: PF UMB, 1998. ISBN 80-8055-135-9.
60. VÍTEK, K. 1985: Problémy manželské rovnováhy, Praha: Nakladateľstvo Svoboda, 1985.

61. VLČKOVÁ, M. 2001. Týrané dieťa. Bratislava: Univerzita Komenského, 2001. 171 s. ISBN 80-223-1574-5.
62. VODÁKOVÁ, A. a kol. 1996. Veľký sociologický slovník. Praha. Vydavateľství Karolínium, 1996. ISBN 80-7184-310-5.
63. Výber dokumentov OSN. 1991. Ľudské práva. Bratislava: Archa, 1991. 165 s. ISBN 80-7115-021-5.
64. WALDI, Ľ. – BURY, A. 2005. Základy rodinného práva. Bratislava: Akadémia policajného zboru, 2005. 116 s.
65. ZIEMSKÁ, M. 1980. Rodina a osobnosť. Bratislava: Smena, 1980. 186 s.

Časopisy:

- BUJNOVÁ, E. 2004. Rodina ako model rodinného života. In: Rodina a škola. Nitra, roč. 52, č. 5. s. 13. ISSN 0231-64-63.
- GURÁŇ, P. – FILADELFIOVÁ, J. – RITOMSKÝ, A. 1997. Tradičné verzus moderné: Zmeny a život súčasných rodín. In: Sociológia, roč. 29, s. 5-20. ISSN 0049-1225.
- KRÝSLOVÁ, M. 2000. Adaptácia dieťaťa na stratu rodiča rozvodom. In: Psychológia a patopsychológia dieťaťa. Roč. 35, č. 1, 2000. s. 67 – 73.
- LISÁ, Ľ. 1996. Dítě a rozvrat rodiny. In. Psychológia a patopsychológia dieťaťa, roč. 31, č. 3/96. s. 256 – 261.

BIBLIOGRAFICKÉ ÚDAJE:

Autor:	Nikoleta Sellárová
Názov práce:	Manželstvo a jeho úloha pre spoločnosť
Kľúčové slová v SJ:	Manželstvo, Rodina, Rodičovstvo, Ciele a úlohy manželstva, Funkcie rodiny, Manželský vzťah, Kríza rodiny, Rozvrat manželstva, Štádia rozvodu.
Jazyk práce:	slovenský
Typ práce:	Bakalárska práca
Počet strán:	88
Nadobúdaný titul:	Bakalár (Bc.)
Vysoká škola:	Jana Amose Komenského, Praha
Ústav/detašované pracovisko:	Starý Hrozenkov
Študijný program:	6804R012 Právna špecializácia
Mesto:	Praha
Vedúci práce:	JUDr. Michal Kunošík, CSc.
Dátum odovzdania:	27.04.12
Dátum obhajoby:	
Názov práce v AJ:	Married life and its funktion for community
Kľúčové slová v AJ:	Marriage, Family, Parenting, objectives and role of marriage, family functions, marital relationship, family crisis, marriage breakdown, divorce stage.